

OSMANLI İDARESİNDEN SONRA BULGARİSTAN TÜRKLERİNİN SOSYO-KÜLTÜREL HAYATI

Hazırlayan: Erhan VATANSEVER

Danışman: Yrd. Doç. Dr. Sabri Can SANNAV

Lisansüstü Eğitim, Öğretim ve Sınav Yönetmeliğinin Tarih Anabilim Dalı, Genel Türk Tarihi Bilim Dalı İçin Öngördüğü YÜKSEK LİSANS TEZİ Olarak Hazırlanmıştır.

Edirne,
Trakya Üniversitesi
Sosyal Bilimler Enstitüsü
Eylül, 2008

ÖNSÖZ

Türklerin Orta Asya bozkırlarından başlayan ve akınlar halinde batıya doğru devam eden göçleri asırlarca sürmüştür. Beylikler ve devletler kuran Türkler en çok Anadolu'da karar kılmıştır. Anadolu gibi sıcak, samimi ve şefkatli bir isimle anılmaya başlayan topraklarda hasretiyle yandığı büyük kültür ve medeniyete beşiklik etmeye başladı. İslamiyeti kendi istekleriyle kabul eden Türkler tarih boyu değişik isimlerle birçok devlet kurmuşlardır. Oğuz Türklerinin bir kolu olan Bozokların Günhan kolunun Kayı boyundan gelen Osmanlıların Selçukluların dağılmasından sonra Söğüt ve Domaniçte kurdukları beylik Gazi Süleyman Paşanın Geliboluya geçmesiyle devlet olmuş ve dünya tarihinde 623 yıl hüküm sürmüştür.

Söğüt ve Domaniç ovalarında temeli atılan Osmanlı medeniyeti 700 yıldan beri tüm dünya milletleri tarafından ilgiyle takip edilmektedir. Osmanlı medeniyetinin dünya tarihinde bu kadar uzun süre kalmasının en önemli nedenlerinden biri adalet ve hoş görüden ayrılmayarak gerçek anlamda insan haklarına önem verip din, dil, renk ayrımı gözetmeden idaresi altındaki insanlara eşit muamele etmesidir. Üç kıtada 623 yıl hüküm süren 20 milyon kilometrekarelik toprak üstünde Rumeli ve Anadolu beylerbeyine bağlı 34 eyalet ve 377 sancakla idare edilen Osmanlı coğrafyasında bu gün değişik isimlerle 50'ye yakın ülke bulunmaktadır. Devlet ve millet olmalarını Osmanlıya borçlu olan ve Osmanlı olmasaydı belki de devlet olma haklarını kazanamayacak olan bazı milletler ancak bu gün Osmanlının büyüklüğünü kabul etmektedir. Osmanlı Makedonya'da 519, Bulgaristan'da 485, Arnavutlukta 433, Arabistan'da 401, Bosna Hersek'te 415, Irak'ta 386, Cezayir'de 296, Sırbistan'da 419, Romanya'da 340, Mısır'da 365, Suriye'de 404, Yunanistan'da 453, Kıbrıs'ta 307 yıl ırk, din ve dil ayrımı gözetmeksizin insanları

huzur ve barış içinde yaşatmıştır. İçinde bulunduğumuz yüzyılda bir barut fiçisi olan ve dünya savaşlarının çıkmasına sebep olan Balkan ülkelerinde yaşayan insanlar özellikle Müslüman Türkler asimilasyonlara, soykırıma ve göçe tabi tutulmuşlardır.

Bulgaristan Osmanlı İmparatorluğu yıkıldıktan sonra kurulan Türkiye Cumhuriyeti sınırları dışında kalan en yoğun ve en çok Türk nüfusuna sahiptir. Bu sebepten ötürü Bulgaristan Türkleri Osmanlı İmparatorluğu'nun zayıflamaya başladığı dönemden başlayarak 1989 yılında Bulgaristan'da komünizm'in devrilmesine kadar en yoğun ve uzun baskılara ve zulümlere maruz kalan Türk toplumdur. Bulgaristan Türkleri 1877–1878 Osmanlı-Rus Harbi ile başlayan dönemden itibaren 100 yıl boyunca Türkiye'ye göç etmişlerdir. Bu göçler neticesinde Türkiye'de hiç azımsanmayacak bir nüfus oluşmuştur. Bulgaristan'dan yapılan bu göçler Bulgaristan Türklerinin nüfusunu olumsuz yönde azaltmış olsa da Bulgaristan Türkleri nüfuslarını korumayı başarmışlardır. Günümüzde Bulgaristan'da 2 milyon civarında Türk yaşamaktadır.

Yukarda belirttiğimiz nedenlerden dolayı Bulgaristan Türklerinin sosyo-kültürel hayatları üzerinde durmakta ve araştırma yapmakta büyük önem vardır. Osmanlı idaresinden sonra Bulgaristan Türklerinin sosyo-kültürel hayatı üzerinde dururken gördük ki Osmanlı İmparatorluğunun son dönemlerinde yapılan 93 Harbi, Balkan Savaşları, Türkiye'ye yapılan göçler ve asimilasyon politikaları Bulgaristan Türklerini derinden etkilemiş, hatta yaşamlarını değiştirmiştir. Bu sebeple Bulgaristan Türklerinin sosyal hayatlarını anlayabilmek için bu konular üzerinde biraz fazla durduk.

Hazırlamış olduğum bu yüksek lisans tezi sırasında ailemin, mensubu olduğum Bulgaristan Türklerinin ve birçok kişinin desteğini gördüm. İlk olarak benden desteğini hiçbir zaman esirgemeyen ve çok değerli bilgilerini benimle paylaşan tez danışmanım Sayın Yrd.Doç.Dr. Sabri Can SANNAV'a, gerek tez konumun belirlenmesinde, gerek beni devamlı Bulgaristan Türkleri üzerine çalışmaya teşvik eden, gerek öğrencilik yıllarımda gerekse de öğrencilik yıllarımdan beri çok istediğim meslek hayatıma başlamamda bilgilerini ve desteğini hiçbir zaman esirgemeyen çok değerli hocam Sayın Prof.Dr. İlker ALP'e en içten dileklerle teşekkür ederim.

EDİRNE Eylül 2008

Erhan VATANSEVER

ÖZET

Tezin Adı : Osmanlı İdaresinden Sonra Bulgaristan Türklerinin Sosyo-Kültürel Hayatı

Yazar Adı : Erhan VATANSEVER

Türkler, 1353 yılında Osmanlıların Gelibolu'ya geçmesiyle beraber Balkanlara yerleşmelere başlamışlardır. Türklerin yerleştikleri bölgeler arasında Bulgaristan en yoğun Türk yerleşmesinin olduğu bölgedir. Osmanlı İmparatorluğunun bölgede süren beş yüz yıllık hâkimiyeti sayesinde Türk kültürü de sağlam temellere oturarak Bulgaristan'da kalıcı bir hale gelmiştir.

Bulgaristan Türkleri Osmanlı İmparatorluğunun yıkılıp Türkiye Cumhuriyetinin kurulmasından sonra sınırlarımız dışında kalan en yoğun ve kalabalık Türk toplumdur. Osmanlı döneminde barış ve huzurun hakim olduğu Bulgaristan'da Türkler köyler, kasabalar ve köyler kurmuşlardır. Bu yerleşim alanlarında da camiler, imarethaneler, kervansaraylar, medreseler, hamamlar, çeşmeler, köprüler gibi birçok kültür eserleri inşa etmişlerdir. Bunun sebebi de Türkler Bulgaristan'ı geçici bir yer olarak değil kendilerine bir yurt olarak kabul etmeleridir.

Ancak 1877–1878 Osmanlı-Rus savaşından sonra Bulgaristan Türkleri için kötü günler başlamış, katliam, asimilasyon ve göç gibi insanlık tarihinin en alçak politikalarıyla karşı karşıya kalmışlardır. Bu da ister istemez sosyo-kültürel hayatlarında

büyük tesirler göstermiştir. Ancak Bulgaristan Türkleri her şeye rağmen benliklerini korumayı başarmışlardır.

Anahtar Kelimeler : Bulgaristan Türkleri, kültür, sosyal hayat, göç.

ABSTRACT

Thesis Name: The socio-cultural life of Bulgarian Turks after the governance of Osmanli

Author Name: Erhan VATANSEVER

Turks started to settle down to the Balkans while the Ottoman Empire passed to the Gallipoli in 1353. Bulgaria had the most crowded Turks population among the regions where Turks settled. Through the five hundreded years sovereignty of the Ottoman Empire at this region, Turkish culture became permanent in Bulgaria by grounding on strong foundations.

Bulgarian Turks are the most dense and crowded Turkish community abroad after the collapse of the Ottoman Empire and the foundation of the Turkish Republic. During the governance of Osmanli, Turks establised villages and towns in Bulgaria, where peace and ease were dominant. They built various cultural works like mosques, soup kitchens, caravansarays, madrasahs, baths, fountains and bridges in these residential areas. The reason of this is that Turks adopted Bulagaria as their own country not as a temporary place.

However, after the 1877-1878 Ottoman-Russian war, the hard days started for the Bulgarian Turks. They were faced with the most despicable policies of the history such as blood bath, assimilation and immigration. This inevitably affected negatively

their socio-cultural lives. But despite them, Bulgarian Turks achieved to protect their identities.

Keywords: Bulgarian Turks, culture, social life, immigration.

KISALTMALAR

A.g.e.	Adı geçen eser
A.e.	Aynı eser
A.t	Aynı tez
Bkz.	Bakınız
BKP	Bulgaristan Komünist Partisi
DAP	Demokratik Adalet Partisi
DGH	Demokratik Gelişim Hareketi
Fak.	Fakülte
Gnkur. Bşk.lığı	Genel Kurmay Başkanlığı
s.	Sayfa
S.	Sayı
SSCB.	Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği
T.T.K.	Türk Tarih Kurumu
TKZS.	Tekeze (Tarım Kooperatifi)
TMKH.	Türk Milli Kurtuluş Hareketi
HÖH.	Hak ve Özgürlükler Hareketi

İÇİNDEKİLER

ÖNSÖZ	i
ÖZET	iv
KISALTMALAR	viii
İÇİNDEKİLER	ix
TABLOLAR	xii
GİRİŞ	1

BİRİNCİ BÖLÜM

BULGARİSTAN TÜRKLERİNE TOPLU BİR BAKIŞ

A- TÜRKLERİN YAŞADIKLARI BÖLGELER	4
1- Deliorman Bölgesi	5
2- Dobruca Bölgesi	6
3- Kırcaali-Rodop Bölgesi	7
B- TÜRKLERİN NÜFUS DURUMLARI	8
C- TÜRKLER'DE SOSYAL YAŞAM	19
D- TÜRKLER'DE EĞİTİM	23
1- Mekep ve Rüştüyeler	24
2- Medreseler	27

İKİNCİ BÖLÜM

KRALLIK DÖNEMİNDE BULGARİSTAN TÜRKLERİ (1908-1944)

VE HUKUKİ HAKLARI

A- 1877-1878 OSMANLI-RUS HARBİ SIRASINDA BULGARİSTAN TÜRKLERİ	31
B- BALKAN SAVAŞLARI SIRASINDA BULGARİSTAN TÜRKLERİ ...	36
C- İKİLİ VE ULUSLAR ARASI ANTLAŞMALARA GÖRE BULGARİSTAN TÜRKLERİNİN HUKUKİ HAKLARI	41
D- BULGARİSTAN'DAN TÜRKİYE'YE YAPILAN GÖÇLER	50
1- Balkan Savaşları Öncesi Yapılan Türk Göçleri	51
2- Balkan Savaşları Sonrası Yapılan Türk Göçleri	59

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

KOMÜNİZM DÖNEMİNDE BULGARİSTAN TÜRKLERİ (1944-1989)

A- KOMÜNİZM DÖNEMİNDE TÜRKLERE KARŞI UYGULANAN ASİMİLASYON POLİTİKALARI	78
---	----

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

DEMOKRASİ DÖNEMİNDE BULGARİSTAN TÜRKLERİ

(1989 ve SONRASI)

A- DEMOKRASİ DÖNEMİNDE BULGARİSTAN TÜRKLERİNİN EĞİTİM DURUMLARI	101
B- DEMOKRASİ DÖNEMİNDE BULGARİSTAN TÜRKLERİ.....	104

SONUÇ	112
KAYNAKLAR	116
EKLER	123
DİZİN	158

TABLOLAR

1- Rus yazar Teplow'un çalışmalarına dayanarak 1878 yılında hazırlattığı Rumeli'ye ait nüfus tablosunda nüfus oranları.....	10
2- Bulgaristan devletinin yaptığı nüfus sayımları.....	10
3- Bulgar Prenslığı topraklarına dahil olan Şark-i Rumali Vilayeti'ndeki milliyetlere göre nüfus durumu.....	11
4- Bulgar Prenslığı topraklarına dahil olan Şark-i Rumali Vilayeti'ndeki sancaklarda millitetlere göre nüfus durumu.....	11
5- Bulgar Prenslığı topraklarına dahil olan Şark-i Rumali Vilayeti'ndeki sancaklarda hanelere göre nüfus durumu.....	12
6- Bulgar Prenslığı topraklarına dahil olan Şark-i Rumali Vilayeti'ndeki cinsiyete göre nüfus durumu.....	12
7- Bulgar devletinin 1910 ve 1946 yılları arasındaki nüfus sayımlarında Müslüman Türk nüfusu.....	13
8- 1. XII. 1956 Yılında Bulgaristan Halk Cumhuriyeti'ndeki Nüfus Sayısı. Genel Sonuçlar.....	14
9- Bulgaristan İstatistiklerine göre Pomak Türkleri'nin nüfusları.....	16
10- Etnik, Anadil ve Dini kriterlere göre Bulgar nüfusu.....	17
11- 1 Mart 2001 nüfus sayımına göre Bulgaristan'ın etnik nüfusu.....	18
12- Osmanlılar döneminde yapılan ve günümüze kadar gelen eserler.....	22
13- 12 Kasım 1878 tarihinden 12 Ocak 1878 tarihine kadar ki iki aylık süre içinde, muhacirler için toplanan para yardımları.....	79
14- 1879-1980 tarihleri arasında Varna limanından Türkiye'ye göç eden muhacirlerin aylara göre sayıları.....	80

15- Bulgaristan istatistiklerine göre Türk göçleri (1893-1902).....	82
16- Balkan savaşlarından sonra 1914 yılında Edirne Vilayetine gelip yerleşen Müslüman Türkler ve Edirne Vilayeti'nden göç eden Rum ve Bulgarlar.....	86
17- Edirne Vilayetinin dışında Anadolu'nun muhtelif yerlerine iskan ettirilen muhacirler.....	88
18- Türkiye Cumhuriyeti İç İşleri Bakanlığı'nın istatistiklerine göre 1912-1920 yılları arasında Türkiye'ye göç eden muhacirlerin sayıları ve yerleştirildikleri yerler.....	90
19- Cumhuriyetin ilk döneminde (1923-1939) Bulgaristan'dan Türkiye'ye gelen göçmen sayısı.....	92
20- 1939-1949 yılları arasında, on yıllık dönemde, Bulgaristan'dan Türkiye'ye gelen göçmenlerin yıllara göre sayıları.....	93
21- 1923-1960 yılları arasında Bulgaristan'dan Türkiye'ye yapılan göçler ile ilgili rakamlar.....	95
22- HÖH'ün Bulgaristan'da yapılan son yerel seçimlerde kazandığı belediye başkanlıkları.....	108

GİRİŞ

Osmanlı İmparatorluğu Gelibolu'dan Rumeli'ye geçtikten ve Balkanlar'ı fethettikten sonra bölgeye Türk akımı iki yoldan meydana gelmiştir. Birinci yol göçebe Türkmen Boyları'nın bölgeye iskan edilmesi, ikinci yolda fethedilen şehirlerde inşa edilen yeni yapılar etrafında oluşan Türk mahalleleridir. Osmanlı İmparatorluğu'nun Balkanlar'da ilerlemeye başlamasından sonra Türkmen Boyları da bölgeye yerleşip fetih hareketlerinde buldukları gözlenmektedir. Türkmen Boyları'nın bu hareketleri hakkında Aşıkpaşa-zâde'nin verdiği bilgiye göre 1355'de "Karesi vilayetine gelen konargöçer evlerin Rumeli'ye geçirildiğini, bunların bir müddet Gelibolu civarında sâkin olduklarını" belirtmekte ve Hayrabolu'ya giderek yurt tutub gazâ ile meşgul olduklarını eklemektedir. Bu dönemde Rumeli'ye ve Balkanlar'a yerleşen Türkmen Boylarının en önemlileri şunlardır¹.

a) *Naldöken Türkmenleri*: Türkkmen gruplarının en önemlilerinden olan ve şimdiki Bulgaristan'ın hemen her yerinde bulunan Naldöken Türkmenleri, XVII. yüzyıl başlarına kadar teşkilatını ve bütünlüğünü korumuş ve sayıları her geçen gün artmıştır. Örneğin 1543 yılında yalnız 196 ocak mevcut iken, altmış sene sonra, 1603 yılında 243 ocak olmuş ve tahrir defterlerine geçirilen nüfusları 8763 kişiye ulaşmıştır. Nüfusları sayılamayanları da kattığımızda nüfuslarının yaklaşık olarak 50.000 civarında oldukları söylenebilir. Naldöken Türkmenlerinin yaşadıkları bölgeler, Eskihisar-Zağra, Filibe , Tatatarpazarcığı, İhtiman, İzladı, Çirmen, Yanbolu, Şumnu, Varna, Pravadi, Silistre,

¹ - Yaşar YÜCEL, *Bulgaristan'da Türk Varlığı, Balkanlar'da Türk Yerleşmesi ve Sonuçları*, TTK Basımevi, Ankara 1992, s.73-74.

Aydos, Çernova, Tırnova, Niğbolu, Hasköy, Çırpan, Kazanlık, Hırsova ve Tekfurgözü'dür².

b) Tanrıdağı Türkmenleri: Sayıları ve Rumeli'de yayıldıkları alan bakımından Osmanlı İskân politikasında önemli bir rol oynayan Tanrıdağı Türkmenleri XVII. yüzyılda nüfusları yaklaşık olarak 100.000 civarındaydı. Tanrıdağı Türkmenlerinin yaşadıkları yerler, Edirne, Kırkilise, Bender, Akkerman, Rusçuk, Tırnova, Razgrad, Niğbolu gibi Kuzey Bulgaristan'da, Batı Trakya'da ve Kavala, Drama, Demirhisar gibi kısmen Makedonya'dır³.

c) Ofçabolu Türkmenleri: Ofçabolu Üsküp ile İştîp arasında ki bölgeye verilen isimdir. Bu bölgenin adıyla anılan Türkmenler, Osmanlı İmparatorluğu'nun eski Kosova ve Manastır Vilayetlerinde dört mahallede ve Bulgaristan'ın Dobruca bölgesinde yerleşmişlerdir⁴.

d) Vize Türkmenleri: Sayıları diğer Türkmen Boyları'na göre az olan Vize Türkmenleri Dimetoka, Hasköy ve Rumeli'nin çeşitli bölgelerinde yerleşmişlerdir.

e) Kocacık Türkmenleri: Özellikle Bulgaristan'da yerleşen Türkmen Boyları içinde önemli bir yeri olan Kocacık Türkmenleri Doğu Trakya, Dobruca, Bender, Akkerman ve Doğu Rumeli'nin doğu bölgelerinde yerleşmişlerdir⁵.

Zikrettiğimiz bu Türkmen Boyları'nın dışında Balkanlar'ın değişik bölgelerinde Bulgaristan'ında özellikle Kuzey bölgesinde yerleşen Tatar Türkleri de önemli bir nüfusa sahip bir Türk topluluğudur. Osmanlı tahrir defterlerine baktığımızda yukarıda

² - Yaşar YÜCEL, *a.m.*, s.73-74.

³ - Yaşar YÜCEL, *a.m.*, s. 74.

⁴ - Yaşar YÜCEL, *a.m.*, s.74.

⁵ - Yaşar YÜCEL, *a.m.*, s.75.

belirttiğimiz Türkmen Boylarının nüfuslarının yaklaşık olarak 500.000 civarında olduğu görülmektedir⁶.

Balkanlar'da Türklerin yerleşme yollarından ikincisi daha önce belirttiğimiz gibi fethedilen şehirlerde yeni inşa edilen yapıların(imaret, kervansaray, cami vb.) etrafında oluşan Türk mahalleleridir. Örneğin XVI. yüzyılın sonları ve XVII. yüzyılın başlarında Sofya şehrinde 39 mahalle bulunmakta ve bunların 21 tanesi yalnızca Müslüman-Türklerin oturdukları mahallelerdir. Bu mahalleler; Mahalle-i Mescid-i Saruhan, Mahalle-i Merhum Karaşahin, Mahalle-i Beylerbeyi, Zaviye-i Habib Halife, Mahalle-i Mescid-i Emine Hatun, Mahalle-i Mescid-i Bazar, Mahalle-i Cami Atik, Mahalle-i Merhum Şahin Bey, Mahalle-i Cunti Ahmet Bey, Mahalle-i Hacı İlyas, Mahalle-i Karagöz Bey, Zaviye-i Şeyh Bali Efendi, Mahalle-i Alaca Mescid, Mahalle-i Mescid-i Hacı Hamza, Mahalle-i Mescid-i Turgut Hoca, Mahalle-i Hacı Yakşi, Mahalle-i Gul Camii, Mahalle-i Kassaban, Mahalle-i Cami-i Mescid-i Mes Mehmed Paşa, Mahalle-i Camii Atik(Siyavus Paşa)'dır⁷

⁶ - Yaşar YÜCEL, *a.m.*, s.75.

⁷ - Yaşar YÜCEL, *a.m.*, s.75.

BİRİNCİ BÖLÜM

BULGARİSTAN TÜRKLERİ'NE TOPLU BİR BAKIŞ

A – TÜRKLER'İN YAŞADIKLARI BÖLGELER

Bulgaristan Türkleri, Tuna nehri ile Balkan sıra dağları arasında kalan topraklarda yaşayan Türklere denir. 1877–1878 Osmanlı Rus Harbi sonucu imzalanan Berlin Antlaşmasıyla Tuna Vilayeti'nin Sofya, Vidin, Rusçuk, Tırnova ve Varna Sancakları üzerinde küçük bir Bulgar Prenslığı kurulmuş ve bu bölgede yaşayan Türkler bu Bulgar Prenslığı sınırları içinde kalarak “Bulgaristan Türkleri” ismini almışlardır⁸. Yine söz konusu Berlin Antlaşmasıyla kurulan imtiyazlı Doğu Rumeli Vilayeti'nin de 1885 yılında Bulgar Prenslığı topraklarına dahil olmuştur. Bulgaristan 1912-1913 Balkan savaşları sonunda Türk nüfusunun %90'lara varan Batı Trakya ve Rodop bölgesinde Kırcaali, Eğridere, Koşukavak, Darıdere, Mestanlı, Ortaköy, Dövlên, Paşmaklı ve Nevrokop şehirlerini de topraklarına katmıştır⁹. Bulgaristan son olarak 1940 yılında Güney Dobruca topraklarını da Romanya'dan almış ve böylece bu bölgede yaşayan Türklerde Bulgar idaresine girmişlerdir¹⁰.

II. Meşrutiyetin ilan edilmesiyle ortaya çıkan karışık ortamdan yararlanıp 5 Ekim 1908 tarihinde bağımsızlığını ilan eden Bulgaristan'da Türklerin yaşadıkları yerlere genel olarak baktığımızda şu üç bölge karşımıza çıkmaktadır.

⁸ - Bilal N. ŞİMŞİR, *Bulgaristan Türkleri*, İstanbul 1986, s. 17.

⁹ - İlker ALP, *Belge ve Fotoğraflarla Bulgar Mezalimi (1878-1989)*, Trakya Üniv. Yay., Ankara 1990, s.1.

¹⁰ - İlker ALP, *a.e.*, s. 2.

1 – Deliorman Bölgesi

2 – Dobruca Bölgesi

3 – Kırcaali-Rodop Bölgesi

1 – Deliorman Bölgesi

Deliorman Bölgesi, adını eskiçağlardan beri sahip olduğu sık ormanlardan almaktadır. Bölgenin en eski sakinleri Traklardır. Bölgenin önemli ve Türklerin yoğun olarak yaşadığı şehirleri, Varna, Rusçuk, Şumen, Razgrad ve Filibe şehirleridir. Deliorman bölgesi coğrafi konum olarak Balkan Dağları ve Tuna nehri arasında kalan geniş, düz ve verimli bir ovadır. Bölgede yaşayan Türkler eskiden olduğu gibi çoğunlukla kırsal kesimlerde yaşamakta ve tarımla geçimlerini sağlamaktadırlar.

Uzun yıllardır bu bölgede yaşayan Türkler yerleştikleri şehirleri kendilerine yurt olarak benimsemişler ve geliştirmişlerdir. Örneğin; Mithat Paşa'nın Tuna Valisiyken Rusçuk şehrinde yaptığı Tuna nehri üzerindeki rıhtım, Byala Yantra nehri üzerindeki köprü, Karadeniz'i Tuna nehrine bağlayan ve Osmanlı İmparatorluğu'ndaki ilk tren yolu ve yine Rusçuk şehrinde bulunan Numune Çiftliği'dir¹¹. Bu imar faaliyetlerinin yanında Deliorman bölgesinde yaşayan Türkler Türk Edebiyat ve güreş alanında da önemli isimler kazandırmışlardır¹². Günümüzde Bulgaristan'ın önemli bir ihraç malı olan gül de bölgeye Türkler tarafından getirilmiştir. Bölgede oranı her geçen gün azalsa

¹¹ - Osman KILIÇ, *Kader Kurbanı*, Bisav Yay, Ankara 2002, s. 18.

* - Deliorman bölgesinde doğup yetişen önemli Edebiyatçılar; Ahmet Şerif, Sabri Taha, Muharrem Tahsin, Şaban Mahmut, İsmail Çavuş, Ali Pir gibi isimlerdir. Deliorman aynı zamanda pehlivanlar yatağıdır. "Zavutlu Kel Yahya, onun gibi gelmemiştir dünyaya" deniliyor baş pehlivan duasında. Daha sonra günümüze kadar gelen pehlivanlar Koca Yusuf, Filiz Nurullah, Torlaklı Deli Hafız, Ezerçeli Ergeleci İbrahim, Karagöz Köylü Hüseyin Mehmet, Osman Durallı ve Tahran Dünya güreşlerinde 8 yıl hiç yenilmeyen ve pehlivanların Şahı olarak bilinen Hamit Kaplan'ı yenen Podayvalı Lütfi Ahmet ve Olimpiyat şampiyonu Hasan İsaev'dir.

da tarım Türklerin elindedir ve hala Bulgaristan'ın tahıl ihtiyacı Türk çiftçiler tarafından karşılanmaktadır.

Türkler her ne kadar çoğunlukla tarımla uğraşsallarda Osmanlı döneminde ve Krallık dönemlerinde şehirlerdeki ticarete Türker'in kontrolünde bulunmaktaydı. 1940'lı yıllara kadar şehirlerde ticaretle uğraşan Türklerin kontrolünde olan meslekler şunlardı; Kunduracılık, Kavaflık, Saraçlık, Terlikçilik, Dülgerlik, Doğramacılık, Demircilik, Arabacılık, Terzilik, Berberlik, Tabakçılık¹³.

2 – Dobruca Bölgesi

Karadeniz ile Tuna nehri arasında kalan bölgeye Dobruca bölgesi adı verilmektedir. Kuzey Dobruca bölgesi Romanya sınırları içinde Güney Dobruca bölgesi de Bulgaristan sınırları içinde bulunmaktadır. Bölgenin en büyük şehri olan Köstence günümüzde Romanya sınırları içerisinde bulunmaktadır. Bulgaristan sınırları içerisinde kalan Güney Dobruca bölgesinin en büyük şehri ise Hacıoğlu Pazarcığı yani Dobriç(Tolbuhin)'dir*. Dobruca bölgesinde ağırlıklı olarak Tatar Türkleri yaşamaktadır. Bulgarlar bu bölgeyi II. Dünya savaşı sırasında ele geçirmişlerdir. Bölgenin diğer önemli şehirleri ve Türklerin yoğun olarak yaşadıkları şehirleri Silistre, Pazarcık ve Balçık şehirleridir. Dobruca bölgesinde en çok yetişen tarım ürünü buğday

¹³ - Osman KILIÇ, a.g.e, s. 18-19.

* - Hacıoğlu Pazarcığı Komüniz döneminde Tolbihin adını, komünizmin yıkılmasından sonra yani günümüzde Dobriç ismini almıştır.

ve mısırdır*. Dobruca bölgesi dümdüz bir ova şeklindedir. Öyle ki bölgede ne bir dağ, ne bir orman nede bir nehir akarsu vardır¹⁴.

Dobruca bölgesinde Osmanlı'dan kalan en önemli eser Silistre'de bulunan Bayraklı Cami'di. Bayraklı camii büyük olmamakla beraber güzel yapısıyla dikkat çekmektedir. Ne yazık ki Bayraklı Camii II. Dünya savaşı sonrasında bölgeyi ele geçiren Bulgarlar tarafından yıkılmıştır. Bölgenin önemli şehirlerinden olan Silistre aynı zamanda ülkenin önemli liman şehirlerinden birisidir. 1944 yılında iktidara gelen komünist rejim döneminde yapılan demir yolu ile Silistre Razgrad'a bağlanmıştır. Bunun sebebi ise Rus kuvvetlerinin gerektiğinde Bulgaristan'ın iç bölgelerine kolayca ulaşmalarını sağlamaktır. Silistre şehri aynı zamanda Türk Edebiyat tarihinde vatan şairi olarak kabul edilen Namık Kemal'in ünlü eseri "Vatan Yahut Silistre" eserinin geçtiği yerdir¹⁵.

3 – Kırcaali-Rodop Bölgesi

Bulgaristan'da Türklerin en yoğun olarak yaşadıkları bölge Kırcaali-Rodop bölgesidir. Bölgenin Kırcaali kısmında Türkler, Rodop bölgesinde de Pomak Türkleri yoğun olarak yaşamaktadır. Bu bölge Deliorman ve Dobruca bölgelerinin aksine tamamen dağlıktır ve tarım yok denecek kadar azdır. Bölgede yaşayan Türkler geçimlerini büyük ölçüde tütüncülükle sağlamaktadırlar ve her Türk ailesinde muhakkak bir erkek ailenin geçimini sağlamak için dışarıya çalışmaya gitmektedir.

*- Bu yüzden Türkler Dobruca bölgesine "Bulgaristan'ın ambarı, Bulgaristan'ın buğday hazinesi" Bulgarlar da "Zlatna Dobruca-Altın Dobruca" adını vermişlerdir.

¹⁴ - Osman KILIÇ, *a.g.e*, s. 37.

¹⁵ - Osman KILIÇ, *a.g.e*, s.38.

Kırcaali Osmanlı medeniyetinin izlerini hemen hemen her yerinde taşımaktadır ve ismini kuruluş zamanlarında çok sevilen bir kişi olan Kırca Ali'den almıştır. Kırcaali Bulgaristan'da en çok Türk'ün yaşadığı şehir durumundadır. Kırcaali'ler özellikle 1877–1878 Osmanlı Rus harbinde (93 Harbi) Rus askerlerine geçit vermemeleri ve yiğitlikleri ile ün salmışlardır. Kırcaali Türklerin yaşadıkları Bulgaristan'ın diğer şehirlerinden farklı olarak nüfusunun %90'nını Türkler oluşturmaktadır. Günümüzde Kırcaali'ye bağlı 94 köy bulunmakta ve bu köylerin %96'sı Türk köyü geri kalan köylerde Pomak köyleridir¹⁶. Şehirde XV. yüzyılda Nalbantlar'da inşa edilen Yedi Kızlar Camii, 1812 yılında inşa edilen Kırcaali Camii ve 1940'lı yıllarda halktan toplanan kurban derilerinin paralarıyla yapılan Medrese Müslüman Türk unsurunun yüzyıllardır bölgede var olduğunu kanıtlamaktadır. Kırcaali-Rodop bölgesi Bulgaristan topraklarına kuzey bölgelerine göre daha geç katıldığı için bu bölgede yaşayan Türkler Türk milli ve dini geleneklerine daha bağlıdırlar.

B – TÜRKLERİN NÜFUS DURUMLARI

Osmanlı İmparatorluğu'ndan ayrılarak 1878 yılında Bulgar Prenslığı'nin kurulduğu dönemde 3 milyonluk nüfusun yarısını Türkler oluşturmaktaydı. Ancak Bulgar hükümetlerinin planlı bir şekilde uyguladıkları baskılar sonucu 1878'den günümüze kadar sürekli Türkiye'ye olmuş ve bu da Türk nüfusunun azalmasına sebep olmuştur. Özellikle 93 Harbi olarak ta bilinen 1877–1878 Osmanlı Rus savaşı Bulgaristan Türklerine oldukça zarar vermiştir. Bu savaşta yarım milyona yakın Türk katliam, açlık, soğuk ve hastalık yüzünden hayatını kaybetmiş ve bir milyona yakın

¹⁶ - <http://www.zaman.bg>

Türk'te göç etmek zorunda kalmıştır. Savaşın sona ermesiyle bölgeye geri dönmek isteyen Türkler Bulgar çeteleri ve Rus askerleri tarafından katledilmişler veya geri dönmeye mecbur edilmişlerdir. Bu tarihten sonra da 1989 yılına kadar Türkiye'ye göçler belirli aralıklarla devam etmiştir ve bu göçler de Türk nüfus oranının düşmesine yol açmıştır. Ancak nüfusunun büyük çoğunluğu Türk olan Dobruca bölgesinin Bulgaristan topraklarına katılmasıyla Türkler nüfus oranlarını hemen hemen koruyabilmişlerdir. Bu tarihten sonra Türk nüfusunda önemli düşüşlerin olmadığı görülmektedir. 1877–1878 Osmanlı Rus Harbi sırasında Kuzey Bulgaristan'da yaşayan Türklerin nüfuslarında gözle görünür bir azalma olmamıştır. Bunun sebebi ise bölgenin merkezi olan Şumnu şehrinin Osmanlı İmparatorluğu'nun 3. ordu merkezi olmasından dolayı Rus orduları ve Bulgar çeteleri bölgeye girememişlerdir. Bu sebepten dolayı yapılan ilk Bulgar nüfus sayımında bölgenin nüfusu Türklerin lehine olup nüfus oranları ilçelere göre şu şekildeydi; Eskicuma'da %82, Pravadi'da %62.3, Razgrad'da %68.8, Rusçuk'ta %52.4, Silistre'de %71 ve Şumnu'da %67.9 oranında çoğunlukta idi¹⁷.

Osmanlı Devleti'nin Rus yazar Teplow'un çalışmalarına dayanarak 1878 yılında hazırlattığı Rumeli'ye ait nüfus tablosunda nüfus oranları şu şekilde verilmektedir¹⁸.

¹⁷ - Bilal N. ŞİMŞİR, *Bulgaristan'da Türk Varlığı, Bulgaristan Türkleri ve Göç Sorunu*, TTK Basımevi, Ankara 1992, s.49.

¹⁸ - İlker ALP, *a.e*, s.3.

TABLO 1		
SANCAĞI	BULGAR NÜFUSU	MÜSLÜMAN TÜRK NÜFUSU
RUSÇUK	201.025	354.324
VIDİN	263.000	131.600
TIRNOVA	188.500	112.000
TULÇA	40.570	188.930
VARNA	36.000	74.100
SOFYA	297.500	189.000
İSLİMİYE	100.500	186.400
FİLİBE	382.500	564.600
TOPLAM	1.509.595	1.800.954

Bulgaristan devletinin yaptığı nüfus sayımlarında Türk nüfusu yıllara göre şu şekilde verilmiştir¹⁹.

TABLO 2		
Sayım Yılları	Türk Nüfus	Müslüman Nüfus
1887	602.331	676.212
1892	569.728	643.258
1900	539.656	643.300
1905	505.439	603.084
1910	504.560	603.084
1926	577.555	825.774
1934	618.268	821.298
1956	656.028	??

Fransa'nın Rusçuk Viskonsolosu olan Aubaret Fransız hükümetine 6 Ekim 1876 tarihinde gönderdiği raporda Türk nüfusu ile ilgili şu ifadeleri kullanmıştır.

“... Avrupa Türkiyesi'nde küçük bir Müslüman azınlığı bulunduğu yolundaki yanlış kanaati bu vesileyle düzeltmek faydasız olmayacaktır. Yalnız Tuna Vilayeti'nde 1.130.000'i Bulgar olan 1.233.500 gayrimüslime karşılık

¹⁹ - Bilal N. ŞİMŞİR, a.g.e, s.18.

1.120.000 Müslüman bulunmaktadır. Niş sancağı buna dahil değildir, ama bu hiç bir şeyi değiştirmez ... Şu halde rakamlardaki eşitlik hemen hemen tamdır...”²⁰

Bir Fransız konsolosu tarafından Türk nüfusu hakkında bu tespitlerde bulunulması Bulgaristan Devleti'nin kurulduğu zaman Bulgar nüfusunun iddia edildiği gibi ezici bir çoğunluğa sahip olduğunu yalanlamaktadır. Berlin Antlaşması ile kurulan ve ilk zamanlar Osmanlı Devletine bağlı olan ancak sonradan Bulgar Prensiği topraklarına dahil olan Şark-i Rumeli Vilayeti'ndeki nüfus durumuna bakacak olursak şöyledir²¹:

Milliyetlere Göre (TABLO 3)					
Bulgar	681.734	573.231	623.600	411.000	573.560
Türk	200.498	174.759	183.750	113.500	174.749
Rum	53.028	42.516	43.590	27.000	42.654
Çingene	27.190	19.324	4.170	15.500	19.549
Yahudi	6.982	4.177	19.520	7.500	4.177
Ermeni	1.865	1.306	1.300	1.500	1.306

Sancaklardaki Milliyetlere Göre (TABLO 4)						
	Bulgar	Türk	Rum	Çingene	Yahudi	Ermeni
Filibe	127.619	36.848	14.265	4.736	1.185	806
Hasköy	74.656	55.334	1.138	2.116	246	-
Eskizağra	124.666	27.115	35	2.811	431	-
İslimye	96.425	12.463	14.184	3.685	845	276
Tatarpazarcığı	94.873	14.898	676	3.487	1.112	152
Bergos	36.997	28.091	11.798	2.686	358	71

²⁰ - İlker ALP, a.g.e, s.3.

²¹ - Mahir AYDIN, *Şarki Rumeli Vilayeti*, Ankara 1992, s. 215.

Sancaklardaki Hanelere Göre (TABLO 5)			
	NÜFUS	AİLE SAYISI	HANE SAYISI
Filibe	187.095	42.238	36.307
Eskizağra	153.905	40.013	29.957
Hasköy	134.268	28.333	20.487
İslimye	130.136	28.718	22.300
Tatarpazarcığı	117.063	25.217	20.350
Bergos	88.046	16.797	13.705
YEKUN	815.946	176.472	147.060
Cinsiyete Göre (TABLO 6)			
	ERKEK	KADIN	YÜZDE
BULGAR	288.889	284.671	70,3
TÜRK	88.295	86.405	21,4
RUM	21.784	20.870	5,2
ÇİNGENE	9.931	9.618	2,4
YAHUDİ	2.043	2.134	0,5
ERMENİ	659	647	0,2

Bir başka kaynağa göre Tuna Vilayeti'nin nüfusu erkek nüfusu göz alınırsa 504.297 Müslüman ve 491.742 Hıristiyan bulunmaktaydı²². Daha önce bahsettiğimiz gibi 1877–1878 Osmanlı Rus Harbi'nin sonuçları Bulgaristan Türkleri için ağır sonuçları olmuştur. Savaş sırasında Rus orduları ve Rus'ların kışkırttığı Bulgar Çeteleri Türklere karşı sistemli bir şekilde yok etme politikaları uygulamışlardır. Bunun yanında soğuk, hastalık ve açlık yüzünden de 350.000'e yakın Türk hayatını kaybetmiş ve binlercesi de göç etmek zorunda kalmıştır. Osmanlı Devleti'nin bölgeden çekilmesinin ardından Balkanlar'da Türklere karşı yapılan özellikle Bulgarların 1877-1878 Osmanlı Rus Harbi ve 1912 Balkan savaşları sırasında yaptıkları mezalim unutulacak gibi değildir. Örneğin; Ocak 1878'de Rus ve Don Kazaklarından oluşan birliklerin Harmanlı'da 20.000 arabadan oluşan ve çoğu kadın çocuklardan oluşan Türk konvoyuna saldırarak 40 bin ile 100 bin arasında değişen muhacir kitlesini

²² - Slavka DRAGANOVA, *Tuna Vilayeti'nin Köy Nüfusu*, Ankara 2006, s. 17.

katletmişlerdir²³. Gelişen bu olaylar Bulgaristan Türklerinin nüfus oranlarının düşmesine sebep olmasına rağmen nüfusunun büyük bir kısmı Türk olan Güney Dobruca bölgesinin Bulgaristan topraklarına dahil olması ve Türklerdeki yüksek doğum oranı sayesinde Bulgarların Türkleri yok etme politikaları başarıya ulaşamamıştır.

Bulgar devletinin 1910 ve 1946 yılları arasındaki nüfus sayımlarında Müslüman Türk nüfusu şu şekilde gösterilmektedir²⁴.

TABLO 7		
Yıl	Müslüman Türk Nüfusu	Genel Nüfus Oranı
1910	602.078	% 13.9
1920	690.734	% 14.3
1926	789.296	% 14.4
1934	821.298	% 13.5
1946	938.418	% 13.3

Bulgar hükümeti 1946 yılındaki nüfus sayımından sonra dinlere göre tasnif edilmesi yöntemine son vermiş ve millet esasına göre nüfusun ayrılmasına karar vermiştir. Bu karar sonucu 1 Aralık 1956 yılında yapılan nüfus sayımının sonuçları 1960 yılında Bulgaristan İstatistik Merkez İdaresi tarafından “*I. XII. 1956 Yılında Bulgaristan Halk Cumhuriyeti’ndeki Nüfus Sayısı. Genel Sonuçlar.*” Başlıklı kitapta yayınlanmıştır. Yapılan Bu açıklamalara göre Bulgaristan nüfusu milletlere göre şu şekildeydi²⁵:

²³ - H. Yıldırım AĞANOĞLU, *Osmanlı’dan Cumhuriyete Balkanların Makus Talihi Göç*, İstanbul 2001, s.68.

²⁴ - İlker ALP, *a.e.*, s.4.

²⁵ - İlker ALP, *a.e.*, s.5.

TABLO 8			
MİLLİYETLER	ERKEK	KADIN	TOPLAM
Bulgar	3.236.760	3.269.781	6.506.541
Türk	334.844	321.844	656.688
Çingene	99.611	98.254	197.865
Makedon	94.994	92.795	187.789
Ermeni	10.627	11.327	21.954
Rus	6.246	4.305	10.551
Rum	3.976	3.461	7.437
Yahudi	2.954	3.073	6.027
Tatar	3.033	2.960	5.993
Romen	1.644	2.105	3.749
Karakaçan	1.064	1.021	2.085
Çek	426	773	1.199
Arnavut	643	462	1.105
Alman	232	515	747
Macar	261	410	671
Ulah	228	259	487
Sırp	257	227	484
Diğer	1.556	1.444	3.000
TOPLAM	3.799.356	3.815.016	7.614.372

Bulgaristan tarafından açıklanan bu rakamların doğru olduğuna inanmak mümkün değildir. Prof. Dr. İlker ALP'in belirttiği gibi 1940'lı yıllarda Türklerin nüfusu 1.451.000 kişiydi ve bu tarihlerde nüfusunun çoğunluğunu Türklerin oluşturduğu Güney Dobruca bölgesi de Bulgaristan topraklarına katılmıştır. Yine yukarıdaki tabloda görüleceği gibi Türk olmalarına rağmen Tatar Türkleri Türklerden ayrı olarak gösterilmiştir. Belirtilen nüfus oranlarının doğru olmadığını gösteren diğer bir kanıtta Kuman-Kıpçak soyundan gelen Pomak Türklerinin Bulgar nüfusu içerisinde gösterilmesidir. Nüfus sayımının yapıldığı dönemlerde Bulgaristan'daki nüfus artış oranı yaklaşık binde 15 civarındaydı. Oysa Türklerde İslam dininin etkisiyle dünyanın diğer bölgelerinde yaşayan Türklerde olduğu gibi Bulgaristan Türklerinde de nüfus artış oranı yüksektir. Hatta Reuter Ajansı'nın 4-12 Aralık 1985 tarihleri arasında yaptığı araştırmada Bulgar kadınlarda doğurganlık oranı binde 10, Türk kadınlarda ise binde 30

olarak açıklanmıştır. Bu bilgiler göz önünde bulundurulduğunda 1946 yılında 938.418 olarak açıklanan Türk nüfusu 1956 yılındaki sayımda 1.200.000 civarında olması gerekirken, bu rakam 656.000 olduğu iddia edilmiştir²⁶.

Bulgarların Türk nüfusunu az göstermek için başvurdukları yöntemlerden birisi de, Kuman-Kıpçak soyundan gelen Pomak Türklerinin Bulgar olduklarını iddia etmektir. Bulgarların “Müslüman Bulgar” Yunanlıların “Müslüman Grekler” olduklarını iddia ettikleri Pomaklar öz ve öz Türk’tür. Pomak Türkleri Hazar Denizi ve Karadeniz’in kuzeyinden önce Ukrayna ve Besarabya’ya, XI. yüzyılda da Rodoplar, Batı Trakya, Pirin ve Vardar Makedonyası’na yerleşen Kıpçaklar’ın veya Avrupalılar’ın Kuman dedikleri Türkler’in torunlarıdır.²⁷ Günümüzde Pomak Türkleri genelde Rodoplar, Trakya, Makedonya’nın Pirin, Ege ve Vardar olmak üzere üç bölgesinde ve Arnavutluk’ta yaşamaktadırlar²⁸. Bazı Bulgar tarihçileri Pomakların Bulgar olduklarını ispatlamak için “Pomak” adını incelemişler ve bu kelimenin Bulgarca eziyet çekmek anlamına gelen “maka-mıka” fiilinden türediğini, Pomakların İslamiyeti baskı sonucunda büyük eziyetler altında kabul etmek zorunda kaldıklarını anlatmak amacıyla Pomak adını aldıklarını iddia etmişlerdir²⁹. Bulgarların iddialarının aksine XIV. yüzyılda Anadolu’dan Balkanlar’a gelen soydaşlarına maddi ve manevi yönde büyük yardım eden Kuman-Kıpçaklar’a “yardım eden” “yardımcı” anlamında olarak Slavlar tarafından verilmiştir. Bulgarlar bu iddialarını günümüze kadar getirmişler ve 1994 yılında Eski Zağra (Stara Zagora)’da bir grup Bulgar doktor Pomaklardan kan toplayarak DNA testi için Makedonya’da ki bir laboratuara göndererek Pomakların

²⁶ - İlker ALP, *a.e.*, s. 6.

²⁷ - İlker ALP, *a.e.*, s. 8.

²⁸ - İlker ALP, *Pomak Türkleri (Kumanlar-Kıpçaklar)*, T.Ü Sos. Bil. Ens. Yay., Edirne 2008, s. 5.

²⁹ -Ali DAYIOĞLU, *Toplama Kampından Meclise Bulgaristan’daki Türk ve Müslüman Azınlığı*, İstanbul 2005, s. 65.

Bulgar olduklarını kanıtlamaya çalışmışlardır. Bulgarların en çok istismar ettikleri bir diğer konu da Pomak Türklerinin konuştuıkları dildir. Oysa Pomak Türklerinin konuştuıkları dilin yapısına bakacak olursak:

% 30'u Ukrayna Slavcası
% 25'i Kuman-Kıpçakça
% 20'si Oğuz Türkçesi
% 15'i Nogayca
% 10'u Arapça'dan oluşmaktadır³⁰.

Pomak Türklerinin nüfusları Bulgaristan İstatistiklerine göre şöyledir:

TABLO 9	
YILLAR	POMAK TÜRK NÜFUSU
1878	20.000
1920	88.339
1926	102.351
1934	134.125

Bulgarlar 1946 yılından itibaren dine dayalı nüfus sayımını bırakarak millet esasına göre nüfus sayımına başlamışlar ve bu yüzden Pomak Türklerini Bulgar nüfus içerisinde göstermişlerdir. Bu durum 1990 yıllar boyunca da devam ettiği için Pomak Türkleri ile ilgili sağlıklı nüfus bilgilerine sahip değiliz. Bulgarlar 1990'lı yılların sonunda yaptıkları açıklamaya göre Bulgaristan'da 268.971 Pomak bulunmaktadır. Bu döneme ait kaynaklara göre Pomak Türklerinin nüfusları 150.000 ile 300.000 arasında değişmektedir.

National Statistical Enstitüsü'nün verilerine göre 1992 yılında Bulgaristan'ın Etnik, Anadil ve Dini kriterlere göre nüfusu şu şekildedir³¹.

³⁰ -İlker ALP, *a.e.*, s. 9.

ETNİK, ANADİL VE DİNİ KRİTERLERE GÖRE BULGAR NÜFUSU		
(Aralık 1992)		
TABLO 10		
Etnik Grup	Sayı	Yüzdellik Oran
Bulgar	7.271.185	85,67
Türk	800.062	9,43
Roman	313.396	3,69
Ermeni	13.677	0,16
Tatar	4.515	0,05
Yahudi	3.461	0,04
Gagavuz	1.478	0,02
Çerkez	573	0,01
Diğer	70.489	0,83
Bilinmeyen	8.481	0,10
Anadil		
Bulgar	7.275.717	85,72
Türk	813.639	9,59
Roman	310.425	3,66
Ermeni	9.996	0,12
Tatar	7.833	0,09
Yahudi	780	0,01
Gagavuz	402	0,00
Diğer	60.044	0,71
Bilinmeyen	8.481	0,10
Dinsel Gruplar		
Hristiyan	7.349.544	86,60
Müslüman	1.110.295	13,08
Diğer	18.997	0,22
Bilinmeyen	8.481	0,10
Toplam	8.487.317	100,00

1 Mart 2001 yılında yapılan son nüfus sayımın da Bulgaristan tarafından etnik nüfus oranları şu şekilde verilmiştir³².

³¹ - Birgül DEMİRTAŞ, *Bulgaristan'la Yeni Dönem Soğuk Savaş Sonrası Ankara-Sofya İlişkileri*, Ankara 2001, s. 20.

³²- 1 Mart 2001 yılında yapılan nüfus sayımları hakkında ayrıntılı bilgi için bkz. http://www.nsi.bg/Census_e/Ethnos.htm

**1 MART 2001 NÜFUS SAYIMINA GÖRE BULGARİSTAN'IN ETNİK NÜFUSU
(TABLO 11)**

Şehir	Toplam	Bulgar	Türk	Çingene	Diğerleri	Belirtmeyen	Bilinmeyen
Blagoevgrad	341.173	286.491	31.857	12.405	5.519	4.242	659
Burgaz	423.547	338.625	58.636	19.439	3.728	1.919	1.200
Varna	462.013	393.884	37.502	15.462	9.866	3.830	1.469
Veliko Tırnova	293.172	259.099	22.562	6.064	2.495	2.014	938
Vidin	130.074	118.543	139	9.786	528	553	525
Vratsa	243.036	223.692	2.000	14.899	608	984	853
Gabrovo	144.125	131.494	9.109	1.611	939	615	357
Dobriç	215.217	164.204	28.231	18.649	1.588	1.854	691
Kırcaali	164.019	55.939	101.116	1.264	385	4.565	750
Köstendil	162.534	152.644	146	8.294	416	508	526
Loveç	169.951	152.194	8.476	6.316	891	1.522	552
Montana	182.258	157.507	235	22.784	649	322	761
Pazardık	310.723	261.260	20.448	23.970	1.461	2.978	606
Pernik	149.832	145.642	108	3.035	375	270	402
Plevne	311.985	280.475	16.931	9.777	1.702	2.135	965
Filibe	715.816	621.338	52.499	30.196	7.274	2.869	1.640
Razgrad	152.417	67.069	71.963	8.733	1.444	2.739	469
Ruşuk	266.157	213.408	37.050	9.703	3.076	2.071	849
Silistre	142.000	84.178	48.761	6.478	1.461	656	466
Sliven	218.474	163.188	22.971	26.777	3.193	1.597	748
Smolyan	140.066	122.806	6.212	686	250	9.696	416
Sofya	1.444.082	1.377.776	6.690	34.633	14.473	5.306	5.204
Eski Zağra	370.615	319.379	18.529	26.804	2.400	2.308	1.195
Tırgovişte	137.689	76.294	49.495	9.868	324	1.259	449
Haskova	277.478	224.757	31.266	17.089	1.143	2.302	921
Şumen	204.378	123.084	59.551	16.457	2.344	2.350	592
Yanbol	156.070	140.240	4.181	9.729	672	644	604
TOPLAM	7.928.901	6.655.210	746.664	370.908	69.204	62.108	24.807

1 Mart 2001 yılında yapılan bu sayımda 966.978 kişi (%12.19) kendisini Müslüman olarak tanımlamıştır. 762.516 kişi de (%9.61) anadilini Türkçe olarak belirtmiştir³³.

³³ - Ali DAYIOĞLU, *Toplama Kampından Meclis'e Bulgaristan'da Türk ve Müslüman Azınlığı*, İstanbul 2005, s. 54.

C – TÜRKLER'DE SOSYAL YAŞAM

Bulgaristan Türklerinin sosyal yaşamlarını incelediğimiz de karşımıza şehirde yaşayan halkla köyde yaşayan halk arasında gözle görülen farklılıklar çıkmaktadır. Örneğin 1950'li yıllara kadar şehirde yaşayan Türk gençleri setre pantolon giyerler ve modern hayata uymuşlardır ve Türkiye'de ilan edilen kıyafet devrimi Bulgaristan'da şehirde yaşayan Türkleri de etkilemişlerdir. Şehirde yaşayan erkeklerin aksine Türk kızları ilk zamanlar da modern hayata ayak uydurmamışlar ve “Bürgü” adı verilen çarşafı taşımaya devam etmişlerdir. Türkiye'de yapılan Kıyafet İnkılâbı'ndan sonra Türk kızları bürgü yerine manto giymeye başlamışlar başlarına da “Sarpa” denilen başörtüsünü takmaya başlamışlardır.³⁴

Köyde yaşayan Türk erkekleri ise setre pantolon yerine “Aba” ve “Çakşır” adı verilen giysileri giymekteydiler. Başlarına fes sarık, bellerine kuşak ayaklarına da yemeni adı verilen ayakkabıları giyerlerdi. Köyde yaşayan Türk kadınları şalvar ve ferace, genç kızlar da mendil adı verilen örtüyü taşırlardı³⁵.

Türkler Anadolu'daki şehirler de olduğu gibi Bulgaristan'daki şehirlerde de Osmanlı döneminde kurulan çarşı ve pazarların etrafında kurulan mahallelerde yaşamaktaydılar. Türk mahallelerinde ki evler kuzeyde ahşaptan, Kırcaali-Rodop bölgesinde daha çok taştan yapılmaktaydı. Sokaklar dar ve taş döşelidir. Bulgaristan'da ki Türk evlerine en güzel örnek Filibe(Plovdiv)'deki tarihi Türk mahallesidir. Daha

³⁴ - Osman KILIÇ, *a.g.e*, s. 22.

³⁵ - Kırcaali Köseler köyü 1938 doğumlu Şükriye PÜSKÜLLÜ ile yapılan mülakatta derlenen bilgi.

önce bahsettiğimiz gibi Bulgaristan’da Türkler ekseriyetle köy de yaşamakta ve geçimlerini tarımla sağlamaktadırlar. Köylerdeki Türk evleri iç ve dış avlu olmak üzere iki bölümden oluşmaktadır. İç avlu asıl evin yani köylülerin oturdukları kısımdır. İç havlu da genellikle çiçek ve ağaçların ekili oldukları bir bahçe bulunmaktadır. Dış avlu ise tarımla uğraşan köylünün tarım araçlarının ve ahırların bulunduğu ve sokaktan yerine göre kerpiç, taş ve ağaçtan yapılan duvarla çevrili kısımdır³⁶.

Bulgaristan Türklerinin gelenek ve göreneklerine bakacak olursak başlıcaları şunlardır. Evlenme ve sünnet törenleri, hafız duaları, yağmur duaları, pehlivan güreşleri ve at yarışlarıdır. Saydığımız bu gelenek ve görenekler de bölgelere göre farklılıklar görülse de genellikle aynıdır. Evlenme, Bulgaristan Türkleri arasında özellikle köyler de yaşayan halk arasında hemen hemen 1980’li yıllara kadar görücü usulü olmaktadır. Kız tarafı erkek tarafından çeyiz de kullanmak için “yün-yapağ” ı ve gelinin annesi, babası, kardeşleri için de “ağırlık” adı verilen bohça istenirdi. Ayrıca gelinin babası, annesi, kardeşleri ve diğer büyüklerine verilmek amacıyla “ağırlık” adı verilen bir bohça istenmekteydi. Düğün hazırlıkları tamamlandıktan sonra erkek tarafı kız evine yemeğe gider ve bunun adına “kavil” denirdi. Bulgaristan’da düğünler genellikle Çarşamba günü başlardı. Erkek tarafının gönderdiği çalgıcılar eşliğinde komşulara “kulaç” adı verilen hamur kızartması dağıtılır ve düğüne davet edilirdi*. Bulgaristan Türklerinin dinlerini ve benliklerini korumasın da önemli bir yeri olan diğer bir gelenekte Hafız Duaları’dır. Bu gelenek Bulgaristan’ın tüm bölgelerin de olmakla birlikte Deliorman bölgesinde çok yaygındı. Çocuğunu hafız yapmak isteyen baba önce “hoca-hafız” bulur ve çocuğunu iki yıl boyunca ona teslim ederdi. Çocuk kursu başarıyla bitirdikten sonra

³⁶ - Osman KILIÇ, *a.g.e*, s. 28.

babası tarafından törenle eve getirilirdi. Baba önce kendi köylülerini davet eder ve hafız duası töreni için gerekli hazırlıklar yapılırdı. Tören için gerekli hazırlıklar tamamlandıktan sonra komşu köyler törene davet edilir ve toplu bir yemekten sonra küçük hafız davetlilere kuran okurdu³⁷. Ancak bu gelenek komünizm'in iktidara gelmesiyle yasaklanmış ve günümüzde unutulmak üzeredir. Bulgaristan'da 1960'lı yıllar "Tekeze" yani tarım kooperatiflerinin tamamlanmasından sonra Türk azınlığın kültür seviyesini artırmak ve medeni seviyeye ulaştırmak amacıyla! Bulgarlar tarafından Türklerin sosyal hayatların da devrim yapılmıştır.

Daha önce de bahsettiğimiz gibi Türkler Bulgaristan'ı geçici bir yerleşim yeri olarak görmemişler aksine kendilerine yurt olarak kabul etmişlerdir. Türklerin Bulgaristan'da inşa ettikleri (cami, medrese, han, hamam, çeşme, köprü gibi) ve sosyal yaşamlarının ana unsuru olan hayır kurumları, Türk kültürünün bölgeye yerleşmesini sağlarken Bulgaristan kültürünü ve sosyal yaşamı da büyük ölçü de etkilemiştir. Türklerin Bulgaristan'a yerleşmeye başladığı tarihten XIX. yüzyılın ikinci yarısına kadar Bulgaristan'da meydana getirdikleri eserlerin sayısı 3399'dur. Bu eserlerin 2356'sı cami ve mescit, 142'si medrese, 273'ü mektep, 173'ü tekke ve zaviye, 42'si imaret, 116'sı han, 113 hamam-ılıca ve kaplıca, 27'si türbe, 24'ü köprü, 16'sı kervansaray, 75'i çeşme ve geri kalanları da saat kulesi, hastane, bedesten ve kütüphanedir³⁸.

*- 1980'li yıllar da Türkçe yasağının getirilmesi yüzünden Türkler düğünlerde ki bu adetten vaz geçmek zorunda kalmışlardır. 1989 yılında demokrasiye geçilmesinden sonra ve Türkiye'ye göç eden Türkler az da olsa bu geleneği devam ettirmektedirler.

³⁷ - Kırcaali Köse köyü 1938 doğumlu Şükriye PÜSKÜLLÜ ile yapılan mülakatta derlenen bilgi.

³⁸ - Hüseyin MEMİŞOĞLU, *Osmanlı Döneminde Bulgaristan'da Kültür ve Sanat Eserleri, Balkanlar'da Türk Kültürü'nün Dünü-Bugünü-Yarını*, Bursa 2002, s. 220.

Belirttiğimiz bu 3399 eserden günümüze kadar gelebilenlerin başlıcaları şunlardır³⁹.

TABLO 12	
ESER ADI	YAPIM TARİHİ ŞEHİR
Tombul Cami	1744 – Şumen
Aziziye Cami	1795 – Varna
Banya Başı Cami	1567 – Sofya
Muradiye Cami	1380/1450 – Filibe
İmaret Cami	1445 – Filibe
Kurşunlu Cami	1750 – Silistre
Eski Cami	1395 – Haskovo
Bayraklı Cami	1845 – Samokov
Seyid Paşa Cami	1758 – Rusçuk
Karnobat Cami	15. yy ilk yarısı – Karnobat
İbrahim Paşa Cami	1530 – Razgrad
Ahmet Bey Cami	1498 – Razgrad
Yambol Cami	15. yy ilk yarısı – Yambol
Merkez Cami	1297/1400 – Eski Zağra
Hacı Osman Cami	19. yy – Tolbihin(Dobriç)
Karagöl Cami	? – Balçık
Pazvandoğlu Osman Cami	1795 – Vidin
Said Paşa Cami	? – Tırgovişte (Eski Cuma)
Hacı Hüseyin Cami	1751 – Belogradçik
Şumen Saat Kulesi	1740 – Şumen
Pazvandoğlu Osman Paşa Kalesi	? – Vidin
Gazi Osman Paşa Askeri Karargah Binası	? – Plevne
Yedi Kızlar Cami	1812 – Kırcaali
Kırcaali Medresesi	1940 - Kırcaali

Görüldüğü gibi Türkler Bulgaristan’da zengin bir sosyal yaşama ve kültüre sahip bulunmakta Anadolu da ki kültürden farkı bulunmamaktadır. Günümüz de özellikle Bulgaristan gibi çok kültürlü toplumlar da kültürler arası uyum sosyal barış açısından toplumlarla ilgili belirleyici bir unsur olmanın yanı sıra bir sosyal organizasyon aracıdır. Bu bağlamda Avrupa Birliği sürecin de Bulgaristan’da huzur ve güvenlik açısından

³⁹ - Erhan VATANSEVER, 2006 yılın da Trakya Balkan Türkleri Kültür ve Dayanışma Derneği’nin Türkiye Cumhuriyeti Kültür Bakanlığına ve 2008 yılında Balkan Türkleri Federasyonu’nun Cumhurbaşkanlığı Genel Sekreteri ve Millî Güvenlik Kurulu Genel Sekreterine sunduğu tarafımızdan hazırlanan Bulgaristan Raporu.

farklılıkları tehdit olarak değil kültürel ve sosyal bir zenginlik kabul ederek anayasal bir yurttaşlık kavramının hayata geçirilmesi çağdaş bir yurttaşlık anlayışı ile kültür ve sosyal değerlerin korunması, sağlıklı bir diyalog ortamı oluşturmak açısından önemlidir.

D – TÜRKLER’DE EĞİTİM

Her devletin yönetim şekli ne olursa olsun var olma sebebi vatandaşlarının refahını sağlamaktır. Bu refahı sağlamanın da en iyi yolu vatandaşlarına iyi bir eğitim sunmaktır. Bu amaçla Osmanlı İmparatorluğu hakim olduğu topraklarda yaşayan vatandaşlarını din ve millet farkı gözetmeden iyi bir eğitim imkanı sağlamaya yönelik önemli yatırımlar yapmaya özen göstermiştir. Bulgaristan’da Türk eğitiminin temelleri bu ülkeye Türk akınlarının başladığı IV. asıra kadar inmektedir. Gerçek anlamda Türk eğitiminin Bulgaristan’da yerleşmesi ve yayılması Osmanlı hâkimiyetiyle başlamaktadır. Osmanlılar bölgede hâkimiyet sağladıktan sonra fetih politikaları gereği bölgeye çok sayıda Türkmen boyu yerleştirmişlerdir. Bunun sonucunda Türklerle meskun bölgelerde cami, mescit, mektep ve medreseler inşa edilmiştir.

Osmanlı döneminde ilk eğitim ve öğretimin yapıldığı yerler “sıbyan” mektepleri olmuştur. Sıbyan mektepleri bir camiye bitişik olarak yada cami bahçesinin içerisinde inşa edilir ve din ağırlıklı dersler verilmekteydi. Sıbyan okullarının bu özelliği sadece Müslümanlara özgü olmayıp Gayri Müslim’ler içinde aynı sistem geçerliydi. Yani Hıristiyan halkın okulu kilisenin yanında, Yahudi halkın da havra’nın yanında bulunmaktaydı. Osmanlı devrindeki bu mektepler klasik İslam medeniyetindeki

“Küttap” adlı devemi olup bu okullara Darü’t-ta-lim, Darü’l-huffaz, Taş mektep veya sadece Mektep’te denirdi⁴⁰

Bulgaristan’da ilk mektepler ilk olarak büyük şehirlerde açılmış daha sonra özellikle nüfusun çoğunluğunu Türklerin oluşturduğu kasaba ve köylerde de açılmaya başlamıştır. Şehirlerde bulunan mekteplerin binaları genellikle iki katlı olup birinci katında öğretmenin oturduğu ev ve derslerin yapıldığı ikinci kat şeklinde yapılanmıştır. Osmanlı devletinde eğitim tarihine baktığımızda iki dönem karşımıza çıkmaktadır. Bunlar; Tanzimat öncesi ve Tanzimat sonrası dönemdir. 1839 yılında Mustafa Reşid Paşa tarafından ilan edilen Tanzimat Fermanı veya Gülhane Hatt-ı Hümayunu Osmanlı devlet kurumlarında birçok değişikliğe ve yeniliğe yol açtığı gibi eğitim alanında da birçok yeniliğin yapılmasını sağlamıştır. Zaten sonraki yıllarda görülmüştür ki yapılmak istenen yeniliklerin başarıya ulaşabilmesi için eğitim temelli olması gerekmektedir. Bulgaristan’daki Türk eğitim kurumlarını şu iki başlık altında inceleyebiliriz.

1 – Mektepler ve Rüşdiye’ler

2 – Medreseler

1 – Mektep ve Rüşdiyeler

Sıbyan mektepleri Osmanlı döneminde 5 ile 13 yaş arasındaki çocuklara okuma-yazma, bazı dini bilgiler ve basit hesap işlemlerinin öğretildiği ilkokullardır. İlkokul çağındaki çocukların eğitimleri için teşkil edilen bu okullar İslam dünyasında daha önce bahsettiğimiz gibi “Küttâp” olarak Türk İslam devletlerinde ise “Sıbyan Mektebi”

⁴⁰ - Hüseyin MEMİŞOĞLU, *Geçmişten Günümüze Bulgaristan’da Türk Eğitim Tarihi*, Ankara 2002, s.

olarak isimlendirilmiştir. Osmanlılar bu isimlerle birlikte “Darü’l-tâlim”, Mektep”, “Taş Mektep”, “Mahalle Mektebi”, “Mektephâne” ve “Mekteb-i İbtidâiye” gibi isimleri de kullanmışlardır⁴¹. Sıbyan mekteplerinde günümüzdeki gibi ders saati ve teneffüs ayarlaması bulunmamaktaydı. Dersler sabah başlar ve ikinci vaktinde bitmekteydi. Sıbyan mekteplerinde ders yılı törenle açılır ve yılsonunda da hatim indirme töreniyle son bulurdu. Bu mekteplerdeki hocalara “Muallim” yardımcısına da “Kalfa” veya “Halife” adı verilmekteydi. Mekteplerde ayrıca “Bevvab” adı verilen temizlikçi ve çocukları evden alıp getiren, okulda çocukların birbirleriyle olan ilişkilerini düzenleyen “Mubassır” denilen görevlilerde bulunmaktaydı⁴². İlk dönemlerde ders veren hocalar ve yardımcıları mahallenin en güvenilir ve bilgili kişileri arasından seçilmekteydi. Bu kişilerin medrese mezunu olmaları şartı vardı. Fatih Sultan Mehmet kurduğu medreselerde (Ayasofya ve Eyüp medreseleri) sıbyan mektebi öğretmeni olacaklar için genel medrese programlarından farklı dersler koydurmuştur. Fakat Fatih Sultan Mehmet’ten sonra bu uygulama ortadan kalkmıştır⁴³. Ancak 1845 ve 1847 yıllarında çıkartılan hatt-ı hümayunlarla Sıbyan mektepleri dört yıla çıkartılmış ve diplomasız kişilere öğretmenlik yaptırılmamasına karar verilmiştir⁴⁴.

Bulgaristan’da açılan ilk mektepler 1409 yılında Eski Zağra’da Yıldırım Bayezid’in oğlu Süleyman zamanında yaptırılan Hamza Bey Mektebi ve Tırnova’da II. Murad’ın ünlü kumandanı ve Niğbolu Sancak Beyi olan Firuz Bey tarafından 1435

⁴¹ - www.osmanli.org.tr//osmanlihaeitim

⁴² - www.kenthaber.com/IDetay.aspx?ID=414

⁴³ - Sezai ÖZTAŞ, Sabri Can SANNAV, *Osmanlı Devletinde II. Meşrutiyet’e Kadar Eğitimde Modernleşme Çalışmaları*, V. Balkan Eğitim Kongresi, Ohri-MAKEDONYA.

⁴⁴ - Erhan VATANSEVER, Sabri Can SANNAV, *XIX. Yüzyılda Bulgaristan’da Eğitim Kurumları*, IV. Balkan Eğitim Kongresi, Stara Zagora 2007.

yılında açılan mekteptir⁴⁵. Osmanlı döneminde Bulgaristan'daki mektepler hakkında en geniş bilgiyi ünlü seyyah Evliya Çelebi vermektedir. Evliye Çelebiye göre XVII. yüzyılın ortalarında Sofya'da 40, Filibe'de 71, Silistre'de 40, Eski Zağra'da 42, Niğbolu'da 20, Tırnova'da 20, Vidin'de 11, Hacıoğlu Pazarcığı'nda 11, Pravadı'da 10, Plevne'de 7, Şumnu'da 7, Kazanlık'ta 7, Tatarpazarcığı'nda 7, Çirpan'da 7, Yeni Zağra'da 7, Köstendil'de 6, Lofça'da 6, Kostenets'te 3, İvraca'da 4, Samakov'da 3, Hasköy'de 3, İslimye'de 1, Hezargrad'ta 1 sıbyan mektebi bulunmaktadır⁴⁶. Evliye Çelebi'nin verdiği bilgilere göre Bulgaristan'da Türk eğitim kurumları ekseriyetle Filibe, Sofya, Silistre, Eski Zağra, Niğbolu ve Tırnova gibi büyük şehirlerde yoğunlaşmıştır. Bahsettiğimiz bu sıbyan mekteplerine erkek Türk-Müslüman çocukları 7 ile 15, kız çocukları ise 7 ile 13 yaşları arasında devem etmişlerdir. Okul çağına gelmiş çocuklar “âmin alayı” ve “bed-i besmele” adı verilen törenle okula başlamaktaydılar⁴⁷.

Tanzimat dönemine kadar Osmanlı'daki diğer mekteplerde olduğu gibi Bulgaristan'daki mekteplerde de belirli bir ders programı bulunmamakta ve verilen eğitimin esas amacı öğrencinin doğru bir şekilde kuran'ı okuması, namaz kılabilmesi için gerekli birkaç ayeti ezberlemesi ve islam dininin esaslarını bilmesiydi. Ancak mekteplerdeki bu durum Tanzimat'ın ilan edilmesiyle değişmeye başlamıştır. Bu dönemde mekteplerin ders müfredatlarına yeni dersler eklenmiştir. Bu dönemde okutulan dersler şunlardır. İlm-i din ve adap, Analisanı, İlm-i tabiat ve mevad, Hesap,

⁴⁵ - Hüseyin MEMİŞOĞLU, **a.g.e**, s.16.

⁴⁶ - Evliya ÇELEBİ, *Seyahatnâme III. Cilt*, İstanbul 1993, s. 242, 262, 269, 283, 288, 291, 292, 294, 298, 301, 308.

⁴⁷ - Hüseyin MEMİŞOĞLU, **a.e**, s.19.

Tarih ve Coğrafya, Hüsn-i hatt ve resim, Musuki, Jimnastik ve Haneye mahsus el işleri⁴⁸.

2 – Medreseler

Osmanlı eğitim tarihinde önemli bir olan medreseler sıbyan okullarından sonra orta ve yüksek eğitimin verildiği eğitim kurumlarıydı. Medreseler genellikle şahıslar tarafından finanse edilen vakıflar tarafından yapılmakta ve yönetilmekteydi. Medrese’de ders veren hocalara “müderris” yardımcılara da “muid” adı verilmekteydi. Medreselerde eğitim gören öğrencilere de “danişmend”, “suhte” veya “talebe” denilmekteydi. İslam tarihinde önemli bir yeri olan ve ilk defa X. yüzyılda Türkistan’da görülen medrese’yi sistemli ve kalıcı bir hale getiren ünlü Selçuklu veziri Nizam’ülmük’tür. Osmanlı döneminde ilk medrese 1330 tarihinde Orhan Gazi tarafından İznik’te açılmıştır⁴⁹. Medreseler isimlerine göre Haşiy-i Tecrid, Miftah, Kırıklı, Ellili, Hâric, Dâhil, Sahn-ı Semân ve Altmışlı olarak altıya ayrılmaktadır⁵⁰. Medreselerde okutulan dersleri de dört grupta inceleyebiliriz. Bunlar; 1- Din ve Hukuk (Kur’an, Hadis, Tefsir, Fıkıh, Kelam) 2 – Dil ve Edebiyat (Arap, Fars dilleri, Hitabet, Şiir, Gramer) 3 – Felsefe (Felsefe ve Mantık) 4 – Temel Bilimler (Tıp, Matematik, Geometri, Coğrafya)’dır. Osmanlı medreseleri XVI. yüzyılın ikinci yarısına kadar düzenli ve sistemli bir şekilde işlemiş ancak bu dönemden sonra çağın gerisinde kalmış ve işlemeze hale gelmiştir.

⁴⁸ - Erhan VATANSEVER, Sabri Can SANNAV, **XIX. Yüzyıl’da Bulgaristan’da Eğitim Kurumları**, IV. Balkan Kongresi, Bulgaristan-Eski Zağra 2007.

⁴⁹ - Âşıkpaşazade, *Tevarih-i Âli Osman*, s. 42.

⁵⁰ - www.sevde.de/islam_Ans/medrese.htm

Osmanlı Balkanlar'ı fethettikten sonra bölgeye yerleştirdiği Türkler'in sosyal ve kültürel ihtiyaçlarını karşılamak için ve islamiyetin bölgede yayılması için medreselerin açılmasına büyük önem vermiştir. Balkanlar'da ilk medreseler XIV. yüzyılın sonları ve XV. yüzyılın başlarında açılmaya başlamıştır. Bulgaristan'da ilk medrese Evliya Çelebi'nin verdiği bilgiye göre Yanbol'u da 1375-1385 veya XIV. asrın sonlarında kurulmuştur. Sultan I. Murad ve Sultan Bayezid'ın ünlü komutanlarından ve Çirmen Sancak Beyi olan Saruca Paşa tarafından XIV. yüzyılın ikinci yarısında Kazanlık şehrinde camiyle birlikte bir medrese yaptırmıştır. Daha sonra 1481 yılında Şeyh Mehmed İbn-Noktacı tarafından yaptırılan medrese, XV. yüzyılın ikinci yarısında Plevne'de yaptırılan Mihaloğlu Ali Bey Medresesi, XVI. yüzyılın başlarında Hezargrad'ta yaptırılan İbrahim Paşa medresesi, XVI. yüzyılın ortalarında Kanuni Sultan Süleyman'ın vezirlerinden Sofu Mehmed Paşa tarafından Sofya'da yaptırılan Sofu Mehmed Paşa medresesi, XVI. yüzyılda Filibe'de yaptırılan Karagöz Paşa medresesi ve XVI. yüzyılda Sofya'da yaptırılan Mahmud Paşa medresesi Bulgaristan'da bulunan medreselerin en önemlileridir⁵¹. Evliya Çelebi XVII. yüzyılda Bulgaristan'da Silistre'de 8, Filibe'de 9, Vidin'de 7, Tırnova'da 9, Köstendil'de 3, Yanbolu'da 3, Vraça'da 2, Kazanlık'ta 2, Samakov'da 2, Sofya'da 2, Plevne'de 2, Rahova'da 1, Lom'da 1 ve Hasköy'de 1 medrese olduğundan bahsetmektedir⁵².

Bulgaristan 1908 yılında Osmanlı hâkimiyetinden ayrılmasından sonra Türkler öğretmen, müftü ve din görevlisi yetiştirmek için İstanbul'daki medreselere öğrenci gönderememişlerdir. Bu yüzden Osmanlı İmparatorluğu 29.09.1913 tarihinde Bulgaristan'la bir anlaşma imzalayarak Bulgaristan'daki Türklerin müftü, din görevlisi

⁵¹ - Hüseyin MEMİŞOĞLU, *a.e.*, s. 22-27.

⁵² - Evliya ÇELEBİ, *a.e.*, s. 243-298.

ve öğretmen ihtiyaçlarının karşılanması için bir okulun açılmasına karar verilmiştir. İmzalanan bu anlaşma gereği 1923 tarihinde Şumen şehrinde “Nüvvab” adında bir okul açılmıştır*. Açılan bu Nüvvab okulu yada Medresetün-Nüvvab dini bir okul hüviyeti taşısa da eski anlamda bir medrese olarak kabul edilemez. Nüvvab taşıdığı özelliklerle dünyada ikinci bir örneği bulunmamaktadır. Nüvvab’ın Medrese-i Âliye kısmında imam, hatip ve müftü, lise kısmında da pedagoji dersleri verilerek öğretmen yetiştirilmekteydi. Medresetün-Nüvvab’ın açılmasından sonra Bulgaristan’da dini eğitim veren 20 dolayındaki medreselerin çoğu kapanmış geri kalanları da Nüvvab’ın Âli kısmına öğrenci yetiştiren okul konumuna gelmişlerdir. 1923 yılında açılan Nüvvab Bulgaristan Türklerinin eğitim tarihinde önemli bir rol oynadığı gibi Türklerin benliklerini koruması noktasında da büyük katkısı olmuştur. Bu okuldan mezun olan alim ve öğretmenler yakın döneme kadar Türk halkına hizmette bulunmuşlardır. Bu okuldan mezun olan ve önemli hizmetlerde bulunan kişilerden bazıları şunlardır. Muharrem Abdullah, Osman Seyfullah (Davutoğlu), İsmail Mehmed (Ezherli), Osman Kılıç ve ünlü ressam Embiya Çavuş’tur⁵³.

Bulgaristan Türklerinin ilmi ve dini ihtiyaçlarını karşılamak için öğretmen ve din görevlilerine ihtiyaç duyulmaktaydı. Bu dönemde Nüvvab Bulgaristan’da Türklere ait tek okul olduğu için bu ihtiyaçları karşılamak zorundaydı. Bu amaçla okutulan dersler çok çeşitli ve sayıları bir hayli çoktu. Nüvvab’ta okutulan dersler şunlardır. Kuran-ı Kerim ve Tevcid, Türkçe, Bulgarca, Arapça, Farsça, Fıkıh, Nebatat, Hayvanat, Umumi Tarih, Umumi Coğrafya, Cebir, Müsellesat, Ruhiyyat, Teşrih-i Vucudu Beşer, Hıfzussıha, İslâm Tarihi, İslâm Ahlakı, Kozmografya, Jeoloji, Hikmet, Kimya, Fenni

* - Nüvvab okulunun açılmasında dönemin Dahiliye (İç işleri) Nazırı olan şehit Talat Paşa’nın çalışmaları unutulmayacak kadar büyüktür. (Nüvvap okulu mezunu Osman KILIÇ)

⁵³ - Hüseyin MEMİŞOĞLU, *a.g.e.*, s. 150-151.

Talim, Usul'ü Tedris, İlmî Kelâm, Malûmat'ı Medeniye, Bulgar Tarihi, Bulgar Coğrafyası, Mantık, Tatbîkat dersleri... Âli kısımda okutulan dersler ise şunlardır. Tefsir, Hadîs, Dürer, Usul'ü Fıkıh, Mecelle-i Ahkâm-ı Adliye, Sakki Şeri Hukuk-u Düvel, Medhâl-i İlmî Hukuk, Usul-u Muhakemât, İlimî İktisat, Hukuk-u İdare, Ahkâm-ı Evkaf ve Bulgar Kanunu'dur⁵⁴.

⁵⁴ - Osman KILIÇ, *a.g.e*, s. 70-72.

İKİNCİ BÖLÜM

KRALLIK DÖNEMİNDE BULGARİSTAN

TÜRKLERİ VE HUKUKİ HAKLARI

A – 1877–1878 OSMANLI-RUS HARBİ SIRASINDA BULGARİSTAN

TÜRKLERİ

Bulgaristan Osmanlı İmparatorluğu'nun Balkanlar'da ilk toprak kaybına uğradığı 1877–1878 Osmanlı-Rus Harbi'nden sonra imzalanan Berlin Anlaşmasıyla kurulmuştur. İlk Muhtar Bulgar Prensiği, Tuna Vilayeti'nin Vidin, Rusçuk, Sofya, Tırnova ve Varna Sancakları üzerinde kurulmuştur. Daha sonra Filibe ve İslimiye Sancakları üzerinde kurulan Şarki Rumeli Vilayeti ve 1912–1913 Balkan Harbi'nden sonra Batı Trakya ve Rodoplar bölgesinden dokuz il Bulgaristan Prensiği'ne dahil olmuştur. Son olarak ta Bulgaristan 1940 yılında nüfusunun çoğunluğunu Türkler'in oluşturduğu Dobruca bölgesinde topraklarına katarak kuruluşundaki topraklarının hemen hemen üç katına ulaşmıştır.

Türkler, yaklaşık bin yıldır Balkanlar'da yaşamaktadırlar. Daha öncede bahsettiğimiz gibi XVI. yüzyılda Bulgaristan'ın nüfusunun büyük bir kısmını Müslüman Türkler oluşturmaktaydı. Bulgaristan Türkleri, genelde Osmanlı İmparatorluğu döneminde Anadolu'nun çeşitli yerlerinden Balkanlar'a göç etmiş Yörüklerden oluşmaktadır. Osmanlı İmparatorluğu ile birlikte Anadolu'dan bölgeye göç eden Türkler, burada yaşayan yerli Türk halkı birleşerek çoğalmışlar ve bölgede önemli bir Türk varlığı meydana getirmişlerdir. XIX. yüzyılın ikinci çeyreğinde Tuna Vilayeti'nin altı vilayetinde 600.000 Türk bulunmaktaydı. Berlin anlaşmasıyla Doğu

Rumeli adını alan bölgede ise bu dönemde 681.000 Türk'e karşılık 483.000 Bulgar bulunmaktaydı. 1877–1878 Osmanlı-Rus Harbi'nde 1 milyon Müslüman Türk yaşadığı topraklardan göç etmeye zorlanmış ve bunların yarısı soykırım, hastalık, açlık veya soğuk yüzünden hayatını kaybetmiştir. Böylece Tuna Vilayeti'nde Bulgarlara bir ülke oluşturulmuştur. 93 Harbi sırasında Rus ve Bulgarların Türklere karşı yaptıkları katliam ve yağma olaylarına bir örnek vermek yerinde olacaktır.

Tırnova Mutasarrıfı'nın İstanbul'a gönderdiği "Katledilen Müslümanlara ve Yakılan Evlere Dair Liste" de şöyle denmektedir.

"1- Zıitovi'ye bağlı Türk Batak köyünde 100 ev yakılmış, 200 erkek ve 300 kadın katledilmiş, 7 kişi kurtulabilmiştir.

2 – Tırnova'ya bağlı Belovan köyünde 250 ev yakılmış, 700'ü erkek, 1200'ü kadın olan 1900 sakininden öğrendiğimize göre, 1 kişi kurtulabilmiştir.

3 – Kayapınar'daki 100 ev yakılmış, 200'ü erkek, 300'ü kadın olan 500 sâkininden 2 kişi kurtulabilmiştir.

4 – Kestanbol'daki 150 ev yakılmış, 300'ü erkek, 600'ü kadın olan 900 nüfustan sadece 3 kişi kurtulabilmiştir.

5 – Müslüman-Hristiyan karışık Şems köyünden 600 Müslüman evi yakılmış, 120'si erkek, 200'ü kadın olan 320'i sâkini yakılmış, 1 kişi kurtulabilmiştir. Müslümanlar sığındıkları cami'de diri diri yakılmışlardır.

6 – Müslüman-Hristiyan karışık Tunca köyünde 100 ev yakılmış, 250'si erkek, 400'ü kadın olmak üzere 650 Müslüman katledilmiş, 3 kişi kurtulabilmiştir.

Aşağıda ise, düşman gelmeden boşaltılan köylerde yakılan evlerin sayısı gösterilmiştir.

Traniç Hamri?	40
Revan	150
Odalar	180
Armutluk	80
Boruş	100
Koçina	70
Okçular	200
Yakılan Evlerin Toplamı	820

Daha her biri 100 evi ihtiva eden 40–50 kadar karışık köy bulunmaktadır. Buralardaki Müslümanlar Ruslara teslim olmuşlar, ancak akıbetleri hakkında haber alınmamıştır...’’⁵⁵. Bu rapordan da anlaşılacağı gibi sadece Tırnova’da 4770 Türk şehid edilmiştir.

Binabaşı Leader, İstanbul’daki Daily Telegraph gazetesi muhabiri M. Drew’e gönderdiği telgrafta “... **Yeni Zağra istasyonu civarında 3000 kadar ceset gördük, hepsi Türk’tü. Köpeklerin ve domuzların bozulmuş cesetleri kemirmeleri ve binlerce aç kuşun istasyon duvarlarına tüneyerek beklemeleri korkunç bir manzaraydı...’’⁵⁶**

Verdiğimiz bu örneklerde de açıkça görüleceği üzere 1877–1878 Osmanlı-Rus Harbi Ruslarında dediği gibi bir ırklar ve yok etme savaşına dönüşmüştür. Bu savaş sonucunda bölge Rus işgaline uğramış, yukarıda verdiğimiz örneklerde de görüleceği üzere bölgede yaşayan Türkler ya katledilmiş ya da göç etmeye mecbur edilmişlerdir.

⁵⁵ - İlker ALP, *a.g.e*, s. 18.

⁵⁶ - İlker ALP, *a.g.e*, s. 19.

Bu yüzden Türkler dört yüz yıldan beri yaşadıkları topraklarda azınlık durumuna düşmüşlerdir. Bütün bu baskılara rağmen Türk nüfusu gücünü korumayı başarabilmiştir. 1877–1878 Osmanlı-Rus Harbi’nden sonra imzalanan Berlin Anlaşmasıyla Balkan Dağlarının kuzeyinde bir Bulgar Prenslığı ve güneyinde de Doğu Rumeli Vilayeti kurulmuştur⁵⁷.

1864 tarihinde kurulan Tuna Vilayeti yapılacak reformlar için pilot bölge seçilmiş ve vali olarak ta Mithat Paşa atanmıştır. Mithat Paşa Tuna Vilayeti’nde özellikle eğitim alanında büyük atılımlar yapmış ve Osmanlı İmparatorluğu’nun en ileri Vilayeti konumuna getirmiştir. Yapılan bu reformlar sonucu 1875 tarihinde Tuna Vilayeti’nde Türklere ait 2700 ilkokul, 40 ortaokul ve 150 medrese bulunmaktaydı. Ancak 1877–1878 Osmanlı-Rus Harbi sırasında Türklere ait bu eğitim kurumlarının birçoğu yakılmış ve yıkılmıştır. 1877–1878 Osmanlı-Rus Harbi’nden önce Tuna ve Edirne vilayetindeki Türk nüfusu yaklaşık 1,5 milyon civarındaydı. Savaş sonunda bu nüfusun 515.000’i Anadolu’ya göç ederek yerleşmiştir. 1877-1878 Osmanlı-Rus Harbi Bulgaristan Türklerine büyük zararlar vermiştir. Bu savaş esnasında Bulgaristan’da yaşayan Türklerin %17’si katledilmiş ya da sürgünler esnasında hayatını kaybetmiştir⁵⁸. 1877–1878 Osmanlı-Rus Harbi sırasında Türklere karşı yapılan baskı ve katliamlara sadece Kırcaali-Rodop bölgesindeki Türkler direnebilmişler, Rus ve Bulgar orduları yıllarca bölgeye girememişlerdir. Bölgede yaşayan Türkler 1878 yılında Timirski

⁵⁷ - Süleyman OĞUZ, *Osmanlı Vilayet İdaresi ve Doğu Rumeli Vilayeti*, Cem Ofset Mat., İstanbul 1987, s. 59.

⁵⁸ - H. Yıldırım AĞANOĞLU, *Osmanlı’dan Cumhuriyet’e Balkanlar’ın Makus Tâlihi Göç*, Kum Saati Yay., İstanbul 2001, s. 35.

Ahmet Ağa başkanlığında 5 yıl sürecek tarihteki ilk Türk Cumhuriyeti olan Batı Trakya-Rodoplar Türk Devleti'ni kurmuşlardır⁵⁹.

Bulgarlar, 1877–1878 Osmanlı-Rus Harbiyle birlikte Bulgaristan'da yaşayan Türklerin nüfus oranlarını azaltmak için planlı bir şekilde Bulgarlaştırma politikalarını çalışmışlardır. Bu amaçla Bulgarlar tarafından Müslüman Türklere karşı camileri tahrip etmek, camileri kiliseye çevirme, Türkleri vaftiz ederek Hıristiyanlaştırmak ve kiliseye dönüştürülmüş camilerde zorla Hıristiyan ayinlerine tâbi tutmak gibi politikalar uygulamışlardır⁶⁰. Müslüman Türkleri Hıristiyanlaştırmak maksadıyla bu Bulgar politikalarına birkaç örnek vermek faydalı olacağı kanaatindeyiz.

Dolaştır'dan 24 Nisan 329 (1913) tarihinde gönderilen bir mektupta camilerin tahrip edildiği veya kiliseye çevrildiğine dair şöyle denmektedir; Bulgarların Dolaştır ve civarındaki Türk-Pomak köylerinde Babasıoturdu, Elcandra(İlcandra), Ereğli, Ilıca, Kozluca, Vahriyan ?, Örbek, Davutköy, Ambardere vb. yerlerde camileri yıkarak kiliselere dönüştürdüklerinden ve İslam köylerine papazlar getirdiklerinden bahsetmektedir⁶¹.

Bulgarlar Selanik yakınlarında Türkleri Hıristiyanlaştırmak amacıyla akla hayale gelmeyecek işkenceler yaptığına dair şu örneği verebiliriz. “... **Kendilerini ölümden ve kâlâ-yı’ ismetlerinden** (tertemiz namuslarının) **telvis edilmesinden** (kirlenmesinden) **kurtarmak için, yirminci asır zâlimleri tarafından dul ve yetim**

⁵⁹ - Ali Balkan METEL, *Balkan Savaşı ve Batı Trakya Türk Cumhuriyeti*, Yeni Batı Trakya Der. Yay., İstanbul, s. 5.

⁶⁰ - İlker ALP, *a.g.e*, s. 22-23.

⁶¹ - İlker ALP, *a.e*, s. 23.

birakılan kadınlar ve genç kızlar son hakaret olmak üzere, tebdîl-i din ettirilmek (din deşıştirtilmek) felâketine mâr-uz kaldılar...”⁶²

1877–1878 Osmanlı-Rus Harbi sonucunda Bulgaristan yaşayan Türklerden 1.253.000 kişi göçmen durumuna düşmüştür. Yukarıda genel hatlarıyla anlatmaya çalıştığımız felaketler sonucu Bulgaristan’da yaşayan Türklerin nüfus oranlarında önemli bir azalma olmuş, savaş öncesi toprakların büyük bir kısmı Türklerin elindeyken bu durum tersine dönmüştür.

B – BALKAN SAVAŞLARI SIRASINDA BULGARİSTAN TÜRKLERİ

1789 Fransız ihtilâli’nin dünyaya yaydığı milliyetçilik akımları sonucu, Osmanlı İmparatorluğu’nun Balkan topraklarında yaşayan milletler (Bulgar, Sırp, Yunan, Arnavut) ayaklanmışlar ve bağımsızlıklarını kazanmışlardır. Balkan’larda çıkan bu ayaklanmaları, daha çok XVII. yüzyılda gelişmeye başlayan Rusya kendi emellerine ulaşabilmek için desteklemiştir. Rusya bu amaçlarına ulaşabilmek için özellikle Panslavizm politikasını etkin bir şekilde kullanmıştır. Osmanlı İmparatorluğu Trablusgarp’ta İtalyan’lara karşı savaşırken Ruslar harekete geçerek Balkanlar’daki Osmanlı topraklarını Sırbistan ve Bulgaristan arasında paylaştırmak için harekete geçmişler ve Bulgaristan ve Sırbistan’ı Osmanlı İmparatorluğu’na karşı bir ittifak yapmaya razı etmişlerdir. Yine bu tarihlerde Rusya İngiltere ile Osmanlı İmparatorluğu’na karşı gizli bir anlaşma imzalayarak İstanbul ve Boğazlar üzerinde serbest kalmıştır. Yapılan bu anlaşmalar doğrutusunda Balkan milletleri Osmanlı

⁶² - İlker ALP, *a.e.*, s.26.

İmparatorluğu'ndan Makedonya'da ıslahat yapılmasını istediler. Bu istekleri kabul edilmeyince önce 8 Ekim 1912'de Karadağ ardından da diğer Balkan milletleri Osmanlı İmparatorluğu'na savaş ilan ettiler. Dönemin Hariciye Nazırı olan Asım Bey 15 Temmuz 1912 tarihinde mecliste yaptığı konuşmasında “Balkanlar'dan imanım kadar eminim !” sözünden sonra Rumeli'deki birçok eğitimli asker terhis edilmiştir. Hariciye Nazırı'nın bu sözünden 3 ay sonra Balkan savaşlarının başlaması düşündürücüdür. I. Balkan savaşının sonucunda Bulgarlar Edirne'yi alarak Çatalca'ya kadar gelmiş, Yunanlılar Ege Adaları'na asker çıkartmışlardır. Savaş sonunda Osmanlı İmparatorluğu 1913 tarihinde Londra Antlaşmasını imzalamak zorunda kalmıştır. Londra Antlaşmasına göre Osmanlı İmparatorluğu'nun batı sınırı Midye-Enez hattı olacak, Yunanistan Selanik, Girit ve Güney Makedonya'yı alacak, Sırbistan Kuzey ve Orta Makedonya'yı alacak, Arnavutluk ve Ege adalarının geleceği büyük devletlere bırakılacak, Bulgaristan'da Kavala, Dedeağaç ve bütün Trakya'yı alacaktı. Bulgaristan'ın bu toprak bölüşümüne karşı çıkması üzerine II. Balkan savaşı çıkmış bu durumdan faydalanan Osmanlı İmparatorluğu Edirne'yi Bulgarlardan geri almıştır.

1877–1878 Osmanlı-Rus Harbi gibi Balkan Savaşları da Bulgaristan Türkleri için bir felaket olmuştur. Osmanlı İmparatorluğu Balkan Savaşları'nda hiç beklenmedik bir şekilde yenilgiye uğrayınca Bulgaristan'da yaşayan Türkler baskı ve zulüm görmüşler, sahip oldukları eğitim kurumları da büyük ölçüde yok edilmiştir. Balkan savaşları esnasında tam olarak bilinmemekle beraber yaklaşık 200 bin Türk katledilmiş bir o kadarı da göç etmeye mecbur edilmiştir⁶³. Balkan savaşları sonrasında Bulgarların Bulgaristan'da yaşayan Türklere yönelik katliam ve soykırım faaliyetleri artarak devam

⁶³ - H.Yıldırım AĞANOĞLU, *a.g.e.*, s. 69.

etmiştir. Bulgarlar bu amaçla Türklere karşı uygulanan Türk isimlerini değiştirme, Hıristiyan olmaya zorlama, milli kıyafetleri yasaklama ve camileri yıkma faaliyetleri aratarak devam etmiştir. Balkan savaşları sırasında Bulgarlar, önce kendi ülkelerinde yaşayan Türkleri, sonra da ele geçirdikleri Makedonya, Batı Trakya ve Doğu Trakya'da yaşayan Türkleri planlı bir şekilde katlediyorlardı. Örneğin Makedonya'nın İştîp bölgesini ele geçiren Bulgarların bölgede yaşayan Türk ve Yahudi'lere karşı yaptıkları zulümleri Milli Bulgar Bankası'nın bölgeye gönderdiği bir Bulgar memuru şöyle anlatmaktadır. ***“ Kasabanın yarısını oluşturan Türk ve Yahudi evleri tamamen boş. 25 kadar komitacı çetnik güpegündüz 70 yaşlarında bir Yahudi'ye saldırdı ve başını taşla yardılar. Ben müdahale edince bana da saldırdılar. Korkunç bir durum, sivil Türk köylülerinin nedensiz yere öldürüldüğü, mallarına, mülklerine el konulduğu karılarının çocuklarının açlığa terk edildiklerini görünce insanın yüreği parçalanıyor. Radovişte ile İştîp arasında yaklaşık 2.000 Türk muhacir çoğu da kadın ve çocuk, açlıktan öldüler. Sahiden yalnızca açlıktan...”***⁶⁴

Bulgaristan Balkan Savaşları sonucu Kırcaali-Rodop bölgesini topraklarına katmıştı. Ele geçirilen bu bölgede 333.321 Türk, 50.967 Bulgar, 10.720 Rum bulunmakta buda Bulgarların tek bir Bulgar-Slav topluluğu yaratmak amaçlarına düşmekteydi. Bulgarlar bu amaçlarını gerçekleştirmek amacıyla 1910 yılında hazırladıkları bir plânla Pomak Türkleri ile diğer Türkleri ayırmaya çalışmışlardır. Bulgarlar bu maksatla;

a) Müslüman Pomak Türklerinin yaşadığı köy, bucak, ilçe ve vilayetlerde Türkçe tedrisatın yapılmasına müsaade etmemişler,

⁶⁴ - H. Yıldırım AĞANOĞLU, *a.e.*, s. 71.

b) Türkçe tedrisat yapılan okullara Pomak Türklerinin gitmesini yasaklamışlardır,

c) Pomak Türklerinin folklorunu tahrip ederek, Bulgar folkloruyla birleştirmek istemişler,

d) Ayet, hadis ve hutbeleri Bulgarca okumaya zorlamışlar,

e) Anavatan “Türkiye sevgisi” yerine, “Anavatan Bulgaristan” sevgisini telkin ederek, ısrarla benimsetmeye çalışmışlar,

f) Türk ve İslam düşmanlığının aşılması için kreş, ilkokul, ortaokul ve bütün diğer okullara Bulgar asıllı öğretmenler tayin edilerek, Türk-İslam düşmanlığını telkin edici temalar işlemişler,

g) Soydaşlarımızı, Bulgarların yaşadığı köy, kasaba ve şehirlere zorla iskân ettirerek, Bulgarların içinde eritmeye gayret etmişlerdir⁶⁵.

Bu şekilde Balkan Savaşları sırasında Bulgaristan’ın sınırları içerisinde yaşayan Türkler gibi Bulgaristan sınırları içine yeni dahil olan bölgelerde yaşayan Türklerde Bulgarlaştırma politikalarına maruz kalmışlardır. Gnkur.Bşk.lığı arşivlerinde bahsettiğimiz baskılarla ilgili belgelerden birine baktığımızda şu bilgiye rastlanmaktadır:

“... Eski Bulgaristan’da ve şimdiki istilâ ettiği yerin kâffesinde elhâsıl eski Bulgaristan’da ve yeni Bulgaristan’da her nerede Pomak köyler var ise Pomaklar’ı kâmilen Bulgar yaptılar ve herkese Bulgarca isim koydular... Dolaştır’da, Babasıoturdu ve Elcabdra’da, Eğreli’de, Ilıca’da, Kozluca’da, Vahriyan Örbek’te, Davut köyünde, Anbardere’de ve sâir Pomak köylerinde papazlar geldiler burasının ahvâli şudur...”⁶⁶

⁶⁵ - İlker ALP, *a.g.e*, s.180.

⁶⁶ - İlker ALP, *a.e*, s.180.

1908 yılında bağımsızlığını ilan eden Bulgar Prenslığı 1909 tarihinde Osmanlı İmparatorluğu ile İstanbul'da bir protokol imzalamış ve Bulgaristan sınırları içinde yaşayan Türkler üzerinde bir takım düzenlemeler yapmayı kabul etmiştir. İmzalanan bu protokole göre Bulgaristan'daki Türk azınlığı tıpkı Bulgar çoğunluk gibi bütün hukuki ve siyasi haklardan istifade edebilecek, okullarını, camilerini ve mescitlerini koruyup yaşatabileceklerdir. Ayrıca bu protokole göre, Bulgaristan'daki Türk-İslam eserleri Bulgaristan'ın bir iç sorunu olmaktan çıkarak devletler hukuku güvencesi altına alınmış ve Türk hükümeti gerek Bulgaristan'daki Türk Azınlık, gerekse Bulgaristan'daki İürk-İslam Kültürüne ait eserler üzerinde hak sahibi olmuştur. Ancak 1912 yılında patlak veren Balkan Savaşları yüzünden bu haklar Bulgaristan Türklerine Bulgarlar tarafından verilmemiştir.

Balkan Savaşları sırasında karşı yapılan mezalimler Avrupa ve Türkiye'de yayınlanan gazetelerde de yer almaktaydı. İkdam gazetesinin 15-16 Ağustos 1913 tarihli sayısında yapılan katliamlarla ilgi yayınlanan belgelerin sonuna özet olarak şöyle yazılmaktaydı: “ **Habere göre Kırcaali kazasının 6 köyünde 570 hanede oturan 3430 nüfusun çoluk çocuğu da dahil olmak üzere tamamı katledilmiştir. Eğridere kazasının Gümilcine'ye hicret etmeyen kısmında kalan 11 köyde 1490 hanenin tamamı yakılmış ve bir tek kişi kalmamacasına 7600 nüfus katledilmiştir. Diğer köylerden 1970 ev yıkılmış ve göç etmeyi başaramayan 1880 kişi feci şekilde katledilmişti. Gümilcine'nin 85 köyden oluşan Şeycuma ve 25 köyden oluşan Kirli nahiyelerinin tamamı Türk olduğundan bütün bu köyler yıkılmış ve tahrip edilmiş ahalisi istiladan önce göç ettiğinden kurulmuştu. Arda havzasının kuzeybatı istikametindeki Eğridere'nin Hataşlı nahiyesi ile Kırcaali'nin Şahinler ve Çamdere**

mevkileri istilaya uğramamıştı. Bunun sebebi ise 15-16.000 nüfustan oluşan ahalsinin elinde 2000'i aşkın silah ve bolca cephane bulunmasıydı.”⁶⁷

Balkan Savaşları sırasında katledilen Türklerin sayısını İttihad ve Terakki Partisi'nin önde gelenlerinden olan ve dönemin Bahriye Nazırı olan Cemal Paşa hatıralarında 500.000 civarında olduğunu belirtmektedir. Diğer kaynaklara göre bu dönemde 812.271 kişinin 1912–1926 yılları arasında Türkiye'ye göç ettiği belirtilmektedir⁶⁸.

C – İKİLİ VE ULUSLAR ARASI ANTLAŞMALARA GÖRE BULGARİSTAN TÜRKLERİ'NİN HAKLARI

Azınlık, çoğunluktan farklı özellikleri bulunan, çoğunluk tarafından hakları garanti edilmiş bir topluluktur. Bulgaristan'da yaşayan Türklerde devletler hukuku ve antlaşmalar açısından azınlık konumundadırlar. Bulgaristan Türklerinin soyu, dili, dini ve kültürleri Bulgarlardan ayırır. Türk azınlığın bu özelliklerini Bulgaristan Devleti kurulduğu günden itibaren Bulgaristan'da yaşayan Türkleri korumaya ve saygı göstermeyi imzaladığı bir dizi antlaşmayla kabul etmiştir. Bulgaristan Türklerinin haklarını güvence altına alan antlaşmalar şunlardır; Berlin Antlaşması (1878), İstanbul Protokolü ve Sözleşmesi (1909), Türkiye-Bulgaristan Barış Antlaşması (1913), Müftülerle İlgili Sözleşme (1913), Neuilly Barış Antlaşması (1919), Türkiye-Bulgaristan Dostluk Antlaşması (1925), Türkiye-Bulgaristan İkamet Antlaşması (1925),

⁶⁷ - Ahmet HALAÇOĞLU, *Balkan Harbi Sırasın'da Rumeli'den Türk Göçleri (1912-1913)*, Türk Tarih Kurumu, Ankara 1995, a.35-36.

⁶⁸ - H. Yıldırım AĞANOĞLU, *a.g.e*, s. 94.

Birleşmiş Milletler Şartı (25 Haziran 1945), 1947 Tarihli Bulgar Barış Antlaşması, İnsan Haklarıyla İlgili Belgeler (1945–1973)'dir⁶⁹.

Bulgaristan, 13 Temmuz 1878 tarihinde Almanya'nın başkenti Berlin'de imzalanan uluslar arası antlaşmayla Padişaha bağlı ve vergi veren bir Prenslik olarak kurulmuştur. Antlaşmanın 3. maddesi, Bulgaristan Prensi'nin "Halk tarafından serbestçe seçileceğini ve Osmanlı Hükümeti tarafından tasnik olunacağını", aynı maddenin ikinci paragrafında , gerek prens seçiminde, gerekse Bulgar anayasasının hazırlanmasında Bulgaristan'daki Türklerin "hak ve çıkarlarının korunacağı" vurgulanmaktaydı⁷⁰. Berlin Antlaşması'nın 12. maddesi Bulgaristan'da yaşayan Türklerin taşınmaz mallarıyla ilgilidir. Bu maddeye göre Türkler Bulgaristan'dan göç etmiş veya ayrılmış olsalar bile geride bıraktıkları mülklerini koruyabilirler. Bulgaristan'dan göç etmiş olan Türklerin mallarına Bulgaristan Devleti el koymayacaktı⁷¹.

Bulgaristan 1908 yılında bağımsızlığını ilan etmesinden sonra Osmanlı İmparatorluğu ile 19 Nisan 1909 tarihinde İstanbul'da bir protokol imzalamıştır. İmzalanan bu protokole ve eki olan sözleşmeye göre, Bulgaristan'daki Müslümanların dini hak ve örgütlenmeleri hakkında detaylı açıklamalar oluşturulmuştur⁷². Bulgaristan Türkleri bu protokolle Bulgar çoğunluk gibi tüm hukuki ve siyasi haklardan faydalanabilecek, okullarını, camilerini ve mescitlerini koruyup yaşatabileceklerdir. Daha öncede belirttiğimiz gibi Bulgaristan'da bulunan Türk-İslam eserleri bu protokole

⁶⁹ - <http://www.balgoc.org.tr/email/bulgaristanturklerihukuk.doc>.

⁷⁰ - Bilal N. ŞİMŞİR, *Bulgaristan'daki Türk Azınlığı, Balkanlar'da Türk Kültürü Dergisi*

⁷¹ - Bilal N. ŞİMŞİR, *Bulgaristan Türkleri*, Bilgi Yay. Evi, İstanbul 1985, s. 212.

* Bulgaristan imzaladığı Berlin Antlaşmasıyla uluslar arası platformda Bulgaristan Türkleri'nin haklarını koruyup gözeteceğini kabul etsiyse de tam tersi bir politika uygulamıştır.

⁷² - Ömer E. LÜTEM, *Tarihsel Sürec İçinde Bulgaristan Türklerinin Hakları, Balkan Türkleri*, ASAM Yay., Ankara 2002, s. 45.

bir iç sorun olmaktan çıkmış Devletler Hukuku güvencesi altına girmiş ve Türk Hükümeti de hak sahibi olmuştur. Ayrıca protokolün ikinci maddesinde ; “Cemaat’ı islâmiye’nin ve efkafın sureti tensikına müteallik olan melfuf suret-i tesviye işbu mukavelenamenin (protokolün) cüz-i gayr-i mufariki addolunacak ve aynı zamanda imza edilecektir. Ahali-i İslâmiye’ye kemakân serbesti-i mezhep ve serbesti-i ayin temin edilecektir. Bunlar Mezahib-i saireye mensup ahalinin haiz oldukları aynı hukuku medineye ve siyasiyeden istifadeye devam edeceklerdir. Cevami-i şerifede Halife-i Müslimin sıfatıyla nam-ı name-i padaîşahiye hutbe kıraatına devam edilecektir. Evkaf-ı müstesnaya gelince Bulgaristan hükümeti nihayet üç ay müddet zarfında bir idare komisyonu teşkil edecek ve bu komisyon alakadaran tarafından dermeyan olunacak metalib ve müddeiyatın hak ve sevaba mukarenetini tetkik eyleyecektir”⁷³ denilmekteydi.

1912–1913 Balkan Savaşları sonunda Osmanlı İmparatorlu ile Bulgaristan arasında 29 Eylül 1913 tarihinde bir barış antlaşması ve müftülerle ilgili sözleşme imzalanmıştır. 16–29 Eylül 1913 tarihleri arasında Der saadet’te iki nüsha olarak hazırlanmış ve imzalanmıştır. Yirmi maddeden oluşan Antlaşmanın yedinci maddesi Bulgaristan’da yaşayan Türklerin Bulgar vatandaşı olacaklarını, fakat istedikleri zaman dört yıl içinde Bulgaristan’ı terk edebileceklerini ve Türk vatandaşlığını tercih edebileceklerini belirtiyordu. Türkler yine istedikleri taktirde taşınabilen mallarını yanlarında götürebilecekler veya üçüncü kişiler vasıtasıyla satabileceklerdir⁷⁴.

⁷³ - İbrahim KAMİL, *Bulgaristan Türklerinin Hakları*, YÖK Mat., Ankara 1989, s. 17.

⁷⁴ - İbrahim KAMİL, *a.e.*, s.21.

Sekizinci maddesinde; “Bulgaristan bir cümle memalikinginde Bulgar tebaasından bulunan Müslümanlar an asıldan Bulgar olan tebaa'nın haiz oldukları aynı kukuk-ı mülkiye ve siyasiyeyi haiz ve serbesti-i vicdana, hürriyet-i diniyeye ve ayin-i dininin alenen icrası hususunda serbestiye malik olacaklardır. Müslümanların adatına riayet olunacaktır. Zatı hazret-i padişahinin nan-i nami-i hilafetpenahilerinin hutbelerde zikrine devam olunacaktır”⁷⁵ denilmekteydi. Bu maddeden de anlaşılacağı gibi Türkler, Bulgarlar'ın yararlandığı hukuki ve siyasi haklardan faydalanacaklar, din ve ibadet özgürlüğünede sahip olacaklardır. Antlaşmanın ek kısmında Bulgaristan'da Türklere ait müftülerin görev ve sorumlulukları açıkça belirtilmiştir. Bu antlaşmaya göre Başmüftü Sofya'da bulunacak, Türkler arasından seçimle belirlenecek, Bulgaristan ile Şeyhülislam arasında aracılık yapacak, Bulgaristan'daki Müslümanlara ait din ve hayır kurumlarını denetleyebilecekti.

I. Dünya savaşından yenik çıkan Bulgaristan 27 Kasım 1919 tarihinde Paris yakınlarında bulunan Neuilly kasabasında İtilaf devletleriyle barış antlaşmasını imzalamıştır. Dokuz bölümden oluşan antlaşmanın 4. bölümü Bulgaristan'daki azınlıklarla ilgilidir. Bulgaristan Devleti, bu antlaşmadaki hükümlerin anayasa değerinde olduğunu kabul etmiş, Bulgar anayasasının, kanunlarının ve resmi kararlarının bu hükümlere aykırı olamayacağını kabul etmiştir. Neuilly Antlaşmasının 4. bölümüne göre;

- Bulgar Devleti din, dil, ırk ve milliyet ayrımı gözetmeyecek,
- Topraklarında yaşayan azınlıklara tam eşitlik sağlayacak,

⁷⁵ - İbrahim KAMİL, *a.e.*, s.23.

- Bulgaristan'daki azınlık grupları dini vecibelerini serbestçe yerine getirme hürriyetine sahip olurken, tıpkı bir Bulgar fert hukuksal ve siyasal hakların kullanılması bağlamında ayrıma tabi tutulmayacak,
- Azınlıklar devlet memurluğuna girebilecekler, istedikleri mesleği ve zanaatı seçebilecekler,
- Ayrıca azınlıklar eğitim-öğretim kurumları, dini ve sosyal kurumlar açabilecekler, bunları denetleyip yönetebilecekler ve aynı zamanda bu kurum ve kuruluşlarda kendi dillerini özgürce kullanabileceklerdir. Azınlık unsurlar yoğun olarak yaşadığı yerlerde, Bulgar Hükümeti devlet ve belediye bütçelerinden bu azınlık okullarına, dini ve sosyal kurumlara yardım yapacaktır⁷⁶.

Türkiye Cumhuriyeti kurulduktan sonra 18 Ekim 1925 tarihinde Ankara'da Türkiye ile Bulgaristan arasında bir dostluk imzalanmıştır. İki devlet arasında daimi ve sürekli bir dostluk bağının kurulmak istendiği için antlaşmada süre ile ilgili hükümler bulunmamaktadır. İmzalanan bu dostluk antlaşmasının ek protokolünün A paragrafındaki hüküm aynen şöyledir; "İki hükümet Azınlıkların korunmasına ilişkin olarak, Neuilly Antlaşması'nda yazılı hükümlerin tümünden Bulgaristan'da oturan Müslüman Azınlıklarını ve Lozan Antlaşması'nda yazılı hükümlerin tümünden Türkiye'de oturan Bulgar Azınlıkları yararlandırmayı, karşılıklı olarak yükümlenir"⁷⁷. 1925 yılında imzalanan bu dostluk antlaşması halen yürürlükte olması, Türk-Bulgar ilişkilerinin en gergin olduğu süreçlerde bile geçerliliğini koruması ve azınlıklarla ilgili hükümlerin halen bağlayıcı bir unsur olması her iki ülkeyi de uluslar arası hukuk açısından bunlara uymasını zorunlu kılmaktadır.

⁷⁶ - Bilal N. ŞİMSİR, *a.g.e.*, s.374-375.

⁷⁷ - <http://www.balgoc.org.tr/email/bulgaristanturklerihukuk.doc>.

Dostluk antlaşmasının imzalandığı dönemde Bulgaristan ile birde ikamet sözleşmesi imzalanmıştır. Bulgaristan Türklerinin Türkiye'ye, Türkiye'de yaşayan Bulgarlarında Bulgaristan'a serbestçe göç etmelerine imkân sağlayan sözleşmenin ikinci maddesinde şöyle denmektedir; “Aktif taraflar, Bulgaristan Türklerinin veya Türkiye Bulgarlarının isteğe bağlı göçlerine hiçbir engel çıkarılmamasını kabul ederler. Göçmenler yanlarına taşınır mallarını ve hayvanlarını götürmek ve taşınmaz mallarını serbestçe tasfiye etmek hakkına sahip olacaklardır. Taşınmaz mallarını kesin gidişlerinden önce tasfiye etmemiş olanlar, göç gününden başlamak üzere, iki yıllık süre içinde bu tasfiyeyi yapmak zorundadırlar. Malların tasfiyesinden elde edilen paraları ilgililerin dışarı çıkarma biçimi konusunda iki hükümet arasında bir antlaşma yapılacaktır⁷⁸. Antlaşmanın ikinci maddesinde açıkça belirtilmesine rağmen Bulgar hükümeti Türklerin serbestçe göç etmelerini engellemek için elinden gelen zorluğu çıkarmıştır. Özellikle taşınmaz malların satılması için antlaşmada iki yıl süre verilmesine rağmen Bulgar hükümeti Türklerin taşınmaz mallarını satamaması veya değerinin altında satılması yolunda çaba sarf etmiştir. Bulgar hükümeti aynı zamanda satılan Türk evlerini Bulgarların almasını teşvik etmiş bu şekilde Türk nüfusunu kırmayı amaçlamıştır. Türk-Bulgar Oturma Sözleşmesi Mustafa Kemal ATATÜRK döneminde düzenli bir şekilde uygulanmış ve 1940'lı yıllara kadar Türkiye'ye her yıl ortalama 15-20 bin arasında soydaşımız göç etmiştir. 1944 yılında Bulgaristan'da rejim değişikliği olmuş ve iktidara gelen komünist yönetim 1925 Türk-Bulgar Oturma Sözleşmesini askıya almıştır. Ancak Bulgaristan'daki yeni yönetim 1950 yılında sözleşmeyi aniden yürürlüğe koymuş ve 250 bin Türk göçmenin Türkiye tarafından kabul edilmesini istemiştir. Bunun iki sebebi vardı. Birincisi Bulgaristan Türklerini

⁷⁸ - <http://www.balgoc.org.tr/email/bulgaristanturklerihukuk.doc>.

aldığı bu yeni göç kararıyla zor durumda bırakmak, ikinci nedeni ise o dönemde Rusya'ya karşı Kore savaşına katılan Türkiye'ye misilleme yapmaktır. 1950 yılında Türkiye'ye göç eden göçmen sayısı 52.000 civarında 1951 yılında ise 102.000 civarında olmuştur⁷⁹. Türk-Bulgar Dostluk Antlaşması ve Oturma Sözleşmesi bir göç antlaşması olması yanında aynı zamanda Bulgaristan'da yaşayan Türklere de azınlık statüsünde önemli haklar vermektedir. Dönemin Türkiye Cumhuriyeti Cumhurbaşkanı Ahmet Necdet SEZER'in Şubat 2006 yılında Bulgaristan Cumhurbaşkanı Georgi PIRVANOV'u ziyareti sırasında 1925 Türk-Bulgar Dostluk Antlaşması ve Oturma Sözleşmesi gündeme gelmiş ve Bulgar yetkililer 1925 yılında Bulgaristan'a göç eden Bulgarların haklarının Türkiye Cumhuriyeti tarafından verilmediğini iddia etmişlerdir*.

25 Haziran 1945 yılında imzalanan Birleşmiş Milletler Şartı(Antlaşması) insan hakları konusunda büyük bir adım teşkil etmiş ve insan haklarının korunmasının milletlerarası barış ve güvenliğin sağlanmasına bağlamıştır. Birleşmiş Milletler Şartında insan hakları başlangıç ve m.1/3, m.13/1b, m.55/C, m.62/2, m.68 ve m.76/c'de yer almaktadır. İnsan Haklarının Birleşmiş Milletler sisteminde korunması ve insan haklarına gereken saygının sağlanması bir zorunluluktur. Bu kurallar Birleşmiş Milletlere üye olan devletlerin yerine getirmeleri zorunlu kurallar olup üye olmayan devletlerinde bu kuralları yerine getirmelerini sağlamakta üye devletlerin görevidir. 14 Aralık 1955 tarihinde Birleşmiş Milletler Teşkilatına üye olan Bulgaristan'da bu İnsan

⁷⁹ - İbrahim KAMİL, *a.g.e*, s.28.

* - Bulgarlar'ın bu iddalarının arkasında Bulgaristan'daki ırkçı parti ATAKA ve Türkiye'den Bulgaristan'a göç eden Bulgarlar'ın oluşturduğu Trakya Derneği bulunmaktadır. ATAKA ve Trakya Derneği konuyu AIHM'ne götürmeyi düşünmekte ve Türkiye'den 100 milyon Euro talep etmektedirler. (Balkan Türkleri Federasyonu eski Başkanı Hasan KUŞKU ile yapılan mülakatta derlenen bilgi)

Hakları kurallarını kabul etmiş ve azınlıklarla ilgili şartları yerine getirmeyi kabul etmiştir⁸⁰.

II. Dünya savaşının sona ermesinden sonra Bulgaristan ve Müttefik devlet arasında 10 Şubat 1947 tarihinde Bulgar Barış Antlaşması imzalanmıştır. Günümüzde halen yürürlükte olan antlaşmanın ikinci maddesinde aynen şu şekilde denmektedir: “Bulgaristan, ırk, cinsiyet, dil farkı gözetmeksizin egemenliği altındaki tüm insanların söz, fikir, basın, kültür ve toplantı özgürlükleri dahil tüm temel insan hak ve hürriyetlerinden yararlanmasını sağlayacak ve bütün gerekli tedbirleri alacaktır”⁸¹. Antlaşmada geçen “temel hak ve özgürlükler” deyimini, BM İnsan Hakları Evrensel Bildirisi’nde belirtilen tüm hak ve hürriyetleri kapsamaktadır. Ancak Bulgaristan kabul ettiği bu ilkeleri uygulasaydı, Bulgaristan’da yaşayan Türklere karşı şovenist politikalar uygulamazdı.

Bulgaristan Türkleri, uluslar arası antlaşmaların ve Bulgaristan anayasasının kendilerine verdikleri haklardan ellerinden geldiği kadar faydalanmaya çalışmışlardır. 1920’li yıllarda Bulgar hükümeti ülkedeki ekonomik krizi bahane ederek Türk halkına ağır vergiler yüklüyor ve Türklerin ekonomik durumları daha da kötü duruma geliyordu. Türklere yüklenen vergiler öyle ağırdı ki mesela Türklerin ödedikleri vergiler Bulgarlara göre 8-10 kat daha fazlaydı. Bulgar hükümeti yürüttüğü bu politika gereği 2 Ocak 1929 tarihinde Maarif Kanununun 359. maddesine dayanarak yayınladığı (Bulgaristan Türklerinin ve diğer azınlıkların hususi mekteplerinin idaresi için toplanacak paranın ne surette serpilip toplanacağına ait) nizamnameyle Türk ahali

⁸⁰ - Hamza EROĞLU, *Bulgaristan’da Türk Varlığı, Bulgaristan’daki Türk Azınlığı Sorunu*, TTK Basımevi, Ankara 1992, s. 33.

⁸¹ - <http://www.balgoc.org.tr/email/bulgaristanturklerihukuk.doc>.

üzerine gereğinden fazla ağır hatta bazı yerlerde alınan devlet vergisinin yüzde 300 ve 400 nispetine varan vergiler yüklenmiştir⁸². Türklere karşı baskıların artması üzerine Bulgaristan Türklerinin ileri gelenleri tarafından Türklerin mevcut durumlarını görüşmek ve çözüm yolu bulmak için bir Milli Kongre'nin yapılmasına karar verildi. Bu kongre teklifi 1929 Mayıs ayı başlarında Türk Azınlığın sorunlarını içişleri bakanına iletmek için Sofya'ya gelen o dönemde Bulgar Parlamentosun da olan Türk milletvekilleri tarafından da desteklendi. Planlanan kongrenin yapılabilmesi için bir hazırlık komitesi kuruldu. Heyete Preslav Mebusu Mehmet Ali Giray, Eski Cuma Mebusu Mehmet Sait, Rusçuk Mebusu Hafız Sadık, Paşmaklı Mebusu Ağuşoğlu Hafız Emin, Kırcaali Mebusu Ali Mustafa, Koşukavak Mebusu Hüseyin Hacı Galib Beyler seçildiler. Bu heyetin başkanlığını Rusçuk Mebusu Hafız Sadık, Genel Sekreterliğini de Mehmet Celil Beyler üstlendiler⁸³. Hazırlık komitesi 30 Haziran 1929 tarihli oturumunda kongrenin yapılmasına karar verdi ve şu bildiriye sundu: “ Bugün bütün cihanda her millet kendi varlığını korumak ve yükseltmek emeliyle birçok kongreler düzenliyor, cemiyetler kuruyor ve her vesile ile toplanarak mukadderatlarını görüşüp düşünüyorlar. Bizde bir millet olarak birçok ihtiyaçlarımızı el birliği ile hal edecek işlerimiz bulunduğunu göz önüne alarak bir Milli Kongre akdi tasvirini kuveden fağale çıkarmağa karar verdik” denmekteydi⁸⁴. Yayınlanan bu bildiride kongrenin gündemi üç ana başlık altında belirlenmişti. Bu üç başlık; Bulgaristan okulları, Türklerin dini kurumları ve vakıfları ve Hayır dernekleridir. Belirlenen bu üç ana madde Türk Azınlığın temel sorunlarını teşkil etmekteydi. Bu dönemde Bulgaristan'da Türkçe yayınlanan Rehber gazetesinin sahibi ve yazarı olan Mehmet Celil'inde belirttiği gibi

⁸² - Hüseyin MEMİŞOĞLU, *Bulgaristan Türklerinin I. Milli Kongresi, Belleten*, Sayı 209 Ayrı Basım, TTK Basımevi, Ankara 1990, s. 311.

⁸³ - Hüseyin MEMİŞOĞLU, *a.e.*, s. 313-314.

⁸⁴ - Hüseyin MEMİŞOĞLU, *a.e.*, s.314.

“milletimizin(yani Türk Milletinin) en büyük mukaddesatı, varlığı, yaşaması, ilerlemesi ancak bu üç müessesatın (kurumun) muhafaza ve mevcudiyeti ile kabildir.” Yani Bulgaristan Türk Azınlığının varlığı, Türk okullarına, dini kuruluşlarına, vakıflarına ve hayır derneklerine bağlıydı. Bu bakımdan Bulgaristan Türklerinin Milli Kongresi bu üç ana konuyu görüşecekti⁸⁵.

Hazırlık komitesinin yayınladığı bildiriye ayrıca kongreye gönderilecek delegelerin nasıl seçileceğine ilişkin geniş bir bilgi verilmiştir. Buna göre iki dereceli seçim yapılacaktı. Köyler beşer kasabalar on beşer kişi seçecek, seçilenlerde ilçe merkezlerinde toplanıp kendi aralarında beşer delege seçeceklerdi. Ayrıca cemaat encümenleri ile okul encümenleri kendi aralarında birer delege seçecekler, üye sayısı ellinin üzerinde olan Türk dernekleri de kendi üyeleri arasından birer delege seçeceklerdi⁸⁶. Bu şekilde I. Türk Milli Kongresine Bulgaristan’ın çeşitli bölgelerinden 450 civarında Türk Delegesi ve onlarla birlikte, kongrenin çalışmasını izlemek için 250’den fazla misafir katılmıştır. 31 Ekim 1929 Perşembe sabahı 800 delege ve misafirin katılımıyla I. Türk Milli Kongresi Sofya’nın “Humüs” sinemasında açılmıştır. Toplanan bu kongrede alınan başlıca kararlar şunlardır:

B- BULGARİSTAN’DAN TÜRKİYE’YE YAPILAN GÖÇLER

Osmanlı İmparatorluğu Rumeli’ye geçtikten sonra Rumeli ve Balkanlar’da hızla ilerlemiş ve sınırlarını Viyana’ya kadar genişletmiştir. Rumeli ve Balkanlara Osmanlı ile birlikte daha öncede belirttiğimiz gibi birçok Türkmen grubu da gelip yerleşmiştir.

⁸⁵ - Hüseyin MEMİŞOĞLU, *a.e.*, s. 314.

⁸⁶ - Hüseyin MEMİŞOĞLU, *a.e.*, s. 314.

Bölgeye yerleşen Türkler buralarda köy ve kasaba hatta şehirler kurmuşlardır. Osmanlı İmparatorluğu'nun yükselme ve duraklama dönemlerinde Anadolu'dan Balkanlara göçler sürmeye devam etmiştir. Ancak Osmanlı İmparatorluğu'nun gerileme dönemine girmesiyle birlikte Rumeli ve Balkanlar'dan Anadolu'ya doğru geri göçler başlamıştır. Osmanlı İmparatorluğu'nun geri çekilmesiyle paralel olarak başlayan bu göçler günümüze kadar sürmüştür.

Balkanlar'dan Anadolu'ya yapılan göçler arasında en önemli ve en büyük kısmı Bulgaristan'dan yapılan göçler oluşturmaktadır. Bunun en büyük sebebi ise Osmanlı İmparatorluğu'nun yıkılmasından sonra Türkiye Cumhuriyeti sınırları dışında kalan en kalabalık Türk nüfusunu Bulgaristan Türklerinin oluşturmasıdır. Bulgaristan'dan Türkiye'ye yapılan göçler özellikle 1877–1878 Osmanlı-Rus Harbi diğer bir adıyla 93 Harbi ile başlamış, bazen artarak bazen de azalarak günümüze kadar sürmüştür. Yaşanan bu göçler neticesinde günümüz Türkiye'sinde Balkan- Rumeli göçmeni kişilerin sayısı 35 milyon dolayında olduğu tahmin edilmektedir. Bulgaristan'dan Türkiye'ye yapılan göçleri, Balkan Savaşları Öncesi Yapılan Türk Göçleri ve Balkan Savaşları Sonrası Yapılan Türk Göçleri olmak üzere iki başlık altında inceleyebiliriz.

1 – Balkan Savaşları Öncesi Yapılan Türk Göçleri

Rusya sıcak denizlere inmek için uyguladığı Panslavizm politikası doğrultusunda XVII. yüzyıldan itibaren, özellikle Osmanlı İmparatorluğu'nun gerileme dönemine girmesinden faydalanarak Karadeniz'in kuzeyini ele geçirerek Kafkaslara, Balkanlar'a ve Boğazlara inme politikasını uygulamaya başlamıştı.

Balkanlar'dan Anadolu'ya ilk toplu göçler 1806–1812 tarihleri arasında Sırp, Yunan ve Bulgarların baskıları sonucu gerçekleşmiştir. Bu dönemde muhacir durumuna düşen Türklerin sayısı 200.000 civarında olduğu tahmin edilmektedir⁸⁷.

Osmanlı İmparatorluğu'nun tarihinde karşılaştığı en büyük yenilgilerden biri 1877-1878 Osmanlı-Rus Harbi'dir. Rumi takvime göre 1293 tarihinde meydana gelmesi sebebiyle 93 Harbi olarak ta nitelendirilen bu savaş büyük oranda Müslüman Türk nüfusun hayatını kaybetmesine ve binlercesinin de göç etmesine sebep olmuştur⁸⁸. 1877–1878 Osmanlı-Rus Harbi'nin, Balkanlar'da yeni ve büyük bir Slav devletinin kurulması gibi bir amacı bulunmaktadır. Ayrıca bu savaş Bulgaristan'da yaşayan Türklere, yüzyıllardır “Vatan” olarak bildikleri bu topraklar üzerinde hayat hakkının bile çok görüldüğü yeni bir dönemin başlangıcı olmuştur⁸⁹.

Bu dönemde göçmenlerin sayıları tam olarak bilinmemekle birlikte bu sayının 1.230.000 ile 1.253.000 kişi arasında olduğu çeşitli kaynaklarda belirtilmektedir⁹⁰. Osmanlı-Rus Harbi sırasında göçler kara yolu, demir yolu ve deniz yolu kullanılarak gerçekleşmiştir. Savaş sırasında yaklaşık 25.000 kişi hayvanları ve eşyaları ile birlikte Kırkkilise ve Çorlu taraflarına sevk edilmiştir. Eşyası olmayan insanlar ise Varna'dan deniz yolu ile İzmit ve Mudanya'ya sevk edilmişlerdir. Mevcut trenler ihtiyaca cevap veremediği için ek tren seferleri konulmuştur. Çorlu istasyonunda 100.000 kişinin

⁸⁷ - H. Yıldırım AĞANOĞLU, *Osmanlı'dan Cumhuriyete Balkanlar'ın Makûs Talihi Göç*, Kum Saati Yay., İstanbul 2001, s. 32.

⁸⁸ - H. Yıldırım AĞANOĞLU, *a.e.*, s. 33.

⁸⁹ - Mahir AYDIN, *Şarki Rumeli Vilayeti*, TTK Basımevi, Ankara 1992, s. 27.

⁹⁰ - H. Yıldırım AĞANOĞLU, *a.g.e.*, s. 33.

biriktiği kaynaklarda belirtilmektedir⁹¹. Bu dönemde özellikle trenlerin ne kadar önemli olduğunu kanıtlayan bir delilde İstanbul'daki İngiltere Büyükelçisi Layard'a Albay Blunt tarafından gönderilen bir rapordan anlaşılmaktadır. Söz konusu rapora göre 12 Ocak'tan 24 Ocak'a kadar 1.093 vagona (her vagona yaklaşık 50 kişi olarak hesaplanmıştır) 54.650 kişi İstanbul'a gitmek üzere Çorlu istasyonundan geçmiştir.

Savaş sırasında Rusya'nın Bulgaristan Türklerine saldırması Rus askeri politikasının pratik, bilinçli ve acımasız bir amacı idi. Savaşı izlemek üzere Şumnu'da bulunan Manchester Guardian, Kölnische Zeitung, Journal des Debats, Morning Post, Pester Lıyod, Wiener Tageblatt, Daily Telegraph vs. Avrupa gazetelerinin muhabirleri 20 Temmuz'da ortak imzaları ile yayınladıkları bir duyuruda Razgrad ve Şumnu'da savaştan ve kıyımdan kaçmaya çalışan çocuk, yaşlı ve kadınların insanlık dışı bir şekilde Ruslar tarafından mızrak ve kılıçlarla yaralandıklarını kendi gözleriyle gördüklerini belirtmekteydiler⁹².

Osmanlı-Rus Harbi sırasında Osmanlı İmparatorluğu'nun elinden çıkan topraklarda Bulgar ve Rus zulüm ve tecavüzleri, yarım milyon kadar Türk'ün yurtlarını ve yuvalarını bırakarak, Doğu Rumeli, İstanbul ve Rodop dağlarına göç etmelerine ve buradaki nüfusun önemli ölçüde artmasına neden olmuştur. Tarihimize “Doksanüç Muhâcereti” olarak geçen 1877–1878 göçleri, kadın-erkek, çoluk-çocuk yüz binlerce kişilik kitleleri önüne katmıştır⁹³

⁹¹ - Nedim İPEK, *Rumeli'den Anadolu'ya Türk Göçleri*, Ankara 1999, s. 33–35.

⁹² - H. Yıldırım AĞANOĞLU, *a.g.e.*, s. 34–35.

⁹³ - Ahmet HALAÇOĞLU, *Balkan Harbi Sırasında Rumeli'den Türk Göçleri (1912-1913)*, TTK Yay., Ankara 1995, s. 5.

Savaş sırasında Rus ve Bulgar zulümleri, sayıları yüz binleri bulan insan selinin, yaya olarak veya bulabildikleri her türlü araçla, önce Edirne'ye ve oradan da İstanbul'a akmasına sebep olmuştur. Bazen de Babıali'nin tahsis ettiği tren ve vapurlarla taşınan muhacirler, perişan bir halde İstanbul'a gelmişler ve buradan iskan edilmek üzere Halep, Şam, Adana ve Konya gibi, Anadolu'nun muhtelif yerlerine gönderilmişlerdir⁹⁴. Osmanlı İmparatorluğu İstanbul'a gelen göçmenlere elinden geldiği kadar yardım etmeye çalışmıştır. Örneğin; 12 Kasım 1878 tarihinden 12 Ocak 1878 tarihine kadar ki iki aylık süre içinde, muhacirler için toplanan para yardımları şöyledir⁹⁵:

TABLO 13		
	KURUŞ	PARA
Maliye Hazinesi	500.000	-
Muhâcirin Komisyonu	200.000	-
Musul Sancağı	47.378	23
Trabzon Vilayeti	26.050	-
Galata Bezaz Tüccarı		
Hıranas Ağa	4.843	-
Beyoğlu ve Kasımpaşa	4.505	30
Komisyon İânesi	3.184	17
Hindistan'da Hekimoğlu		
Mehmed	828	30
YEKUN	802.965	100

⁹⁴ - Mahir AYDIN, *a.e.*, s. 28.

⁹⁵ - Mahir AYDIN, *a.e.*, s. 29.

Yukarıdaki tabloda da görüldüğü gibi 1877–1878 Osmanlı Rus Savaşı sırasında İstanbul'a gelen muhacirlere sadece Osmanlı İmparatorluğu değil ülkenin her tarafından insanlar yardım etmişlerdir.

Savaş sırasında Varna'da bulunan Fransız Konsolos Muttet, Bulgar zulümlerinin sebep olduğu gerçek göçlerin Mayıs 1879 yılında Rus işgali sona erdikten sonra başladığını belirterek, Varna limanından 18.033 Türk'ün Türkiye'ye göç ettiğini belirtmektedir. Bu göçmenlerin aylara göre dağılımı şöyledir⁹⁶:

TABLO 14	
Haziran 1879	1.113 kişi
Temmuz 1879	397 kişi
Ağustos 1879	481 kişi
Eylül 1879	2.600 kişi
Ekim 1879	2.246 kişi
Kasım 1879	2.226 kişi
Aralık 1879	549 kişi
Ocak 1880	930 kişi
Şubat 1880	906 kişi
Mart 1880	951 kişi
Nisan 1880	886 kişi

⁹⁶ - Bilâl N. ŞİMŞİR, *Bulgaristan Türkleri ve Göç Sorunu, Bulgaristan'da Türk Varlığı*, TTK Basımevi, Ankara 1992, s. 50-51.

Mayıs 1880	1.030 kişi
Haziran 1880	1.046 kişi
Temmuz 1880	943 kişi
Ağustos 1880	730 kişi
Eylül 1880	336 kişi
TOPLAM	17.390

Yukarıdaki tabloya bakıldığında 16 ayda deniz yolu ile 17.390 kişinin Anadolu'ya göç ettiği görülmektedir. Yine mevsim şartları ve Rus-Bulgar baskılarının artış ve azalışlarına göre göç edenlerin sayılarının arttığı veya azaldığı görülmektedir.

Diğer yandan Tuna nehri yoluyla da Bulgaristan'dan Türkiye'ye yoğun göçmen grupları gelmekte idi. Fransa'nın Rusçuk Konsolosu M. Ferret, 16 Ağustos 1879 tarihli raporunda, "Eskicuma Kazasına bağlı Balpınarlı köyünden 390 kişilik 34 Müslüman aile Türkiye'ye sığınmak üzere yurtlarını bırakıp gittiler" diyordu. Ferret 23 Ağustos 1879 tarihli raporunda da "Rusçuk Türkleri de köylü dindaşlarınca başlatılan göç hareketini izlemeğe hazırlanıyorlar..." demektedir⁹⁷.

Türkler Türkiye'ye göç ederken deniz yollarının yanında ekseriyetle karayolunu kullanmışlardır. Fransa'nın Edirne Konsolosu Laffon, 31 Ekim 1883 tarihli I nolu raporunda, üç ay içerisinde Edirne'den 200.000 kadar muhacirin geçtiğini belirterek "Doğu Rumeli'den ve Bulgaristan'dan Müslüman ahalinin göçü, gitgide daha büyük boyutlara ulaşıyor. Yaklaşık üç ayda Edirne'den 50.000 muhacir ailesi geçti, her aileden

⁹⁷ - Bilâl N. ŞİMŞİR, *a.m.*, s. 51.

ortalama ortalama dört nüfusun bulunduğu düşünülürse, Bulgaristan’da bulamadıkları huzuru ve güveni Anadolu’da aramak için göç eden Müslümanların sayısı 200.000 kişi olarak hesaplanabilir.”⁹⁸ demektedir.

Yine Fransa’nın Sofya temsilcisi de 3 Nisan 1884 tarihli raporunda “Tuna nehrinden Balkan sıra dağlarına, Balkan’dan Sofya’ya kadar, toprak pek bereketli ama pek işlenmiş değil. Çünkü Müslümanların göçü, Bulgaristan’ı 600.000’den fazla iş gücünden mahrum bıraktı. Birçok bölgede Türk insanının hemen hemen yok olup gitmesinden doğan boşluğu yabancı işçilerde dolduramıyor.”⁹⁹ diyerek Bulgaristan’dan Türkiye’ye göç eden Türklerin sayısının 600.000’den fazla olduğunu belirtmektedir.

Bulgaristan resmi istatistiklerine göre 1893–1902 yılları arasında Bulgaristan’dan Türkiye’ye göç eden Türklerin sayısı ise şöyledir¹⁰⁰:

⁹⁸ - Bilâl N. ŞİMŞİR, *a.m.*, s. 51.

⁹⁹ - Bilâl N. ŞİMŞİR, *a.m.*, s. 52.

¹⁰⁰ - Bilâl N. ŞİMŞİR, *a.m.*, s.52.

TABLO 15			
BULGARİSTAN İSTATİSTİKLERİNE GÖRE TÜRK GÖÇLERİ			
(1893-1902)			
YILLAR	ERKEK	KADIN	TOPLAM
1893	5.771	5.689	11.460
1894	4.422	4.415	8.837
1895	2.492	2.603	5.095
1896	958	988	1.946
1897	1.388	1.413	2.801
1898	3.572	3.068	6.640
1899	3.818	3.536	7.354
1900	3.704	3.713	7.417
1901	4.564	4.775	9.339
1902	4.729	4.985	9.717
TOPLAM			70.603

Daha önce verdiğimiz çeşitli kaynaklardaki rakamlarla Bulgarların verdiği rakamların tutmadığı tabloda açık olarak görülmektedir. Bunun sebebi ise günümüzde dahi Bulgarların Türkler ile ilgili gerçek rakamları vermeyerek dünya kamuoyunu aldatmak istemeleridir.

2 – Balkan Savaşları Sonrasında Yapılan Türk Göçleri

Balkan Savaşları'nın sebebini Ayestefanos Antlaşmasına kadar götürmek mümkündür. Bu antlaşmayla Bulgaristan'ın sınırları içine Makedonya'nın da katılması ve Sıbistan'ın bağımsızlığını kazanması, bağımsız Sırbistan'ın ilk günden itibaren topraklarını genişletmeye çalışması, Berlin Antlaşması'nın Bulgaristan'da yarattığı hayal kırıklığı ve nihayet Yunanistan'ın Osmanlı İmparatorluğu aleyhine toprak kazanmak gayesi bu savaşların sebebi olarak görülebilir. Ayrıca bu sebeplere Rusya'nın Panslavizm politikasını da eklemek mümkündür¹⁰¹.

1912–1913 Balkan savaşları tıpkı 1877-1878 Osmanlı-Rus harbi gibi Rumeli Türklüğü'nün bozgunu olmuştur. Balkan savaşları sırasında Çatalça'ya kadar gelen Bulgar orduları ve onlara yardım eden Bulgar komitacıları Trakya ve Makedonya'da katliamlar yapmışlardır. Anap isimli bir Macar gazetesinin 7 Şubat 1913 tarihli sayısında yayımlanan rapora göre, Makedonya'da 60.000 Arnavut ve 40.000 Türk Bulgarlar tarafından öldürülmüştür¹⁰².

Balkan savaşları sırasında Bulgarların Trakya bölgesinde de zulümler yapmışlar ve burada yaşayan Türklerinde göç etmelerini sağlamışlardır. Balkan savaşları esnasında Babaeski'de bulunan Alman Binbaşı Hachwaechter gördüklerini şu şekilde anlatmaktadır¹⁰³;

¹⁰¹ - Ahmet HALAÇOĞLU, *a.g.e.*, s. 10.

¹⁰² - Bilâl N. ŞİMŞİR, *a.g.m.*, s. 52–53.

¹⁰³ - Sezer ARSLAN, *Balkan Savaşları Sonrası Rumeli'den Türk Göçleri ve Osmanlı Devleti'nde İskânları*, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Edirne 2008, s. 58.

“İstasyonda korkunç bir hava esiyor. Yerli halkın hepsi kaçmış. Kadın ve çocuklar manda arabalarıyla uzun kollar halinde demiryolu boyunca yada kestirmeden Tekirdağ’a gidiyorlar. Karışıklık gittikçe artıyor. Köyleri yanmış, yersiz yurtsuz günlerce oradan oraya dolaşıyorlar. Karışıklık gittikçe artıyor, manzara tam sefalet ve perişanlık. Çocuklar yarı çıplak, kadınlar çamurda çıplak ayak.”

Balkan savaşının 1912 sonbaharında başlaması göç eden Türklere ayrı bir darbe vurmuştur. Göç eden Türkler canlarını kurtarabilmek için birkaç parça alarak yola çıkmışlardır. Soğun ve yağmurun meydana getirdiği çamurlu yollarda ilerlemek neredeyse imkânsızdı. Bu yüzden bu göç yollarında birçok insanımız hayatını kaybetmiştir. Fransız gazeteci Stephane Lauzanne savaş sırasında yaşanan göçü şu şekilde aktarmaktadır¹⁰⁴;

“ Evet... tekrar edeyim. Savaş meydanından daha müthiş bir şey varsa oda çevresidir. Hendeklerdeki cesetler, yolların alt tarafındaki insan kafaları kadar etkilemiyor. İlk kafileye İstanbul’un 20 kilometre ötesinde rastladım. Ondan sonra ardi arkası kesilmedi. Bazı fakirler, ihtiyarlar, kadınlar ve çocuklar ufuktan bize doğru; kendilerini kovalayan görünmeyen güçten korkarak, şaşkın ve telaşlı kaçıyorlardı. Hepsinin iki üç parça ıvır zıvırı vardı. Kimi eşyasını omuzunda, kimi el arabasında taşıyor, götürüyordu. Bazısı da eski bir manda arabasına doldurup sürüp gidiyordu. Hepsinin yüzünde korku izleri, hepsinin halinde şaşkınlık vardı. Köyler hemen hemen boştu. Halkalidan geçerken sokaklarda on kişi görmedim. Acaba halk terkedip gitmişti, yoksa evlerine mi kapanmıştı ?

¹⁰⁴ - Sezer ARSLAN, *a.t*, s. 76-77.

Şehirden çıktığımız zaman oldukça iyi bir yolu takibe başladık. Yol düz bir ovayı geçiyor ve iki yerde tren yolunu kesiyordu. Hat boyu ile geçtiğimiz yol istisna edilirse çevrede hiç kimse yoktu. Bu boşlukta ve yalnızlıkta rahatsızlık veren bir şey vardı. Toprak bile ölmüş gibiydi. Hiçbir tarla ekilmemiş, sürülmemişti. Göz alabildiğine kararmış, yanmış otlardan başka bir şey görünmüyordu...”

Balkan savaşlarından sonra 1914 yılında Edirne Vilayetine gelip yerleşen Müslüman Türkler ve Edirne Vilayeti’nden göç eden Rum ve Bulgarlar olmuştur. Bu göçlerin oranları şöyledir¹⁰⁵;

¹⁰⁵ - Sezer ARSLAN, *a.t.*, s. 103.

KAZA İSMİ	HİCRET EDEN		Gelip Yerleşen Müslüman Muhacirler
	RUM	BULGAR	
Edirne Merkez	430	-	2.431
Mustafa Paşa	-	5.275	3.946
Seymenli	-	1.000	800
Lalapaşa	206	-	5.052
Dimetoka	1.051	1.736	1.049
Uzunköprü	348	-	3.500
Kırkkilise Merkez	4.875	10.400	6.865
Lülebergos	3.263	1.342	2.246
Babaeski	4.002	932	2.697
Vize	13.442	-	5.790
Demirköy	1.536	2.097	3.143
Pınarhisar	1.980	4.181	4.161
Tekfurdağı Merkez	12.337	-	4.102
Malkara	42	3.460	2.935
Çorlu	3.000	400	1.750
Hayrabolu	570	625	306
Saray	2.040	-	-
Gelibolu Merkez	539	-	-
Keşan	1.700	-	142
İpsala	141	-	185
Şarköy	497	-	500
Mürefte	3.578	-	2.516
İnoz	-	5	-
Eceabat (Maydos)	10	-	-
TOPLAM	56.191	30.508	54.116
Genel Toplam	86	699	54.116

Yukarıdaki tabloda görüleceği gibi Balkan ve Rumeli'den yapılan Müslüman Türk göçleriyle, Trakya'dan Bulgaristan'a ve Yunanistan'a yapılan Gayri Müslim göçü bir paralellik göstermektedir. Yukarıda verdiğimiz tabloda yer alan Edirne Vilayetinin dışında Anadolu'nun muhtelif yerlerine de yaklaşık olarak 200.000 muhacir iskân ettirilmiştir. Bu şehirler şöyledir¹⁰⁶.

¹⁰⁶ - Sezer ARSLAN, *a.t.*, s. 105.

TABLO 17	
VİLAYETLER VE BAĞIMSIZ SANCAKLAR	İSKÂN EDİLEN MUHACİR SAYISI
Aydın (İzmir, Manisa Dahil)	104.879
Edirne (Kırklareli ve Tekirdağ Dahil)	95.267
Hüdavendigâr (Bursa, Bilecik, Kütahya Dahil)	14.993
Karesi (Balıkesir)	10.689
Sivas	7.769
Halep	7.552
Ankara	7.196
Eskişehir	6.534
Adana	6.513
Konya	6.120
Çatalça	5.393
İzmit	4.868
Kayseri	4.415
Maraş	3.617
Biga (Çanakkale Dahil)	2.903
Canik (Samsun)	2.786
İstanbul	2.594
Suriye	2.291
Menteşe (Muğla)	615
Karahisar (Afyon)	201
Bolu	185
Kastamonu	184
Mamuretülaziz (Elazığ)	173
GENEL TOPLAM	297.737

Yukarıdaki tabloda da görüldüğü gibi Balkan Savaşlarının başladığı tarihten 1915 yılına kadar yaklaşık 300.000 muhacirin Türkiye'ye göç ettiği görülmektedir. Tabii bu rakamlar tespit edilebilen muhacir sayılarıdır. Dönemin imkânları ve ülkede bir savaşın devam ettiğini göz önüne alırsak gerçek rakamın daha yüksek olduğu söylenebilir.

Türkiye Cumhuriyeti İç İşleri Bakanlığı'nın istatistiklerine göre 1912–1920 yılları arasında Türkiye'ye göç eden muhacirlerin sayıları ve yerleştirildikleri yerler şöyledir¹⁰⁷.

¹⁰⁷ - Sezer ARSLAN, *a.t.*, s.107.

TABLO 18			
VİLAYETLER	1912-1920 Arası Gel.	1912-1915 Arası Gel.	1915-1920 Arası Gel.
Aydın (İzmir Dahil)	145.868	104.879	40.989
Edirne	132.500	95.267	37.233
Hüdavendigâr	20.853	14.993	5.860
Karesi (Balıkesir)	14.687	10.689	3.998
Sivas	10.805	7.769	3.036
Halep	10.504	7.552	2.952
Ankara	10.008	7.196	2.812
Eskişehir	9.088	6.534	2.554
Adana	9.059	6.513	2.546
Konya	8.512	6.120	2.392
Çatalca	7.500	5.393	2.107
İzmit	6.771	4.868	1.903
Kayseri	6.140	4.415	1.725
Maraş	5.031	3.617	1.414
Biga	4.033	2.903	1.130
Canik (Samsun)	3.875	2.786	1.089
İstanbul	6.609	2.594	4.015
Suriye	3.187	2.291	896
Menteşe (Muğla)	855	615	240
Karahisar (Afyon)	280	201	79
Bolu	258	185	73
Kastamonu	257	184	73
Mamuretülaziz (Elazığ)	242	173	69
GENEL TOPLAM	413.922	297.737	116.185

Yukarıdaki tablodan da anlaşıldığı gibi 1915 yılından sonrada devam etmiş ve Edirne, Aydın ve İzmir civarı iskân için yoğun olarak seçilen bölgeler olmuştur.

Bulgaristan'dan Türkiye'ye göçler Cumhuriyet döneminde de devam etmiştir. Cumhuriyetin kurulmasını izleyen yıllarda Anadolu'ya ikinci büyük göç dalgası Bulgaristan'dan gelmiştir. Bulgaristan'dan gerçekleşen göçler aralıklarla 1989 yılına kadar sürmüştür. Cumhuriyet döneminde Türkiye'ye gelen toplam göçmenlerin %48'ni oluşturan 790.717 Bulgaristan göçmeninin, göç hareketi dört aşamada gerçekleşmiştir.

Bu dönemde ilk kez göç işi bir anlaşma ile düzene sokulmuştur. 18 Ekim 1925 günü Ankara'da imzalanan Türk-Bulgar İkamet Sözleşmesi, göç konusunu da düzenlemiştir. İmzalan bu sözleşmeye göre, Bulgaristan Türklerinin isteğe bağlı göçlerine engel olunmayacaktır. Göçmenler, taşınabilen mallarıyla hayvanlarını yanlarında serbestçe getirebileceklerdir. Taşınmaz mallarını da serbestçe satabilecekler ve bu satışlardan elde edecekleri parayı ülke dışına çıkarabileceklerdir¹⁰⁸. 1925 yılında bu sözleşme ile 1949 yılına kadar 19.833 ailede 75.877 kişi iskânlı, 37.073 ailede 143.121 kişi de serbest göçmen olmak üzere toplam 56.906 ailede 218.998 kişi Türkiye'ye göç etmiştir¹⁰⁹.

Cumhuriyetin ilk döneminde (1923–1939) Bulgaristan'dan Türkiye'ye gelen göçmen sayısı şu şekilde olmuştur¹¹⁰;

¹⁰⁸ - Bilâl N. ŞİMŞİR, *a.g.m.*, s.53.

¹⁰⁹ - www.gocmenim.com/Makale/Bulgaristandan Goeler.html.

¹¹⁰ - Bilâl N. ŞİMŞİR, *a.g.m.*, s. 56.

TABLO 19	
YILLAR	GÖÇMEN SAYISI
1923-1933	101.507
1934	8.682
1935	24.968
1936	11.730
1937	13.490
1938	20.542
1939	17.769
1923-1939 TOPLAMI	198.688

Yukarıdaki tabloda görülen göçlerin sebeplerine baktığımızda daha öncede belirttiğimiz gibi Bulgarların Türklere yaptıkları zulümler ve eziyetlerdir.

İkinci dünya savaşı döneminde ve onu izleyen yıllarda Bulgaristan'dan Türkiye'ye yapılan göçlerde önemli bir azalma meydana gelmiş ancak azda olsa göçler yine devam etmiştir. 1939–1949 yılları arasında, on yıllık dönemde, Bulgaristan'dan Türkiye'ye gelen göçmenlerin yıllara göre sayıları şöyledir¹¹¹;

¹¹¹ - Bilâl N. ŞİMŞİR, *a.m.*, s. 57.

TABLO 20	
YILLAR	GÖÇMEN SAYISI
1940	6.960
1941	3.803
1942	2.672
1943	1.145
1944	489
1945	631
1946	706
1947	1.763
1948	1.514
1949	1.670
1940-1949 TOPLAMI	21.353

Yukarıdaki tabloya baktığımızda bu on yıllık dönemde her yıl ortalama 2.100 göçmenin Türkiye'ye göç ettiği görülmektedir. Bu oran Osmanlı İmparatorluğu'nun bölgeden ayrılmasından 1989 yılına kadar süren göç döneminin en az oranlarıdır.

Bulgaristan 10 Ağustos 1950 günü bir nota vermiştir. Bu notada 250.000 Bulgaristan Türkü'nün Türkiye'ye göç etmek istediğini, Bulgar makamlarının bu kimselere göçmen pasaportu vermeye başladığını, 10 Ağustos 1950 tarihine kadar 54.028 kişiye pasaport verdiğini ve 250.000 kişinin hepsine pasaport verebileceğini

bildirmiştir¹¹². Bulgaristan'ın bu notası sonucu 1950–1952 yılları arasında Bulgaristan'ın tehcire ve göçe zorlaması sonucu 37.851 aileye mensup olmak üzere 154.393 kişi iskânlı olarak Türkiye'ye gelip yerleşmiştir¹¹³. 1923–1960 yılları arasında Bulgaristan'dan Türkiye'ye yapılan göçler ile ilgili rakamlar şöyledir¹¹⁴;

¹¹² - Bilâl N. ŞİMŞİR, *a.m.*, s. 58.

¹¹³ - www.gocmenim.com/Makale/Bulgaristandan Gocler.html.

¹¹⁴ - H. Yıldırım AĞANOĞLU, *a.g.e.*, s. 319.

TABLO 21				
YILLAR	İSKANLI		SERBEST	
	AİLE	NÜFUS	AİLE	NÜFUS
1923-1933	-	-	23.767	101.507
1934	1.888	6.598	894	2.084
1935	5.991	23.783	447	1.185
1936	2.750	11.064	236	666
1937	3.056	11.900	582	1.590
1938	3.246	11.389	3.050	9.153
1939	2.690	10.640	2.112	7.129
1940	188	420	1.882	6.584
1941	11	24	1.023	3.779
1942	2	3	733	2.669
1943	6	17	340	1.128
1944	2	5	157	484
1945	1	6	195	625
1946	6	28	260	678
1947	-	-	403	1.763
1948	-	-	522	1.514
1949	-	-	470	1.670
1950	12.233	52.185	-	-
1951	25.188	102.208	-	-
1952	-	-	4	4
1953	1	1	1	1
1954	-	-	9	9

1955	-	-	3	4
1956	-	-	30	32
1957	-	-	-	-
1958	3	3	2	3
1959	-	-	10	25
1960	-	-	7	11
1969-1980 (Yaklaşık)	-	-	-	130.000
TOPLAM	57.262	230.270	37.139	274.297
Genel Toplam	İskânlı ve serbest göçmen olarak			504.567 kişi

Yukarıdaki tabloya bakıldığında Cumhuriyet döneminde de Bulgaristan'dan Türkiye'ye göçlerde devamlılık görülmektedir. Yapılan bu göçlerde görüleceği gibi bazen göçler durma noktasına gelmiş, bazen de aşırı derecede artmıştır. Bunun sebebine baktığımızda sebep olarak Bulgarların Türklere karşı uyguladıkları politikalar karşımıza çıkmaktadır.

1968–1975 yılları arasında da Türkiye-Bulgaristan Yakın Akraba Göçü Anlaşması çerçevesinde 32.356 aileye mensup 116.521 kişi Türkiye'ye göç etmiş ve bu göç ile 1950-1952 yılları arasında gelen göçmen ailelerin büyük bölümünün Bulgaristan'da kalan yakınlarının Türkiye'ye serbest göçmen olarak gelmeleri sağlanmış ve böylece parçalanmış ailelerin birleştirilmesi gerçekleştirilmiştir¹¹⁵.

¹¹⁵ - www.gocmenim.com/Makale/Bulgaristandan Gocler.html.

Bulgar hükümetinin 1985 yılında Türkleri asimilasyon politikaları son safhasına ulaşmış, hemen hemen bütün Türklerin isimleri değiştirilmiş, Türkçe konuşmayı yasaklamış ve dini vecibelerini yerine getirmeleri yasaklanmıştır. Bütün bu baskılar sonucu Bulgaristan Türkleri toplu bir şekilde direnmeye ve gösteri yapmaya başlamışlardır. Böylece Todor Jivkof'u ve komünizmin düşürülmesini sağlamışlardır. Türklerin üzerine Bulgar yetkililerinin verdiği emirlerle, asker ve polisler ateş açarak birçok Türk öldürülmüş ve yaralanmıştır. Daha sonra Bulgar yönetimi tarafından Türkler evlerini zorla terk etmeye zorlanmışlar ve kitleler halinde yurt dışına çıkarılmaya başlanmışlardır. 23 Ağustos 1989 tarihine gelindiğinde Kapıkule sınır kapısından giriş yapan göçmen sayısı 310.000'e ulaşmıştı¹¹⁶.

Bu şekilde Bulgaristan'da yine etnik temizlik başlamış oldu. Buda Bulgaristan'da bir faciaya neden oldu. Kendi vatandaşlarını gayri insani şartlar altında sürgün etme yolunu seçmiş ve bir tehcir hadisesini başlatmıştır. Dünya kamuoyunu yanıltmak içinde, bu durumu "Turistik hareket" olarak tanıtmaya çalışmıştır. Bulgaristan Türklerinin istediği tek şey vardı. Türk olarak doğduğu büyüdüğü yerlerde insanca yaşamak.

1989 yılında Bulgaristan'dan Türkiye'ye göç eden Türklerin %29'nun ilkökul, %34'nün ortaokul, %18'nin lise, %2'sinin meslek okulu, %2'si ise yüksek okul mezunu, yani %85'i eğitilmiş idi. Ayrıca bu dönemde göç eden Bulgaristan Türklerinin %22'sinin işçi olduğu, bunlarında %5'nin tarım, %5'nin sanayi ve %8'nin de hizmet

¹¹⁶ - H.Yıldırım AĞANOĞLU, *a.g.e*, s. 316.

sektöründe çalıştığı belirlenmiştir. Yine bu dönemde göç eden Bulgaristan Türklerinin %18'i öğrencilerden, %13'ü de emeklilerden oluşmaktaydı¹¹⁷.

1989 yılında Türkiye'ye göç eden Türkler arasında yapılan psikolojik bir araştırmada : *“Yüz yıllık ayrılığa rağmen, Türkiye'deki soydaşlarıyla tamamen benzeşen tutum ve davranışlar yapısına ve sosyal dokusuna hala sahip olduklarını, her türlü baskılara rağmen kendilerine güvenlerini hiç yitirmemiş, verdikleri kararlardan pişman olamayan sağlam birer karakter sergilediklerini bulmuş olduk. Bulgaristan'da yaşayan Türklerin sahip oldukları bu kendilerine güven hissi mutlaka hayat tarzlarında İslamiyet'in ve büyük bir milletin mensubu olmanın yapılaştırdığı kültür ve ahlak telakkisi ile ve Türklüğe olan bağlılıklarıyla mümkün olabildiğinden şüphe edilemez.”*

¹¹⁸ diyerek Bulgaristan Türkleri (kendi deyimleri ile Akıncı Torunları)nı tanımlamıştır.

¹¹⁷ - www.gocmenim.com/Makale/Bulgaristandan Goeler.html.

¹¹⁸ - Beğlan TOĞROL, *a.g.e*, s. 67.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

KOMÜNİZM DÖNEMİNDE BULGARİSTAN TÜRKLERİ(1944–1989)

Komünizm geçtiğimiz 20. yüzyıla uyguladığı baskı, zulüm, kan ve gözyaşı politikaları ile damgasını vurmuş bir ideolojidir. Komünist rejimler tarafından temel hak ve özgürlüklerden yoksun bırakılan, göçe zorlanan, sistemli olarak kıtlıkla karşı karşıya bırakılan, hapsedilen ve çalışma kamplarında köle olarak kullanılan milyonlarca insan vardır. XX. yüzyılda dünyanın dört bir tarafında terör estiren ve Karl Marx ve Friedrich Engels isimli iki Alman filozofun XIX. yüzyılda tarihi zirvesine ulaştırdığı komünizm aslında antik çağdan beri var olan bir düşüncedir. Bu düşünce, materyalist yani maddeyi tek değer olarak gören bir felsefe akımıdır. Komünizm bu felsefe üzerine inşa edilmiş ve XIX. yüzyılda dünya gündemine oturtulmuştur.

Doğu Avrupa'da Çekoslovak, Macar ve Polonya komünist partileri esas itibariyle birer işçi partileriyken, Balkanlar'da Yugoslav, Romen ve Bulgar komünist partileri temelde ihtilalci entellektüellerin kurdukları birer örgütler. Bu nedenle Balkan komünist partilerini destekleyen işçi ve köylülerin ülkelerindeki polis baskısına ve ekonomik koşullara uygun olarak sürekli değişmiştir. Bulgar komünist partisi 1919-1923 yılları için yapılan serbest seçimlerde oyların %25'ni almıştı ve hemen hemen işçi sınıfı tarafından destek görmekteydi. Bulgaristan komünist partisi daha sonra sıkı bir kontrol altına alınmış ve zayıflamışsa da, II. Dünya savaşı esnasında tekrar harekete

geçmiştir. Savaş esnasında kuvvetlenmiş ve savaş sonrasında önemli bir güç olarak ortaya çıkmıştır¹¹⁹.

Soğuk savaş döneminde SSCB’de Türklere karşı yapılan sürgün, asimilasyon ve baskılar halen hafızalarımızdan silinebilmiş değildir. Bu baskılara özellikle Kırım, Özbek ve Kırgız Türkleri hedef olmuş, Bulgaristan’da soydaşlarımıza karşı uygulanan insanlık dışı yöntemlerde Türk düşmanlığının başka bir kanıtıdır. Yakın tarih dünyanın birçok yerinde Türklerin maruz kaldığı bu tip insanlık dışı olaylarla doludur. Buna en güzel örnek daha öncede belirttiğimiz ve çalışmamızın ana konusunu oluşturan Bulgaristan’da yaşayan Türklerin karşı karşıya kaldıkları baskı ve asimilasyon politikalarıdır. Bulgaristan’da yaşayan iki milyondan fazla Türkün camileri gitmeleri, sünnet yaptırılmaları, Türkçe konuşmaları yasaklanmış ve zorla isimleri değiştirilmiştir. Ancak her fırsatta Türkiye’yi eleştiren Avrupalı devletler bu durum karşısında nedense sessiz kalmışlardır.

Komünizmin ortaya çıktığı XX. yüzyılda Bulgaristan tarihine bakmakta fayda olduğunu düşünmekteyiz. 13 Temmuz 1878 Berlin Antlaşması sonucu kurulan Bulgaristan’ın başına Alman Battenberg hanedanından Prens Aleksandır getirilmiştir. Ancak 1885 yılında Prens Aleksandır bir ihtilal sonucu tahtan indirilmiş ve yerine Sax-Coburg-Gotha hanedanından olan Prens Ferdinand getirilmiştir. Prens Ferdinand 1908 yılında Doğu Rumeli vilayetini işgal ederek “Kral” ünvanını kullanmaya başlamıştır¹²⁰. 1915 yılında Bulgarlar I. Dünya savaşına ilk defa Rusya’ya karşı İttifak devletlerinin yanında savaşa girmiştir. Bu şekilde Bulgarlar Türklerle aynı safta yer almışlar ve buda

¹¹⁹ - Oral SANDER, *Balkan Gelişmeleri ve Türkiye*, Sevinç Matbaası, Ankara 1969, s. 23-24.

¹²⁰ - Beğlân TOĞROL, *112 Yıllık Göç (1878-1989)*, Boğaziçi Üniv. Atatürk İlk. Ve İnk. Tar. Enst., İstanbul 1989, s. 18.

Bulgaristan'da yaşayan Türklerin azda olsa rahatlamalarını sağlamıştır. İttifak devletlerinin 1918'de savaşı kaybetmeleri sonucu Bulgaristan'da idareyi Çiftçi Partisi ele geçirmiştir. Bu partinin en büyük destekleyicisi köylüler olduğundan, Türklere de bazı haklar verilmiş ve Bulgar meclisindeki Türk milletvekili sayısı da artmıştır. 1923 yılında ortaya çıkan Faşist parti II. Dünya savaşı esnasında yönetimi ele geçirmiş ve Türklere karşı sert politikalar uygulamaya başlamıştır. 1942 yılında Bulgaristan'da Georgi Dimitrov'un kurduğu komünist gerillalar faşist yönetime karşı mücadeleye başlamışlar ve 1944 yılında yönetimi ele geçirmişlerdir. Rusya'nın desteğinde ve Georgi Dimitrov'un önderliğinde kurulan Bulgaristan Vatan Cephesi Türklere geniş haklar vereceğini ilan etmiş ve bunun için Sofya'da bir Türk Vatan Cephesi kongresi yapılacağını duyurmuştur. Yapılan bu kongreye Bulgaristan eğitim tarihinde önemli bir yeri olan Şumnu Nüvvab okulundan Nüvvab öğretmeni Süleyman Sırrı, Eski emekli öğretmen Ali Galip, Eski Nüvvab öğretmeni ve gazeteci Ahmet Kemal, Medresi-i Âliye ve Nüvvab öğretmeni Hafız Yusuf Şinasi, Şumnu Cemaat-i İslâmiye ve Encümen Reisi Osman Salih, Işık Gençlik Teşkilatı temsilcisi Hakkı Mecit, Türk Öğretmenler Birliği temsilcisi Osman Kılıç ve Nüvvab öğrencilerini temsilen Hafız Hüseyin, Ahmet Zekeriya, Mehmet Etem katılmıştır¹²¹. Ancak Sofya'da yapılan bu kongre Türklerin beklentilerinin tam tersi şeklinde gerçekleşmiştir. Türkler kongre başkanını ve sekreterini kendilerinin seçmesini beklerken, kongreye katılan Bulgaristan Vatan Cephesi Milli Komitesi Genel Sekreteri Tsola Dragoyçeva yaptığı uzun bir konuşmadan sonra Başkan olarak Nabi, sekreter olarak ta Mehmet Arif 'i açıklamıştır. Komünistlerle hareket eden Vidinli Cafer Maykamoğlu sunduğu bir teklifle kongrede resmî dilin

¹²¹ - Osman KILIÇ, *a.g.e.*, s. 135.

Bulgarca olmasını sağlamıştır¹²². Kongrenin bu şekilde gelişmesi Bulgaristan Türklerini zorlu ve kötü günlerin beklediğini göstermekteydi.

1946 Eylül’ünde yapılan referandum sonucu Bulgaristan Halk Cumhuriyeti kurulmuş ve Bulgaristan komünizmle yönetilen Doğu Bloğu ülkeleri arasına katılmıştır. 1950’li yıllarda Bulgaristan’da iktidara Todor Jivkov gelmiş ve Türkler için kötü günler artarak devam etmiştir.

A – KOMÜNİZM DÖNEMİNDE TÜRLERE KARŞI UYGULANAN ASİMİLASYON POLİTİKALARI

1877–1878 Osmanlı-Rus Harbinden sonra Bulgaristan’da yaşayan Türklere karşı yok etme, asimilasyon ve zorla göç ettirme politikaları uygulayan Bulgarlar 9 Eylül 1944 tarihinde komünist yönetimin kurulmasından sonrada bu insanlık dışı politikalarına devam etmiştir. Bulgaristan Komünist Partisi (BKP) Merkez komitesi “Büyük Bulgaristan” hayallerini gerçekleştirmek amacıyla öncelikli olarak “Sunî bir komünist Bulgar-Slav toplumu” yaratmayı hedeflemişler ve “Edina Natsiya” (Tek millet) teorisini ortaya atmışlardır. Bu teori doğrultusunda Türklere, Arnavutlara, Makedonlara, Romenlere, Sırlara ve diğer azınlıklara karşı “Priobštavane” (Kaynaştırma, birleştirme) tezi adı altında isim, din ve dillerini zorla değiştirme politikasını uygulamışlardır¹²³.

¹²² - Osman KILIÇ, *a.e.*, s. 136.

¹²³ - İlker ALP, *a.g.e.*, s. 181.

II. Dünya savaşından sonra iktidara gelen komünist yönetim, bu tarihlerde büyük bir iş gücüne ihtiyaç duyan Bulgaristan'ın bu ihtiyacını karşılamak için Türklerin göç etmelerini engellemeye çalışmıştır. Diğer yandan da Türklere ait kurum ve topraklara el koyarak Türklerin göç isteklerini arttırma gibi çelişkili bir durum içindedir. Bu dönemde Türklere ait topraklar ellerinden alınmaya, Türk okulları devletleştirilmeye ve Bulgarlaştırılmaya başlanmıştır. Bulgarlara bu amaçları doğrultusunda 1948 yılında bir kanunname yayınlamışlardır. Bu kararname doğrultusunda Rodoplar, Pirin Makedonyası ve İstranca bölgeleri için 38 numaralı kararname resmi gazetede yayınlanmıştır. Bu kararname de “Rodop, Pirin ve İstranca bölgelerinde yaşayan insanların hayat seviyelerini yükseltmek ve onları refaha kavuşturmak amaçlanmıştır”¹²⁴. Ancak kararnamede yer alan bölgelerde yaşayan nüfusun çoğunluğunu Türkler oluşturmaktaydı. Bu yüzden asıl amaç Türkleri ekonomik bakımdan zor durumda bırakmaktır. Bulgarların bu baskıları sonucu Bulgaristan'dan Türkiye'ye göç eden Türklerin sayısında artış olmuştur. Ancak sosyalist bir ülkeden kapitalist bir ülke olan Türkiye'ye göç, komünist camiada hoş karşılanmamış ve Stalin'in emri ile bu göçler durdurulmuştur¹²⁵.

Bulgaristan 1951 yılında çıkardığı bir kararnameyle Türklerin yaşadığı bölgelerde sanayinin geliştirilmesini sağlamak için Sanayi Bakanlığı ve Bayındırlık Bakanlığı çalışmalar yapacak, Tarım bakanlığı ise söz konusu bölgelerde TKZS'leri (kooperatifleri) kuracaktır¹²⁶.

¹²⁴ - İlker ALP, *a.e.*, s. 182.

¹²⁵ - <http://www.balgoc.gov.tr>.

¹²⁶ - İlker ALP, *a.e.*, s.182.

1951 yılında Bulgaristan Bakanlar Kurulunun 865,1096 ve 1526 numaralı kanun kararnamesiyle, Müslüman Türklerin çoğunlukta bulunduğu Şumnu, Hasköy, Rusçuk ve Varna şehirlerinde, İl Halk Belediyelerinin çalışmalarını yeniden düzenlemeleri kararlaştırılmıştır. Bu dönemde Stalin, Bulgaristan Türklerinin ileride Türkiye’de yapılacak sosyalist devrimin öncüleri olarak yetiştirilmelerini istemiştir. Bunun üzerine Bulgaristan 1951 yılında bir kararname çıkartarak Türklere kendi eğitim yapmaya izin vermiş ayrıca gazete, dergi ve kitap yayınlama hakkını tanımıştır. Ancak 1950–1951 yıllarında yapılan büyük göç sırasında yetişmiş elemanların çoğu Türkiye’ye göç ettiğinden öğretmen sıkıntısı çekilmiştir. Bu sıkıntıyı çözmek için Bulgaristan Türklerinin eğitiminde “Azerbaycan” model seçilir ve 1952 yılında bu ülkeden Bulgaristan’a birçok Azeri uzman ve danışman getirilmiştir¹²⁷. Azeri uzmanlar Bulgaristan Türk eğitimini inceledikten sonra hazırladıkları raporda Türklerin eğitim açısından çok geri kaldığı ve alınması gerekli tedbirleri belirtmişlerdir. Bu rapor doğrultusunda Bulgaristan, Bulgaristan Türk okullarının durumunu iyileştirmek amacıyla 5 Ağustos 1952 günü bir dizi kararlar almıştır. Bunlar; Türk pedagoji okullarının açılması (Kırcaali, Razgrad ve daha sonrada Sofya’da), Türk kız lisesi ve ortaokulu açılması (Rusçuk’ta), Türk öğrencilere burs verilmesi, Yeni Türkçe ders kitapları hazırlanması ve Sofya üniversitesinde Türkler için yeni bölümler açılması gibi konulardı. Bu kararname sonucu Bulgaristan’da Türkler tarafından Duvar, Işık ve Vatan gibi gazete ve dergiler yayınlanmıştır*. Bu gazete ve dergilerin yayınında Bulgar tarafından Türkler arasında komünizmi yaymak amacıyla yayınlanan gazete ve dergiler bulunmaktaydı. Bu dergi ve gazeteler; Yeni Işık, Eylülcü Çocuk, Yeni Hayat vb.

¹²⁷ - www.rumeliturk.net/tarih/bulgaristanturkleri.htm-20k-

* - Bulgaristan’da Türkler tarafından Türkçe olarak yayınlanan gazetede ve dergiler hakkında bilgi için bkz. Ek 36, s. 141.

Bu dönemde açılan yeni Türk okullarında Azeri hocalar da görev yapmışlar ve Bulgaristan Türkleri arasından seçtikleri asistanları yetiştirmişlerdir. Yine bu dönemde 30 kadar Türk öğrenci yükseköğretim amacıyla Azerbaycan'a gönderilmiştir. Türk okullarında görevlendirilen Azeri uzmanlar Bulgaristan Türk okul müfredatlarının gelişmesi ve yenilenmesine büyük katkılar sağlamışlardır. Bu dönemde gerçekleştirilen Yüksek Eğitim Şurasında Türkler Bulgaristan Anayasasına dayanarak eğitim alanında Bulgaristan yönetiminden isteklerde bulunmuşlardır. Bu isteklerin bazıları şunlardır:

- 1 – Bütün Türk Azınlık okullarının mali idaresini devlet derhude etsin.
- 2 – Devlet, Türk okullarına lâzım gelen öğretmen kadrolarını yetiştirmek için, yeteri kadar pedagoji okulları açsın.
- 3 – Türk okullarında Başöğretmen Türk olmalıdır.
- 4 – Öğretmen ve öğrencilerimiz, Bulgar öğretmen ve öğrencilerinin faydalandığı haklardan istifade etmeliler ve hak eşitliği sağlanmalıdır.
- 5 – Türkler için ilkokul, rüştiye, lise ve üniversite açılmalıdır.
- 6 – Türk öğrencilerinin istedikleri Bulgar okullarına kabulü, okullarımızda Türk tarihinin okutulması, bütün Türk okullarında eğitimin Türkçe olarak yapılmasıdır¹²⁸.

Türklerin bu istekleri Bulgar yönetimi tarafından kabul edilmiş ancak hiçbir zaman uygulanmamıştır. 1956 yılında BKP Merkez Komitesinin düzenlediği “Nisan Plenumu”ndan ve Todor Jivkov’un iktidara gelmesinden sonra Bulgarların Türklere karşı yürüttükleri politikalar değişmiş ve Türklere verilen bu haklar kaldırılmıştır.

¹²⁸ - Osman KILIÇ, *a.g.e.*, s. 151.

Stalin'in ölümü ve Türkiye'de sosyalist bir devrimin mümkün olamayacağını anlaşılmaması üzerine Bulgar hükümeti, Türk eğitimini düzenlemek için gelen Azeri uzmanları ülkelerine göndermiş, Sofya üniversitesindeki Türklere ait bölümler kapatılmış, Türk öğretmen okulları ve liselerindeki eğitim dili tekrar Bulgarca olmuş, Yüksek okul mezunu olan Türklere uzmanlık alanlarında görev verilmemiş, Türk ana, ilk, ortaokul ve liseleri kapatılmış, Türk tiyatrolarının faaliyetlerine son verilmiş, Türkçe yayın yapan radyo yayınları kaldırılmış ve komünist propaganda yapan kitaplar hariç Türkçe kitap basımı yasaklanmıştır¹²⁹. Bulgaristan'ın ülkelerinde yaşayan Türklere karşı uyguladığı bu baskıcı politikalar yüzünden Türkiye Cumhuriyeti Bulgaristan'a bir nota vermiştir.

Türk okulları 1946 yılında Bulgarlar tarafından devletleştirilmiş olmakla birlikte Bulgarlardan ayrı Türkçe eğitim yürütülmekteydi. Ancak bu eğitimin içeriği sosyalist bir eğitim idi. Todor Jivkov yönetimi altındaki Bulgaristan, tüm Türk okullarını kapatarak Bulgarlaştırmaktaydı. Bu dönemde Türklere ait ilkokullarda uygulama üçe ayrılmıştır. Birincisi, nüfusu tamamen Türk olan köy ve mahalleler bu durumlarını korudular, ikincisi Türk ve Bulgarların birlikte yaşadıkları ve Türklerin çoğunlukta olduğu yerlerde karma sınıflar oluşturuldu ve eğitim dili Bulgarca oldu, üçüncü ise Türk ve Bulgarların birlikte yaşadıkları ve Türklerin azınlıkta olduğu yerlerde Türk çocukları Bulgar okullarına aktarıldı. Yine bu dönemde Türk okulları da Bulgarlaştırıldı ve Bulgar okullarıyla birleştirildi¹³⁰. Bu uygulamalarla birlikte Türk öğretmenler açığa alınmış ve Türkçe kitaplar toplatılmıştır. Komünist yönetim tarafından uygulanan bu

¹²⁹ - www.rumeliturk.net/tarih/bulgaristanturkleri.htm-20k-

¹³⁰ - www.rumeliturk.net/tarih/bulgaristanturkleri.htm-20k-

politikalar sonucu Bulgaristan’da Türkçe eğitim zamanla azalmış ve 1970’lere gelindiğinde tamamen ortadan kalkmıştır.

1964 yılında, Bulgaristan tarafından “Türklü bölgelerin iktisadi kalkınması” kararı alınmıştır¹³¹. Bu karara göre Türklerin yoğun olarak yaşadığı bölgelerde sözde ekonomik ve sosyo-kültürel kalkınmasının sağlanması düşünülmüştür. Gerçekte ise Türklerin (âdet ve geleneklerini, dillerini, dinlerini, milliyetlerini kaybetmeden) varlıklarını sürdürmeleri, Türk düşünce ve yaşama tarzlarını devam ettirmeleri, Bulgarları harekete geçirmiştir. Komünist Bulgar yönetimi kendileri için bir tehlike olarak gördükleri Türkleri Bulgar toplumu içinde eritebilmek amacıyla soydaşlarımıza “Türkiye’nin propagandasının etkisi altında kalmamaları, cehaletten biran önce kurtulmaları ve medeni bir vatandaş olmaları için; Bulgarca konuşmaları, Bulgar adlarını kabul etmeleri ve Bulgar geleneklerine göre yaşamaları gerektiği tarzında yoğun propaganda kampanyaları yürütmüşlerdir. Bulgarların bu yoğun ve baskıcı propagandalarına rağmen başarılı olamamışlar ve Türkleri gelenek ve göreneklerinden koparamamışlardır¹³².

Bulgarlar tarafından 1964 yılında “Türklü bölgelerin iktisadi kalkınması” gerekçesiyle yürütülen Bulgarlaştırma faaliyetlerinin başarısızlığı, Bulgarların Türkler üzerindeki amaçlarından vazgeçmelerini sağlamamıştır. Bu maksatlarını gerçekleştirmek amacıyla “Priobštavane” (Bütünleşme, birleşme) kararı alınmıştır. Priobštavane kararına göre, eğer ülkede Türkler, Makedonlar, Romenler, Arnavutlar ve diğer azınlıklar kendi başlarına bırakılırsa istenilen birlik sağlanamayacak, sosyalizm ile

¹³¹ - İlker ALP, *a.g.e.*, a. 183.

¹³² - İlker ALP, *a.e.*, s.183.

komünizm zedelenecek ve bu ilerici sistemin getirdiği haklardan eşit olarak haydanılamayacaktır. Bu yüzden, en kısa zamanda herkes Bulgarlaşmayı kabul edecek ve komünizmin sağladığı bütün hürriyetlerden istifade ederek arzu ettiği gibi yaşayacaktır¹³³.

1944 yılında komünizmi kabul ederek Soğuk Savaş döneminde Varşova Paktı'na giren Bulgaristan Sovyetler Birliği etkisine girmişti. Bulgaristan kurulduğu günden itibaren sistemli bir şekilde Türkleri yok etmeye çalışmıştır. Bu maksatlarının bir göstergesi de 17 Temmuz 1970 tarihinde Bulgaristan Merkez Politbürosu tarafından 549 sayılı “Gizli tehdit ile milliyet ve din değiştirme” kararı almış olmasıdır. Ancak bu yasanın Türkler üzerinde uygulanması bir süre ertelenmiş, önce diğer azınlıklar üzerinde uygulanmaya başlanmıştır¹³⁴. Bu dönemde Bulgar yönetimi, bir Komünist-Bulgar-Slav toplumu yaratma fikrini benimsemiş ve ülkedeki azınlıkların din, dil ve isimlerini değiştirme planları yapmıştır. Bulgarlar bu planlarını önce Çingene, Gagavuz ve Pomak Türkleri üzerinde uygulamışlardır. Bu uygulamaya karşı çıkanlar çok ağır cezalara çarptırılmışlardır. Bulgar hükümeti aldığı “Gizli tehdit ile milliyet ve din değiştirme” kararı 3 Ağustos 1970 tarihinde Paşmaklı'da düzenlenen BKP Bölge Kongresinde, BKP Merkez Komitesi Propaganda Seksiyonu Başkanı Vasil Zangof aracılığı ile müzakere konusu olmuştur. Kongrede, yapılan güdümlü müzakereler sonucu, Pirin Makedonyası ile Rodoplar'da yaşayan Türklerin Bulgarlaştırılmasına dair verilen teklif kabul edilmiştir. Bulgarlaştırma faaliyeti için ilk pilot bölge Cuma-i Bâla(Yukarı Cuma), Tatarpazarcık ve Paşmaklı illeri seçilmiştir. Alınan bu karar 6

¹³³ - İlker ALP, *a.e.*, s. 184.

¹³⁴ - Beğlan TOĞROL, *112 Yıllık Göç (1878-1989)*, Boğaziçi Üniv. Matbaası, İstanbul 1989, s. 75.

Ağustos 1970 tarihinde, BKP'nin Paşmaklı yerel yayın organı olan RODOPSKİ USTREM (Rodop Hamlesi) isimli gazetede yayınlanmıştır¹³⁵.

1968-1972 yılları arasında Bulgaristan genelinde uygulanan işlemler arasında;

1 – İsim ve milliyet değiştirme dilekçelerinin tamamen matbu olduğu,

2 – İşlem tarihi olarak geçmiş tarihlerin yazıldığı,

3 – Her Türk'ten, 100 leva işlem parası adı altında haraç alındığı,

4 – Bulgarlığı ifade etmekte olan “İsim”, “Sıfat” ve “Ünvan” listelerinin, mahalli

BKP I. Sekreteri, obština(belediye) başkanı ve savet (meclis) başkanı tarafından düzenlendiği,

5 – İsim değiştirme ve Bulgarlaşmayı red edenlerin işkenceye tâbi tutulduğu,

6 – Pirin Makedonyası ve Rodoplar'da meydana gelen toplu mukavemet, bu bölgelerdeki Türklerin Bulgarlaşmayı kabul etmediği gibi ortak özellikleri dikkatleri çekmektedir¹³⁶.

1960–1976 yılları arasında 200.000 Müslüman Pomak, isimlerini Bulgar isimleriyle değiştirmeye zorlanmıştır. Ayrıca Pomak Türklerinin nüfusun çoğunluğunu oluşturduğu bölgelerde dini okullar ve camiler kapatılmış, oruç tutma ve sünnet gibi dini vecibelerini yerine getirmeleri yasaklanmıştır. Aynı dönemde 100.000 Türk'ün adı da yine zorla değiştirilmiştir¹³⁷.

Bulgar hükümetinin aldığı bu gizli kararın en vahşi ve insanlık dışı uygulaması

2-3 Aralık 1975 tarihlerinde, Türkiye Cumhuriyeti Başbakanı Sayın Süleyman

¹³⁵ - İlker ALP, *a.g.e.*, s. 185.

¹³⁶ - İlker ALP, *a.e.*, s. 185.

¹³⁷ - Birgül DEMİRTAŞ ÇOŞKUN, *Bulgaristan'la Yeni Dönem*, ASAM Yayınları, Ankara 2001, s. 23.

Demirel'in Sofya'da ziyaretlerde bulunduğu sırada, Pirin Makedonyası ile Rodop Bölgelerindeki (3.000 nüfuslu Musamišta, 2.180 nüfuslu Koprivlan, 3.175 nüfuslu Dupniça, 2.225 nüfuslu Debren, 2.165 nüfuslu Ribnova, 2.280 nüfuslu Oresa, 2.350 nüfuslu Kruşova, 1.850 nüfuslu Platena, 4.190 nüfuslu Dospat, 2.350 nüfuslu Drenova, 1.240 nüfuslu Barotin, 1.165 nüfuslu Fıstane, 1.295 nüfuslu Blatska, 3.150 nüfuslu Karabulak, 1.335 nüfuslu Groomno, Futovišta ve Fotno gibi) köyler, Bulgar askeri birlikleri tarafından kuşatılmış ve 2 Aralık günün akşam saatlerinden başlayarak sabaha kadar bu bölgede yaşayan soydaşlarımıza toplu işkenceler, baskılar yapmak, Blatska, Karabulak ile Groomno'da olduğu gibi yüzlerce Türk kadın ve kızlarını kurt köpeklerine parçalamak suretiyle, isimlerini değiştirmeye zorlamışlardır¹³⁸.

Yine Bulgarlar, Yukarıcuma Sancağının Beliça, Yakoruda, Avromova, Bebek ve diğer köylerinde, "Gönüllü olarak" (!) isim değiştirildiğine dair hazırlanmış matbu form dilekçelerini zorla imzalatmaya çalışmışlar ancak bu formları imzalamak istemeyenleri Razlog kasabasına götürüp, burada günlerce süren çeşitli işkenceler sonucunda, istedikleri imzayı attırmışlardır¹³⁹.

Yine bu politikalar paralelinde Türkçe yayın yapan gazete ve dergilerin basımı yasaklanmıştır¹⁴⁰ 1972 yılında ise Ribnova köyüne Bulgar milisleri gelerek Türklerin isimlerini zorla değiştirmeye çalışmışlardır. Bunun üzerine, köy halkı birleşerek sopa, balta ve küreklerle karşı koymuşlar ve milisleri köyden kovmuşlardır. Türkleri Bulgarlaştırmak için, 28 Temmuz 1972 tarihinde Bulgar Gizli Servisi "Espiyonaj Seksiyonu" şeflerinden İvan BIEVAROV idaresindeki milis kuvvetleri köyü

¹³⁸ - İlker ALP, *a.e.*, s. 186-187.

¹³⁹ - İlker ALP, *a.e.*, s. 187.

¹⁴⁰ - www.balgoc.org.tr, *Tarihsel Süreç İçerisinde Türklere Uygulanan Şovenist Bulgar Politikaları*.

kuşatmışlardır. Köy içine girdiklerinde ise zaman kaybetmeden isim değiştirme ve Bulgarlaştırma işlemlerini başlatmışlardır. Bu işleme karşı gelen halk, işkencelere tâbi tutulmuş, sakat kalıncaya kadar dövülmüşlerdir. Bu şekilde dövülerek sakat kalanlardan biri Rifat Mustafa KURDELOĞLU 12 yıl, Ahmet ALİOĞLU 7 yıl, Halik ALİOĞLU ve Ahmet AHMETOĞLU 5'er yıl hapse mahkum edilmişlerdir¹⁴¹.

240 hanelik olan Yukarıcuma'nın Kızanlık köyü, tamamen Türklerden oluşmaktaydı. Fakat 1972 yılında birkaç kişinin dışında köy sakinlerinin hepsi Bulgar görevlilerince yaktırılmıştır. Bu korkunç vahşet şu şekilde meydana gelmiştir: Bulgarlar, zorla isim değiştirme işlemleri esnasında, Türklerin muhtemel direniş ve ayaklanmalarına mani olmak için, Türk köylerindeki silah olarak kullanılacak av tüfeklerini ve baltaları toplamışlardı. Ayrıca, Türkçe konuşmayı, din eğitimini, Kuran okumayı kesin olarak yasaklamışlardır. İsim değiştirmeye razı olmayanlara da çeşitli baskılar yapmışlar ve aylarca maaş vermeden çalıştırmışlardır. İsim değiştirme işlemini sonuçlandırmak için Kızanlık köyüne baskın düzenleyerek, köy halkını toplu halde bir samanlığa kapatmışlardır. Burada topladıkları Türk köylülerini üç gün üç gece yiyecek ve içecek vermeden, aç susuz halde tutmuşlardır. Bu baskılar sonucunda Türklerin Bulgarlaşmayı kabul etmemeleri üzerine sabaha karşı askerler köyü kuşatmışlar, sonra samanlığı içindeki insanlarla birlikte yakmışlardır. Böylece Bulgar barbarlığı sonucunda, Kızanlık köyünün 240 hanesinden (kurtulan birkaç kişinin dışında) kadın ve çocuklar dahil olmak üzere, köyde bulunanların tamamı diri diri yakılarak öldürülmüştür. Bulgarlar, yaptıkları barbarlıktan sonra, çevredeki Türk köylerine

¹⁴¹ - İlker ALP, *a.e.*, s. 188.

akrabalarının cesetlerini almaları için haber göndermişlerdir. Ancak bu haber üzerine yakınlarının cesetlerini almaya gelen iki Türk'te Bulgarlar tarafından öldürülmüştür¹⁴².

1972 yılında Bulgarlar, Yukarıcuma'nın Buntseva köyüne, Türkleri Bulgarlaştırmak için saldırıya geçmişlerdir. Türklerin direniş göstermeleri üzerine 3 kişiyi öldürmüşler 3 kişiyi ise idama mahkûm etmişlerdir. Bu köyden, Hamdi YÖRÜKOĞLU adında bir genç de gaddarca dövülme neticesinde akli dengesini kaybetmiştir. Bulgarlar bu köyde adice tecavüzlerde de bulunmuşlardır. Örneğin, Hüsniye HALİTOĞLU adında bir kadının, iki çocuğunun gözü önünde, namusunu zorla kirletmişlerdir. Köyde diğerkadın ve kızların birçoğu da aynı akıbete uğramışlardır¹⁴³.

27 Temmuz 1972'de, Rozdok ilçesinin Seydel köyünün halkı "Espiyonaj" şeflerinden Boris KARANFİLOV idaresindeki kuvvetlerin baskınına uğrayarak, isim değiştirmeye ve Bulgarlaşmaya zorlanmıştır. Karşı gelen Türkler, çeşitli işkencelere maruz kalmıştır. İşkence gören bu Türklerden olan Salih MUSTAFAOĞLU herkesin gözü önünde komaya girene kadar dövüldükten sonra 28 Temmuz 1972 tarihinde idam edilmiştir. Yine aynı köyde direnenlere örnek teşkil etmesi için köyün imamı da herkesin gözü önünde dövüldükten sonra 28 Temmuz 1972 tarihinde zehir içirilerek öldürülmüştür¹⁴⁴.

Bulgarlar, başka bir acı olaya Pletno köyünde düzenledikleri baskın ile sebep olmuşlardır. Baskın esnasında, caminin içinde yakaladıkları ihtiyarları döverek, isimlerini değiştirmeye zorlamışlar sonrada bu yaşlı insanlara camiye yıktırılmışlardır.

¹⁴² - İlker ALP, *a.e.*, s. 188.

¹⁴³ - İlker ALP, *a.e.*, s. 189.

¹⁴⁴ - İlker ALP, *a.e.*, s. 189.

Bulgarlar, Koçen, Jifo, Morali, Slasten ve Tuhavişte köylerinede baskınlar düzenlemişler ve bu baskınlar sırasında birçok kişi ölmüş ve yaralanmıştır. Örneğin, Tuhovişte köyünde işkenceler sonucunda bir kişi ölmüş, altı kişi yapılan işkence ve eziyetler sonucu akli dengelerini kaybetmiştir¹⁴⁵.

Bulgarlar, Eskizağra Sancağı'nda Kırın köyü Hacıdimitrova, Şeynova, Yasenova, Gabarevo, Dolnoizvorovo, Kızanlık ve diğer köylere gece baskınlar yaparak okumuş, aydın ve ileri gelen Türkleri sürgüne göndermişlerdir. Sürgüne gönderilen Türklerin birçoğundan daha sonra haber alınamamıştır. Baskın yapılan yerlerin birçoğunda, Bulgarlaşmayı kabul etmeyen Türkler öldürülmüştür. Hatta Gornoizvorovo köyünde olduğu gibi kadınlarda bu kurbanlar arasında yer almıştır¹⁴⁶.

13 Mart 1972 tarihinde, Paşmaklı'nın Barotin, Dospat ve Kasıka köylerinde asker ve polisler tank, kamyon, köpek ve itfaiye araçları ile saldırmışlardır. Bu şekilde, Rodop Türklerinin adlarını değiştirmek için korkunç bir zulüm başlamış ve her tarafa ateş açılarak Rodop toprakları kana bulanmıştır. Borotin köyünde 14 Mart 1972'den 17 Mart 1972'ye kadar köylüler ile Bulgar milisleri arasında şiddetli bir çarpışma olmuştur. Fakat, askeri birliklerle tankların taarruzu karşısında tutunamayan Türkler, yaralı ve ölülerini bırakarak dağılma mecburiyetinde kalmışlardır. Askerler ile milisler, Türkleri sokaklarda köpeklere takip ettirmişler, yakaladıklarının başlarına tüfek dipçikleri ile acımasızca vurmuşlar ve evleri tahrip etmişler, eşyaları parçalamışlar, her şeyi harabeye çevirmişlerdir. Bu arada yakaladıklarından bazılarını da öldürmüşlerdir. Ölenlerin

¹⁴⁵ - İlker ALP, *a.e.*, s. 190.

¹⁴⁶ - İlker ALP, *a.e.*, s. 190.

arasında 17 ve 18 yaşlarında iki genç Türk kızı da bulunmaktaydı. Çatışmalar esnasında polislerden de üç kişide taş ve sopalarla öldürülmüş, birçoğu da yaralanmıştır¹⁴⁷.

28 Temmuz 1972 tarihinde, Nevrokop'ta, Nevrokop Espiyonaj Seksiyonu Başkanı H. GROZDANOF ve MVR (Askeri Haber Alma Servisi) şefi Angel TRANDAFİLOF'un emirleriyle, Hamide SADIKOĞLU ve birkaç Türk kadını ile kızları elleri kolları bağlanarak, elbiseleri çıkartılıp anadan doğma, çıplak bir halde sokaklarda gezdirilmiştir. Bu hakaretlerden sonra, zavallı kadın ve kızlar karakollarda polisler tarafından tecavüze uğradıktan sonra 1 Ağustos 1972 tarihinde kurşuna dizilerek idam edilmişlerdir. Buna benzer barbarca olaylar Dospat, Barotin ve diğer yerlerde de meydana gelmiştir¹⁴⁸.

1972 yılının ilk aylarında düzenlenen baskınlarda istenilen sonuç elde edilememiş ve bu yüzden, 1972'nin Eylül ayında Tuğgeneral YANKOF ile yardımcısı albay VASILOF Türk yerleşim bölgelerini açık hedef olarak ilan etmişlerdir. Sonra da idareleri altındaki zırhlı ve diğer birliklerle taaruza geçmişlerdir. Eylül baskınları esnasında Drenova, Yablaniça, Tuhovaišta, Valkosel, Slasten, Koşan, Armutlu, Cevzliköy, Fistane vs. köyler taaruza uğrayan köylerdir¹⁴⁹.

1968-1972 yılları arasında Türklere karşı girişilen bu asimilasyon hareketine karşı Türk diplomasisinin ve kamuoyunun sesiz kalması, olayların dünya kamuoyuna gerektiği gibi duyurulamamasına ve daha kötüsü 1984-1985 yılları arasında girişilecek

¹⁴⁷ - İlker ALP, *a.e.*, s. 190-191.

¹⁴⁸ - İlker ALP, *a.e.*, s. 191.

¹⁴⁹ - İlker ALP, *a.e.*, s. 191-192.

yeni soykırım hareketine zemin hazırlamıştır¹⁵⁰. Bulgarların bu dönemde yürüttükleri Bulgarlaştırma kampanyaları sonucu 8 ile 10 bin Türk katledilmiş, 558.325 Müslüman Türk'ün ismi değiştirilmiş, isimlerini değiştirmek istemeyen ve direnen 48.073 Türk işten atılmış, çok sayıda Türk öğrenci Bulgar adını almadığı için okullardaki kaydı silinmiş ve isimlerini değiştirmemekte direndikleri için birçoğunun nüfus cüzdanı, diploması, ehliyeti vb. belgeleri iptal edilmiştir¹⁵¹.

1980'li yıllara geldiğimizde Bulgaristan nüfusunun %40 dolayında bir kısmını oluşturan Türkler diğer azınlıklar ile birlikte ülkede çoğunluğu oluşturmaktaydı. 1960-1984 yılları arasında yapılan her türlü psikolojik baskı, propaganda ve teşviğe rağmen hiçbir Türk kendi isteği ile isim değiştirmemiştir. Bunun üzerine Bulgarların planladıkları zorla isim değiştirme işlemine önce Pomak Türklerinden başlanmış ve isimleri yukarıda da belirttiğimiz gibi 1972–1974 yılları arasında zorla değiştirilmiştir. 1981–1983 yılları arasında da Müslüman Çingenerin zorla değiştirilmiştir¹⁵².

Bulgarlar Pomak Türklerine ve Müslüman Çingenerlere uyguladıkları bu asimilasyon politikasına uluslar arası kamuoyunun tepki göstermemesinden cesaret bulmuşlar ve bu politikalarını bütün Bulgaristan'ı kapsayacak şekilde genişletmişlerdir. Bulgarlar, 1984 sonbaharında Türklerin üzerine yürüyerek zorla ve kanlı bir şekilde adlarını değiştirmeye başlamışlardır. 1985 yılı başlarında Bulgaristan'da yaşayan Türklere karşı, isim değiştirme, baskı, zulüm ve katliamlar doruk noktasına çıkmıştır. 1984–1985 kışının çok sert geçmesi tüm şehirlerin dış dünya ile bağlantılarının kesilmesini sağlamıştır. Bunu fırsat bilen Bulgarlar Türk bölgelerini yabancılara

¹⁵⁰ - www.balgoc.org.tr, *Tarihsel Süreç İçerisinde Türklere Uygulanan Şovenist Bulgar Politikaları*.

¹⁵¹ - İlker ALP, *a.e.*, s. 193.

¹⁵² - www.rumeliturk.net/tarih/bulgaristanturkleri.htm-20k-.

kapatılmıştır. Daha sonra Bulgar asker ve milisler, Türk bölgelerine girerek zorla isim değiştirmeye başlamışlardır. Bulgar ismini kabul etmeyenler veya karşı gelenler dayak ve işkencelere maruz kalmıştır. 1985 Mart ayına kadar öldürülen Türklerin sayısı 800–2500 civarında olduğu tahmin edilmektedir¹⁵³.

Bu zorla isim değiştirme operasyonu önce Güney Bulgaristan’da yani Kırcaali-Rodop bölgesinde başlamıştır. Kasım-Aralık 1984 tarihleri arasında bu bölgede yaşayan yarım milyon Türk’ün ismi değiştirilmiştir. Bu olaylar üzerine Türkiye Cumhuriyeti Cumhurbaşkanı tarafından Bulgaristan’a 1985 Ocak ayında bir mesaj gönderilmiş ancak bir cevap alınamamıştır. Türklere karşı girişilen zorla isim değiştirme operasyonu 1985 Şubat ayında Kuzey Bulgaristan’da kanlı operasyonlarla tamamlanmıştır. Bulgaristan’daki bu kanlı olaylar, bir asırdan beri yürütülen ve Bulgaristan’da başka milletlere hayat hakkı tanımayan Bulgar oyununun sahnelenen son bölümüdür. Daha önce eğitim müfredatları ve Türkçe eğitim yasaklanmış, Bulgaristan’da yaşayan Türkler sürekli Türkiye’ye göçe zorlanmış ve teşviklerle veya baskılarla isim değiştirmeye zorlanmışlar ancak bir sonuç alınamamıştır. 1960 yılından Bulgaristan’da yaşayan Türkler, Müslümanlaşmış Bulgar şeklinde tarihi gerçekler saptırılarak inkar ediliyordu¹⁵⁴.

1984 Şubat ayında BKP Merkez Komitesi “Plenumu”nda (toplantısında), bütün ülke çapında Türklere karşı yürütülen Bulgarlaştırma kampanyasının hızlandırılmasına ve sonuçlandırılmasına karar verilmiştir.1984 Kasım ayından itibaren bu kararlarını hızlı bir şekilde, şiddete başvurarak uygulamaya koymuşlar ve Güney Bulgaristan’daki

¹⁵³ - www.rumeliturk.net/tarih/bulgaristanturkleri.htm-20k-.

¹⁵⁴ - www.rumeliturk.net/tarih/bulgaristanturkleri.htm-20k-.

Türklerin tamamını Bulgarlaştırmaya başlamışlardır. Ordu ve polis birlikleri Rodoplar'la Kuzey Trakya'da Hasköy, Kırcaali, Mestanlı, Eğridere, Koşukavak, Ortaköy, Darıdere, Paşmaklı, Filibe, Eskizağra, Yanbolu ve İslimiye gibi şehirlere ve bu şehirlere bağlı köylere geceleri silahlı baskınlarda bulunarak, zorla isim değiştirme yoluna gitmişlerdir. 9-10 Kasım günlerinde Koşukavak'a, 11-12 Kasım'da Kırcaali ve çevresine, 26-28 Aralık 1984 tarihlerinde Hasköy'e düzenlenen baskınlarda Türkler, kurt köpeklerine parçalatılarak, makineli tüfeklerle taranarak, tanklarla ezilerek öldürülmüştür. Bu dönemde yüzlerce Türk öldürülmüş, yaralanmış ve işkenceye maruz kalmıştır. Bu dönemde Bulgarlara karşı koyan soydaşlarımız Belene, Lofça, Sofya ve Pernik gibi toplama kaplarına veya hapishanelere gönderilmişlerdir¹⁵⁵.

Bu dönemde meydana gelen olaylara bir örnek vermek gerekirse;

*"... Sabah 05.00 sularında yaşadığımız Ercil köyünü Bulgar askerleri ve tankları kuşattı. Köyde yaşayan herkesi zorla, direnenleri de döverek muhtarlığa götürdüler. Elimize Türk isimlerimizden kendi rızamla vazgeçiyorum ve Bulgar ismini kabul ediyorum yazılı dilekçeleri verdiler ve zorla imzalattılar. İmzalamak istemeyenlere işkenceler yaptılar ve Belene ile Pazarcık hapishanelerine gönderdiler. Bu hapishanelere gönderilenlerden iki tanesi teyzemin oğulları Mümin RAMAZAN ve Sabri RAMAZAN'dı. Kendilerini Bulgar polisleri dövdükten sonra Pazarcık hapishanesine götürdüler ve onları Türkiye'ye göç edene kadar bir daha hiç göremedik."*¹⁵⁶

¹⁵⁵ - İlker ALP, *a.g.e.*, s. 226.

¹⁵⁶ - Kırcaali Köşeler köyü 22.03.1954 doğumlu Ayşe VATANSEVER ile yapılan mülakatta derlenen bilgiler.

Gazeteci yazar Mehmet Türker'de o günlerle ilgili şöyle bahsetmektedir¹⁵⁷:

“... Beni ve Kasım Muallimi tutuklayıp bir arabaya bindirdiler. Acılar içinde kıvranan Kasım Ağabey, yine duyulur duyulmaz bir sesle sabaha kadar nöbetleşerek dövdüler. Aralarından birisine Albay Hahlilov diye hitap ediyorlardı. Hepsi palavra. Güya, bakın bu vatana emniyette de hizmet eden Türk var diye bizi kandırıyorlar. Yemezler... Bir an elinde bir avuç mermiyi gösterip, ‘Bunlar senin için. Dışarı çıkarır, beynini dağıtırm, kimse de hesap sormaz diye tehditler savurdu.’”

Bu dönemde Bulgaristan'da yaşanan insanlık dışı olaylar Türk ve Dünya basınında da geniş yer bulmuştur. Bu haberlerin bazıları şunlardır;

1985 Ocak ayında Türkiye'de yayınlanan bir dergide “ *Komşu Bulgaristan'da tam bir 'ırk imhası' (soykırım) cinayeti işleniyor. Bulgaristan'daki Türk-Müslüman azınlığı yok ediliyor. Bulgar hükümeti, bu zavallı kan kardeşlerimize karşı acımasız bir yok etme savaşı açtı. Türk köyleri ve kasabaları, Bulgar silahlı kuvvetleri ve zırhlı birlikleriyle teker teker sarıldı. Bütün Müslüman Türkler, silah kuvvetiyle Slav-Bulgar adları almaya zorlandı. Her Türk'ün üç göbek soy sop adı, Slav-Bulgar adlarıyla değiştirildi. Yalnız kendi öz adı değil, ana, baba, dede ve nine adları da kütüklerden silindi. Yerlerine Slav-Bulgar adları yazıldı ve Türklere, Slav-Bulgar adları taşıyan yeni hüviyet cüzdanları verildi. Eski cüzdanlar alınıp yok edildi. Bulgaristan Türklerinin Türkiye'ye göç etmiş veya yıllar önce ölüp gitmiş ana, baba, dede ve ninelerinin adları da değiştirildi. Bütün nesep bağları koparıldı. Türk aileleri paramparça edildi. Dilim dilim kıyılan ve unufak edilen Türk Azınlığı Slav-Bulgar gölünde zorla eritilip yok ediliyor.*”¹⁵⁸ denilmekteydi.

¹⁵⁷ - Mehmet TÜRKER, *Zulmün Ateş Çemberi Belene*, Lider Ajans Mat., İstanbul 2003, s. 6.

¹⁵⁸ - Bilâl N. ŞİMŞİR, *Bulgaristan Türkleri*, Bilgi Yay. Evi, İstanbul 1986, s. 339-340.

1985 Ocak ayında Türkiye Cumhurbaşkanı Kenan EVREN Todor Jivkov'a bir mesaj yollayarak Bulgaristan'da yaşanan olayların bir çözüme kavuşturulmasını isteyen bir mesaj göndermiştir. Bu mesajla ilgili olarak Türk Kültürü Dergisinde “ *Bu mesaja cevap olarak Jivkov, öteki Türk bölgelerine de silahlı saldırı emrini verdi. Filhakika Ocak ayı ortalarında diğer yoğun bir Türk bölgesi olan Kuzeydoğu Bulgaristan Türklerine karşı kanlı saldırılara geçildi. Osmanpazarı (Omurtag), Eskicuma (Tigovişte), Şumnu (Şumen), Hacıoğlu Pazarcık (Tolbuhin), Razgrad, Rusçuk (Ruse) bölgelerinde yaşayan yarım milyondan fazla Türk, Sayın Cumhurbaşkanımızın mesajından sonraki haftalarda çiğnenip ezildi. Şumnu, Eskicuma, Ragrad, Popköy (Popovo) bölgesinde ve Osmanpazar'ın dağ köylerinde büyük katliamlar yapıldı. Türklüklerinden vaz geçmek istemeyen Türkler, tanklarla ezildi, makineli tüfeklerle tarandı, dinamitlerle uçuruldu. Bu bölgede ve Deliorman'da Türk kasaba ve köy sakinlerinin Slavlaştırılıp yok edilmeleri, 1985 Şubat ayında tamamlandı. Bulgaristan Türklerinden binbir güçlükte alınabilen mektuplardan birinde “Bulgarlar kudurdu” deniliyordu. Filhakika Bulgar yöneticileri, köhne bir kinle âdeta cinnet getirmişlerdi. “Tek milletli” katıksız bir Slav-Bulgar devleti yaratmak uğruna, bütün Türk-Müslüman Azınlığı tanklarla ezmekten çekinmediler...”¹⁵⁹ denilmekteydi.*

26 Ocak 1985 tarihli Tercuman gazetesinde “ ... Gelen haberler korkunçtur. Türk köyleri askerler tarafından basılmakta, Bulgarlaştırma faaliyetleri bütün hızı ile sürdürülmektedir. Ahmedler, Mehmedler, Ayşeler, Bulgar ismi almaya zorlanmakta, itiraz edenler kurşunlanmaktadır. Haskovo bölgesinde çarpışmalar olduğu, en azından

¹⁵⁹ - Bilâl N. ŞİMŞİR, *a.e.*, s. 341-342.

800 Türk'ün milisler tarafından öldürüldüğü söylenmektedir. 600 yıllık köy ve kasaba isimleri de Bulgarlaştırılmaktadır."¹⁶⁰ denilmektedir.

26 Ocak 1985 tarihinde çıkan Tercuman gazetesi "Bulgaristan'dan Gelen Mutfak Önlüğünden Gizli Mektup Çıktı" başlığı altında Bulgaristan Kırcaali şehrinden gönderilen mektupta anlatılanları aktarıyordu. Mektupta; " *Sayın Türkiye Cumhuriyeti Hükümetimiz... Çatır çatır yandık. Bulgar makamları bize baskı ve zulümlerini arttırdılar. İsimlerimizi, nüfuslarımızı değiştiriyorlar. Bunu yaparken de zor kullanıyorlar. Dediklerini yapmayanları tüfek dipçikleri ile dövüyorlar. Tabancaları, tüfekleri şakaklarımıza, beyinlerimize dayayıp zorla dilekçeler, evraklar imzalattırıyorlar. Okuryazarlar, üniversitede okuyanlar ve diğer gençler bu evrakları imzalamak istemiyorlar. Bunları döverek kollarını arkaya bağlıyorlar ve parmaklarına kırmızı boya döküp, bu belgelere parmak bastırıyorlar. Sonrada döve döve hapse götürüyorlar. Karda kışta dağlarda yatıyoruz. Aç-susuz günler-geceler geçiriyoruz. Çocuklarımız ölüm derecesinde hasta. Yakalayabildiklerini telef ediyorlar. Şimdiden yüzde altmışımız bitti. Yılbaşından 10 gün önce soykırımına başladılar. Hasköy sancağını silip süpürdüler. Bizimde yarımız gitti. Ölürüz de Bulgar olmayız. Yeni seneye kadar bitirecekler bizi. Türkiye, bütün dünya kurtarın bizi. Yetişin imdadımıza. Bizleri ayaklandılar, isyan ettiler diye kurşuna diziyorlar. Polis-asker, hepsini üzerimize saldılar. Yetişin... kurtarın bizi..."¹⁶¹ yazmaktaydı.*

¹⁶⁰ - Bilâl N. ŞİMŞİR, *Türk Basınında Bulgaristan Türkleri*, 1985, s.76.

¹⁶¹ - Bilâl N. ŞİMŞİR, *a.e.*, s.79.

Paris Radyosunun verdiği habere göre, Bulgaristan’da yaşayan Türkler ile güvenlik kuvvetleri arasında çıkan çatışmada 40 Türk ldrlmřtr¹⁶².

Yugoslavya’nın şkp şehrinde Türkçe yayınlanan Birlik Gazetesine göre; Bulgaristan “sahte bir politikanın” ardına gizlenerek 2 milyon Türk’n, 500 bin ingene’nin ve 200 bin Makedon’un milli benliğini değiştirerek “soykırım” yapmaktadır¹⁶³.

“Türklere Radyo Yasağı” başlığı ile Daily Mail’de çıkan bir yazıda, Türklerin Bulgar isimleri almaya zorlandığı ve Güneydoğu Bulgaristan’da askerler tarafından 40 Türk’ün öldürüldüğü belirtilmekteydi¹⁶⁴.

Bulgarların Türklere karşı uyguladıkları baskı politikaları şu şekilde tespit edilmektedir:

1 – 12 Ekim 1946’da, Bulgaristan’da, mevcut Türk okullarının (2500 ilkokul, 67 ortaokul, bir lise ve ğretmen okulunun) bütün mal varlıkları devletleştirilmiştir. Daha sonra bu okullar, Bulgar okulları ile birleştirilmiştir. 1959 yılında ise, bütün Türk azınlık okulları kapatılmıştır.

2 – Türk toplumunu biran önce Bulgarlaştırabilmek için, Türkçe konuşma aile içinde dahi yasaklanmış, Türklerin tamamının isimleri zorla değiştirilmiş, Türk gençlerin birbirleriyle evlenmeleri mümkün olduğunca engellenmiş, 1989 yılında, Müslüman Türkler yoğun olarak yaşadıkları köy, kasaba ve şehirlerden, daha az Türk’n yaşadığı bölgelere zoraki iskna tabi tutulmuş, üç ile altı yaş arası Türk ocukları, Bulgarlaştırma

¹⁶² - İlker ALP, *a.g.e.*, s. 227.

¹⁶³ - İlker ALP, *a.g.e.*, s. 227.

¹⁶⁴ - İlker ALP, *a.g.e.*, s. 227.

kampanyasının gereği olarak hafta içerisinde kreşlerde özel eğitime tabi tutulmuş, Bulgar anayasasının 51/1. maddesine rağmen, Müslüman Türklerin dini hürriyetlerini kullanmalarına, âdet ve geleneklerini uygulamaları yasaklanmış, Kur'an-ı Kerim'in ithali ve evlerde bulundurulması ve camilere gitmek yasaklanmış, Türk İslam kültürüne ait eserler, camiler, medreseler ve mezar taşları tahrip edilmiştir.

3 – Türkleri ekonomik ve idari yönden zayıflatmak amacıyla, Güney Bulgaristan'da yaşayan Türkler tarım alanında, Kuzey Bulgaristan'da yaşayan Türklerde fabrika işçisi olarak çalıştırılmakta, aynı işi yapan Bulgarların yükselme şansı var iken Türklere bu hak tanınmamakta, Türklere parti, idari ve iktisadi alanlarda aktif rol önlenmekte, Askerlik yapan Türkler Bulgarlardan farklı olarak "TRODOVAK" adı verilen işçi birliklerinde geri hizmetlerde istihdam edilerek aşağılanmaktadır.

4 – Türkiye'nin Bulgaristan ile ikili ve çok taraflı antlaşmaların, BM İnsan Hakları Beyannamesinin ve Bulgar Anayasasında Türklerle ilgili maddelerin uygulanması yönünde ki isteklerini iç işlerine müdahale olarak nitelemektedir.

5 – Türklerin yoğun olarak bulunduğu bölgelerin, askeri yasak bölge olarak ilan edilmesi ve bu bölgeler Bulgar askeri ve milis kuvvetleri tarafından abluka altına alınmıştır.

6 – Türklere, Türkiye'ye ve diğer ülkelere serbest seyahat hakkı tanınmamaktadır.

7 – 1984-1985 yılları arasında vuku bulan olayların Dünya kamuoyuna ve Türk kamuoyuna sızmasını önlemek için Bulgaristan giriş ve çıkışlar yasaklanmış, transit geçiş yapanlar ise belirli güzergahlardan sevk edilmişlerdir.

8 – Ülke genelinde şehir içi, şehirlerarası ve milletlerarası telefon görüşmeleri yasaklanmış. Türklerin, Türkiye'de ve diğer ülkelerdeki yakınlarıyla mektuplaşmaları yasaklanmıştır.

9 – Bulgaristan’da yaşayan Türklere gönderilen mektuplarda Bulgar isimleri yazılı değilse geri iade edilmiştir.

10 – Bulgaristan’da yaşayan Türklerin, Türkiye’den yayın yapan Türkiye’nin Sesi Radyosu’nun ve Hür Dünya Radyosunun dinlenmesi yasaklanmıştır.

11 – Bulgaristan’da Azınlıkların bulunmadığını ispat etmek amacıyla , “TÜRKİYE’DE YAKINIM YOK” ve “GÖÇ ETMEK İSTEMİYORUM” şeklinde hazırlanan formların, baskı altında, Türklere imzalatılmıştır¹⁶⁵.

¹⁶⁵ - İlker ALP, *a.g.e*, s. 229-230.

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM
DEMOKRASİ DÖNEMİNDE BULGARİSTAN TÜRKLERİ
(1989 ve SONRASI)

Soğuk savaşın sona ermesi, SSCB ve Varşova Paktı'nın dağılmasına paralel olarak, Bulgaristan'da da Todor Jivkof iktidarı da son bulmuştur. Peter Mladenov ve Jelyu Jeleu'in devlet başkanlığına gelmesinden sonra, ülkede demokratikleşme sürecini başlatan bir dizi adımlar atılmıştır. Bu dönemde çok partili hayata geçilmiş ve 13 Ekim 1991 tarihinde ilk genel seçimler yapılmıştır. Komünist dönemde Türk azınlığına karşı uygulanan asimilasyon politikası yeni Bulgar yönetimi tarafından resmen kabul edilmiştir¹⁶⁶.

Bulgaristan Devlet Konseyi Jivkof rejiminin yıkılmasından sonra ülkede yaşayan Türk ve diğer azınlıklara karşı yapılan hataları kabul etmiş ve bu hataların düzeltileceğini vaat etmiştir. Böylece zorla değiştirilen Türk isimleri iade edilecek, Türkçe konuşma yasağı kalkacak, Türk çocukları kendi okullarında kendi dilleriyle eğitim görecekler ve zorla göç ettirilen Türklere tekrar Bulgaristan vatandaşlığı verilecektir. Ancak bu konuda Türk toplumunun temsilcileri ve Bulgar yöneticileri arasındaki görüş ayrılığı uzun süre giderilememiştir. 1991 yılının Temmuz ayında resmileşen yeni Bulgar anayasası da, azınlıklara kendi ana dillerini öğrenme ve kullanma hakkı tanımaktaydı. Buna rağmen Türk öğrencilerin Türkçe dersler alması sürekli erteleniyordu. Bunun üzerine Türk aileler, çocuklarını okullara göndermeme ve açlık grevi yapma gibi yöntemlerle Bulgar yönetimini protesto ettiler. Türklerin bu

¹⁶⁶ - Zeki YILMAZ, *Bulgaristan'daki Türkler ve Siyasi Faaliyetleri*, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Edirne 1995, s. 60.

tepkileri karşısında Bulgar Eğitim Bakanlığı anayasada izin verilen Türkçe derslerin başlamasına izin verdi. Ancak 1989 göçü ile Türk aydın ve öğretmenlerin bir çoğu Türkiye'ye göç etmiş, bu yüzden Türkçe ders verecek öğretmen sıkıntısı ortaya çıkmıştır. Bu sıkıntının giderilmesi maksadıyla 1992 yılında Şumnu Yüksek Pedagoji Enstitüsü ve 1993'de Kırcaali İlk ve Ortaokul Öğretmen Enstitüleri'ne Türkçe öğretmeni yetiştirecek sınıflar açıldı. Benzer şekilde 1990 yılında Sofya'da önlisans düzeyinde İslam Enstitüsü ve Şumnu'da İmam Hatip Lisesi, 1991 yılında da Rusçuk ve Mestanlı İmam Hatip liseleri açılmıştır¹⁶⁷.

1990 yılından bu yana camiler yeniden açılmış, Kuran-ı Kerim'de dahil olmak üzere dini kitaplar hem Türkçe hem de Bulgarca olarak yayınlanmaya başlanmıştır. Müfredat dışında da olsa okullarda yeniden Türkçe dersine izin verilmiştir. Türk gazeteleri ve dergilerinin yayınlanmasına yeniden izin verilmiş, radyo ve televizyonda Türkçe programlara olanak sağlanmıştır. Bulgaristan 1991 yılında kabul ettiği yeni anayasa ile azınlıklara özel haklar tanımamış, ancak ülkede yaşayan tüm vatandaşların insan haklarını garanti altına almıştır¹⁶⁸.

A- DEMOKRASİ DÖNEMİNDE BULGARİSTAN TÜRKLERİNİN EĞİTİM DURUMLARI

1990 yılı başlarından itibaren Türk çocuklarının bulunduğu okullarda Türkçenin hiç olmazsa, ayrı bir ders olarak haftalık ders programına girmesi için büyük mücadele

¹⁶⁷ - Meşkure Yılmaz BÖRKLÜ, *Tarihsel Seyri İçinde Bulgaristan Türklerinin Durumu ve Türkiye'nin Bölge Türklerine Yönelik Politikaları*, Konya.

¹⁶⁸ - Birgül DEMİRTAŞ-ÇOŞKUN, *Bulgaristan'la Yeni Dönem Soğuk Savaş Sonrası Ankara-Sofya İlişkileri*, ASAM Yay, Ankara 2001, s. 62.

verilmiştir. 1990’larda Türkçenin haftada en az dört saat zorunlu ders olarak okutulması önerilmiş ve daha sonraları Bulgaristan Cumhurbaşkanlığı’nda ve Eğitim Bakanlığı’nda yapılan görüşmelerde bu öneri üstünlük kazanmıştır. Bulgaristan Türklerinin temsilcileri Türkçe eğitimine anaokulun en büyük yaş grubundan başlanmasını, yani okul öncesi yaştaki çocuklardan başlayarak ortaokulun son sınıfına kadar çocukların ana dillerini okumaları istenmiştir. 1991–1992 öğretim yılı ortasında Türklerin yoğun olarak yaşadıkları bölgelerde birkaç okulda haftalık ders programı dışında Türkçe dersinin okutulmasına izin verilmiştir¹⁶⁹.

1992–1993 eğitim-öğretim yılında ilk ve ortaokullarda program dışında seçmelide olsa, Türkçe dersinin okutulması konusunda önemli adımlar atılmıştır. Bakanlar Kurulu 5 Eylül 1995 tarihli 183 nolu kararnamesiyle ilk ve ortaokullarda Türk çocuklarına haftada 4 saat Türkçe dersini seçmeli olarak okutulmasını karara bağlamıştır¹⁷⁰.

1990–1992 yıllarında ilk ve orta dereceli okulların her sınıfına birer Türkçe ders kitabı hazırlanmışsa da, mali zorluklar nedeniyle bu kitapların basılmasında sorunlar yaşanmıştır. Bu sebeple Türkiye’den yardım istenmiştir. Bunu üzerine 1992–1993 ders yılında Türkiye’den gönderilen 1.-8. sınıflar için Türk Dili ve Edebiyatı ders kitapları Bulgar Eğitim ve Bilim Bakanlığınca oluşturulan 3 komisyon tarafından esas alınarak Bulgaristan’daki Türk öğrencileri için 14 ders kitabı hazırlanmıştır¹⁷¹.

¹⁶⁹ - www.balgoc.org.tr.

¹⁷⁰ - Hüseyin MEMİŞOĞLU, *Geçmişten Günümüze Bulgaristan’da Türk Eğitim Tarihi*, Kültür Bak. Yay, Ankara 2002, s. 265.

¹⁷¹ - Hüseyin MEMİŞOĞLU, *a.e.*, s. 265.

Bu dönemde Türk Dili ve Edebiyatı dersini okutabilecek öğretmen kadrosunun yetiştirilmesine önem verilmiştir. Çünkü Haziran 1989, Mayıs 1990 döneminde Bulgaristan'dan 3722 Türk öğretmen Türkiye'ye göç etmiştir. Bulgaristan'da Türkçe dersi verebilecek öğretmenlerin çoğu 1960 yılları öncesi Türk Öğretmen Okulları ve Öğretmen Enstitülerinde yetişmiş ve yaşı bir hayli ilerlemiş olan kişilerdi. Bu sebeple ilk olarak Türk Dili dersini verebilecek lise tahsilli Türk gençleri devreye sokulmuştur. Onların öğretmen olarak yetiştirilmesi için Bulgaristan'ın çeşitli yerlerinde ve Türkiye'de kurslar ve seminerler düzenlenmiştir¹⁷².

1992–1993 öğretim yılında Şumnu Pedagoji Üniversitesi ile Kırcaali Öğretmen Enstitüsü'nde Türk Filoloji bölümleri açılmış ve bu bölümlere 500 civarında öğrenci kabul edilmiştir. Ayrıca Bakanlar Kurulunun 29 Eylül 1990 tarihli kararı ile Sofya'da öğretim süresi 3 yıl olan önlisans düzeyinde bir İslam Enstitüsü açılmıştır. Bu İslam Enstitüsü'ne 1997–1992 ders yılında 80, 1992–1993 ders yılında ise 15 öğrenci daha kabul edilmiştir. Bakanlar Kurulunun 9 Mart 1998 tarihli P-15 nolu kararı ile İslam Enstitüsü, Yüksek İslam Enstitüsü'ne dönüştürülmüştür. 1999–2000 öğretim yılında 22 öğretim elemanının (15 Türk, 7 Bulgar) görev yaptığı bu Enstitü'de 50'si normal ve 31'i açık öğretim olmak üzere 81 öğrenci eğitim görmekteydi¹⁷³. Bu enstitüden 1994 yılında 13, 1995 yılında 8, 1996 yılında 13, 1997 yılında 46, 1998 yılında 11, 1999 yılında da 4 öğrenci mezun olmuştur¹⁷⁴.

¹⁷² - Hüseyin MEMİŞOĞLU, *a.e.*, s. 266.

¹⁷³ - Hüseyin MEMİŞOĞLU, *a.e.*, s. 266.

¹⁷⁴ - İsmail CAMBAZOV, *Sofya İslam Enstitüsü Anılar-Belgeler*, Davutoğlu Yay, Blagoevgrad 2005, s. 121, 135–137.

Bulgaristan'ın demokrasiye geçmesinden sonra, Bulgaristan Türklerinin eğitim hakları ve durumları gün geçtikçe iyileşme göstermektedir. Türkler istedikleri okul ve üniversitelerde rahatça okuyabilmektedirler. Ayrıca Bulgaristan'dan Türkiye'ye her yıl üniversite eğitimi için çok sayıda öğrenci gelmektedir. Buda Bulgaristan Türklerinin geleceğinin Türkiye'nin de desteği ile sağlam temellere oturmasını sağlamaktadır.

Eğitim alanında en büyük sorun Türkçe dersinin hâla okullarda zorunlu ders yerine seçmeli ders olarak okutulmasıdır. Bu yüzden Bulgaristan Türk temsilcileri haklı bir eleştiri ile karşı karşıya kalmaktadırlar.* Ancak uzun yıllar Türkçe eğitimi bir yana Türkçe konuşmanın bile yasak olduğu düşünülürse katledilen yola da azımsanmayacak kadar büyüktür. Zamanla Bulgaristan'da ve Türkiye'de yetişecek Türk gençleri sayesinde bu sorununda çözüme kavuşacağı kanaatindeyiz.¹⁷⁵

B- DEMOKRASİ DÖNEMİNDE BULGARİSTAN TÜRKLERİ

1989 yılında Komünist rejimin devrilip demokrasinin ülkeye gelmesinden sonra Bulgaristan'da yaklaşık 160 siyasi parti kurulmuştur. Bu siyasi partiden 4 tanesi Türkler tarafından kurulmuştur. Bu partiler; Hak ve Özgürlükler Hareketi (HÖH), Demokratik Gelişim Hareketi (DGH), Demokratik Adalet Partisi (DAP), ve Türk Demokratik Partisi'dir. Bu partiler içinde ilki olan Hak ve Özgürlükler Hareketi gerçekte Türklere karşı asimilasyon politikalarının arttığı 1985 yılından itibaren gizli olarak Türk Milli Kurtuluş Hareketi adıyla faaliyet gösteren bir örgütün siyasi partiye dönüştürülmesiyle

* - Bulgaristan'da anaokulu, ilk, orta ve liseler Belediyelerin yetkisi altındadır. En büyük eleştiride bu noktada başlamaktadır. Günümüzde Bulgaristan'da sadece Ruen ilçesindeki okullarda Türkçe zorunlu ders olarak okutulmaktadır.(Eylül 2007 tarihinde Ruen ilçesine yaptığımız ziyaret sırasında edindiğimiz bilgi.)

oluşmuştur. Türk Milli Kurtuluş Hareketinin lideri Ahmet Demir DOĞAN, 1986 yılında 10 yıl hapis cezasına çarptırılmış, yardımcılarında bazıları da tutuklanarak cezaevine gönderilmiştir. TMKH'nin, Jivkof rejiminin düşürülmesinde önemli rolü olan hükümet karşıtı protesto gösterilerinin düzenlenmesinde katkısı olduğu tahmin edilmektedir¹⁷⁶. HÖH 10 ve 17 Haziran 1990 tarihlerinde yapılan iki türlü seçimlerde , o dönemde 400 sandalyeli olan Bulgar Parlamentosuna 23 milletvekili sokmayı başarmıştır. 1991 yılında yapılan seçimlerde oyların %7,55'ni alarak milletvekili sayısını 24'e çıkarmayı başarmıştır. Daha sonra yapılan seçimlerde HÖH Partisi 27 Belediye Başkanlığı ve 653 muhtarlık kazanmıştır.

HÖH kurulduğu tarihten itibaren bir yıl içinde ülkedeki en büyük dördüncü parti olmuş, daha sonra ise üçüncü büyük parti haline gelerek Bulgaristan siyasi yaşamında kilit bir rol oynamaya başlamıştır.

1994 Aralık ayında seçimlere üç Türk partisi katılmıştır. Bu üç Türk partiden HÖH 282.000 oy alarak oyların %5,44'nü almıştır. HÖH Partisinin bir önceki seçime göre 160.000 dolayındaki oy kaybının sebebi, iktidar ortağı olduğu bir önceki dönemde bir varlık gösterememesi, Türkiye'ye göçlerin devam etmesi ve seçimlere üç Türk partisinin girmesi sonucu oyların bölünmesidir. Bu seçimlere giren üç Türk partisinin aldıkları toplam oy 320.000 civarındadır. Türkler, HÖH ve diğer Türk partilerinden memnun olmadıkları için oy kullanmamışlar, ayrıca Türkiye'de bulunan ve çifte vatandaşlığı bulunan 50.000 civarında soydaşımız Bulgarların engellemeleri* ve çeşitli

¹⁷⁶ - Birgül DEMİRTAŞ-ÇOŞKUN, *a.g.e.*, s. 63.

*- Bulgar Hükümeti konsolosluklarda yeteri kadar seçim sandığı açmamış ve bu yüzden birçok soydaşımız oylarını kullanamamıştır. (Balkan Türkleri Federasyonu eski Başkanı Hasan KUŞKU'dan alınan bilgi).

sebeplerden dolayı oy kullanamamışlardır. Bu seçimlerde hazırlıklı ve programlı bir Türk partisi, muhtemelen 700.000 dolayında bir oy alabilirdi.

Aralık 1994 yılında yapılan seçimleri, ülkenin içinde bulunduğu sosyal ve siyasi kaos ortamını lehine çeviren Bulgaristan Sosyalist Partisi kazanmıştır. Türklerin zorla Bulgarlaştırılmaya çalışıldığı dönemde Eğitim Bakanı olan Dimitrov yeni hükümetin Eğitim, Bilim ve Teknoloji Bakanı olmuş ve Türklere baskı ve işkence yapan dönemin polisleri de önemli görevlere getirilmişlerdir. Bu dönemde hükümet, Müslüman halkın seçtiği Fikri Salih'i Başmüftülük görevinden almış ve çeşitli entrikalarla Nedim Gencev'i Yüksek Diyanet Kurulu Başkanlığı'na ve Gencev'in bir yandaşını da Başmüftü yapmışlardır¹⁷⁷. Bu olay karşısında Bulgaristan Türkleri ne olursa olsun birlikte hareket etmeleri gerektiğini anlamış ve HÖH'ün çatısı altında toplanmışlardır. Bu dönemden sonra HÖH partisi seçimlere Türkleri temsil eden tek parti olarak girmeye başlamıştır.

Hak ve Özgürlükler Hareketi, kuruluşundan (4 Ocak 1990) bu yana Bulgaristan Cumhuriyetini siyasi yaşamının önemli bir etkeni olmuştur. Kurulan tüm millet meclislerinin değişmez unsuru olan HÖH, her zaman siyasi merkeze yönelmiş, siyasi kimlik olarak ta liberal-demokrat bir parti olmuştur. HÖH, Liberal Demokrat ve Reform Partisinin (ELDR) tam haklı üyesi olan ilk Bulgaristan partisidir. 28.10.2003 tarihinden beri ise Liberal Enternasyonal'inde üyesidir. HÖH sahip olduğu bu konumlardan hareketle uluslar arası liberal yapılarla işbirliğine devam edecek ve bunu eşliğinde liberal görüşün Bulgaristan'daki siyasi alanda yayılmasını sağlayacaktır¹⁷⁸.

¹⁷⁷ - www.bulturk.com

¹⁷⁸ - www.dps.bg

Bulgaristan’da seçim kanuna ve 1991 anayasasına göre etnik ve dini temelde parti kurulması yasaklanmıştır. Bu nedenle HÖH’ün üyelerinin çoğunlu Türk olmasına rağmen her fırsatta sadece Türkleri değil, Bulgaristan’daki herkesi temsil eden bir parti olduğunu vurgulamaktadır. HÖH, ülkedeki azınlıkların resmen tanınmasını ve kendilerine toplu haklar verilmesini talep etmiş, bu şekilde farklı etnik grupların haklarının garanti edilebileceğini belirtmiştir¹⁷⁹.

HÖH amacını şu şekilde açıklamaktadır; “Bulgar halkının birliğine, insan haklarının ve özgürlüklerinin tam olarak ve samimi bir şekilde uygulanmasına, Bulgaristan’daki tüm etnik, dini ve kültürel gruplara katkıda bulunmak”¹⁸⁰.

İlk zamanlarda Bulgarlar HÖH’ün bir siyasi parti olarak kaydedilmesini engellemeye çalışmışlar ancak başaramayınca 1991 yılında partinin kapatılması için yoğun çaba göstermişlerdir. Partinin etnik ve dini temelde kurulduğunu, Türkçeyi kullandığını, Bulgar Müslümanlarına etnik asimilasyon uygulayarak Türk’e dönüştürmeye çalıştığını ve böylece halk arasında etnik ve dini bir anlaşmazlık çıkarmaya çalıştığı iddia edilmiş, bu nedenle anayasaya aykırı olduğu görüşü savunulmuş ve bu gruplar, partinin yasaklanması için Anayasa Mahkemesine başvurmuşlardır. Ancak mahkeme, bu iddiaları haksız bulmuştur¹⁸¹.

1990–1997 yılları arasında Bulgaristan’da ağır siyasi ve ekonomik krizler baş göstermiştir. 10 Ocak 1997’de Parlamento binası işgal edilmiş hatta ateşe verilmiştir. 19 Nisan’daki erken seçimlerde Demokratik Kuvvetler Birliği birinci parti olarak çıkmıştır.

¹⁷⁹ - Birgül DEMİRTAŞ-ÇOŞKUN, *a.g.e.*, s. 63.

¹⁸⁰ - Birgül DEMİRTAŞ-ÇOŞKUN, *a.g.e.*, s. 63–64.

¹⁸¹ - Birgül DEMİRTAŞ-ÇOŞKUN, *a.g.e.*, s. 64.

Bu kriz ortamında yapılan seçimlerde HÖH, toplam Türk oylarının sadece %52'sini almayı başarabildi. Bulgaristan 17 Haziran 2001 tarihinde tekrar seçimlere gitti. Seçimler, eski Kral II. Simeon'un ve yeni partisi II. Simeon Milli Hareketi'nin ezici zaferi ile sonuçlandı. Seçimlerden sadece üç ay önce kurulmuş olan II. Simeon Milli Hareketi, iktidardaki Demokratik Kuvvetler Birliği ile Sosyalist Partiyi kolayca mağlup etti. 2001 seçimlerinden sonra 24 Temmuz'da II. Simeon Milli Hareketi ile mecliste 21 milletvekili bulunan HÖH koalisyonu kurulmuş ve hükümet oluşmuştur.

25 Haziran 2005 tarihinde yapılan genel seçimlerde Bulgaristan'da, komünizmin çöküşünden beri görülmemiş derecede renkli bir koalisyonu ortaya çıkarmıştır. Tek başına iktidar olmak için yeterli çoğunluğu seçime giren hiçbir parti ulaşamamıştır. Sosyalist Parti oyların %31'i ile 240 sandalyeli ve tek kamaralı parlamentoda 82 sandalye ile birinci, II. Simeon Milli Hareketi oyların %20'si ile 53 sandalye ile ikinci, HÖH ise oyların %13'ü ile 34 sandalye ile üçüncü parti oldu. Bu üç parti koalisyon kurdu ve HÖH üç bakanlık ve bir başbakanlık yardımcılığı elde etmiştir. Bu bakanlıklar; Başbakan Yardımcısı ve Doğal Afetler Bakanı Emel ETHEM, Çevre Bakanı Cevdet ÇAKIROV ve Tarım Bakanı Nihat KABİL'dir.

HÖH'ün Bulgaristan'da yapılan son yerel seçimlerde kazandığı belediye başkanlıkları şunlardır¹⁸²;

¹⁸² - www.dps.bg

TABLO 22		
BÖLGE	BELDE	BELEDİYE BAŞKANI
Blagoevgrad	Belitsa	İbrahim Palev
	Satovça	Arben Mimenov
	Yakoruda	Nuretin Kafelov
Burgas	Ruen	Durhan Mustafa
	Sungurlare	Georgi Kenov
Varna	Dilgopol	Svetlio Yakimov
Kırcaali	Ardino	Resmi Murad
	Cebel	Bahri Ömer
	Kirkovo	Şükran İdiz
	Krumovgrad	Sebihan Kerim
	Kırcaali	Hasan Aziz
	Momçilgrad	Erdinç Hayrulla
	Çerneoçene	Aydın Osman
Razgrad	Zavet	Ahter Veliev
	İsperih	Adil Reşidov
	Loznitsa	Ayhan Haşimov
	Kubrat	Remzi Üseinov
	Tsar Kaloyan	Ahned Ahmedov
Ruse	Vetevo	Reyhan Habil
Silistra	Dulova	Mithat Tabakov
	Glavinitsa	Nasuf Nasuf

Smolyan	Dospat	Antim Pirjanov
	Borino	Oktay Aliev
	Devin	Zdravko Vasilev
Tirgovişte	Antonovo	Taner Ali
	Opaka	Lütvi Reyhanov
	Omurtag	Nejdat Şaban
Haskovo	Mineralni Bani	Orhan Şaban
	Stambolovo	Güner Serbest
Şumen	Venets	Nehriban Ahmedov
	Kaolinovo	Nida Ahmedov
	Nikola Kozlevo	Turhan Karakaş
	Hitrino	Nuridin İsmail
	Vırbitsa	İsmail Mehmedov
Vidin	Rujints*	Ventsislav Vankov
	Dimivo*	Todor Todorov
	Çuprene*	Vanyo Kostin
Köstendil	Bobov Dol*	Greti Aleksova
	Koçerinovo*	Kostadin Katin
Ruse	Tsenovo*	Vladimir Kalinov
Sliven	Kotel*	Hristo Kirov
	Tvırditse*	Katya Doyçeva

- HÖH desteği ile seçilmiştir.

Yukarıdaki tabloda görüldüğü gibi HÖH son yerel seçimlerde 12 ilde 35 belediye başkanlığı kazanmıştır. Ayrıca 4 ilde de HÖH'ün desteklediği 8 belediye başkanlığı kazanılmıştır.

Ülkedeki bütün etnik ve dinsel-kültürel topluluklar, özgün kültürleri ve zengin manevi yaşamlarıyla Bulgar kültürüne çeşitlilik ve zenginlik getirerek ve böylelikle de özgür uygar toplumunun oluşup gelişmesini kolaylaştırmışlardır. HÖH değişik topluluklara ait kişilerin kendi kültür-egitim geleneklerini ve dinsel-töresel etkinliklerinin geliştirmek konusunda anayasal hakkın tam olarak katılmalarından yanadır. Aynı zamanda onlara yığınsal haber araçlarıyla temas etme, haber alıp yayma hakkı sağlanmalıdır. Ve bunu resmi Bulgar dilinde olduğu gibi, etnik öz bilinçlerine uygun dillerde de yapabilmelidirler görüşünü savunmaktadır¹⁸³.

¹⁸³ - Zeki YILMAZ, *a.g.t.*, s. 69.

SONUÇ

Bu araştırmanın asıl konusu Bulgaristan Türklerinin Osmanlı İdaresinden sonra sosyo-kültürel hayatlarının şekillenip günümüze kadar nasıl geldiğini belirlemektir. Bunun için ilk önce Türklerin Balkanlar'a ve Bulgaristan'a hangi Türkmen boylarının yerleştiği, nasıl yerleştiği, hangi bölgelere yerleştiği, Osmanlı dönemindeki durumları incelenmiştir.

Bulgaristan Türklerini anlatırken işe ilk önce Orta Asya'dan başlamak lazımdır. Çünkü Bulgaristan Türkleri deyince aklımıza ilk önce "Göç" kelimesi gelmektedir. Bilindiği üzere Türkler İslamiyeti kabul etmeden önce göçebe bir kavim olarak yaşamaktaydılar. Bu göçebe hayat İslamiyetin kabul edilmesinden sonrada uzun süre devam etmiştir. Bu göçler çoğunlukla Orta Asya'dan batıya doğru Kafkaslar, Balkanlar ve Anadolu'ya doğru gerçekleşmiştir.

Bulgaristan Türklerinin varlığını her ne kadar Osmanlının Balkanları fethine (1389) bağlamak mümkünse de bölgeye yerleşen Türkler Bulgarlar, Avarlar ve Kuman-Kıpçak Türkleri olmuştur. Günümüzde Bulgar tarihçileri kendilerini Slav menşeli olarak gösterebilirler de, Bulgar toplumu "Ogur Türklerinden gelmektedir. Bulgar ismi de Türkçe bir kelime olan "Bulgamak" (karışmak, bir araya gelmek) kelimesinden türemiştir.

Anadolu'nun Türkler tarafından fethinden sonra burada Anadolu Selçuklu Devleti kurulmuş ve Anadolu tamamen bir Türk yurdu haline gelmiştir. Anadolu

Selçuklu Devletinin yıkılmasının ardından Osmanlı Beyliği genişleyerek kuvvetlenmiştir. 1351 yılında Süleyman Paşa'nın Rumeli'ye geçmesiyle bir devlet haline gelmiştir. Osmanlı Devleti Rumeli ve Balkanlar'daki siyasi durumdan faydalanarak hızla genişleme imkânı bulmuştur. Osmanlı Devleti ile birlikte birçok Türkmen Boyu da Rumeli ve Balkanlar'a geçmiş ve buralarını kendilerine yurt olarak kabul etmişler ve bir çok şehir, kasaba ve köy kurmuşlar ve nüfus olarak ta çoğunluğu oluşturmuşlardır. Bulgaristan'a yerleşen bu Türkmen Boyları Osmanlı Devletinin serhad boylarında hem ileri birer karakol görevini görmüşler hem de Viyana'ya kadar yapılan fetihlerde önemli katkılarda bulunmuşlardır. Osmanlı İmparatorluğu Bulgaristan'da 500 yıla yakın bir süre hüküm sürmüştür ve bölgeyi huzur içinde yönetmiştir. Bu dönemde Türkler ve gayri Müslim azınlık kendi kültürlerini, dinlerini, adetlerini serbestçe yaşamışlar ve dillerini konuşabilmişlerdir. Ancak Osmanlı Bulgaristan'ın Osmanlı İmparatorluğu'nun elinden çıkmasından sonra aynı özgürlüğü Bulgarlar Türklere göstermişlerdir. 1877-1878 Osmanlı-Rus Harbi ile Bulgaristan Türklerinin karanlık günleri başlamış ve 1989 yılında komünist rejimin yıkılmasına kadar sürmüştür. 93 harbi, Balkan Savaşları, Faşist yönetim ve ardından gelen komünizm dönemleri Bulgaristan Türklerine ölüm, göç ve asimilasyon getirmiştir.

Bulgaristan Türklerinin Osmanlı idaresinden sonra sosyo-kültürel hayatı hızlı bir değişme göstermiştir. Balkanlar'da "Büyük Bulgaristan" kurma hayali peşinde koşan Bulgarlar, Bulgaristan'da yaşayan Türkleri katletmişler, göçe zorlamışlar ve asimile etmeye çalışmışlardır. Bulgarlar tarihte eşine az rastlanılan bir kinle Türklere saldırmışlar ve kadın, çocuk, yaşlı demeden katletmişlerdir. Göç Bulgaristan Türklerinin sosyo-kültürel hayatlarını etkileyen hatta değiştiren önemli bir etken

olmuştur. 1877–1878 Osmanlı-Rus harbiyle başlayan göçler sonucu aileler parçalanmıştır. Günümüzde bile Bulgaristan Türklerine baktığımızda ailenin bir kısmı Bulgaristan’da bir kısmı da Türkiye’de yaşamaktadır. Yaşanan bu göçler Bulgaristan Türklerinin türkülerinde işledikleri ana tema konusu olmuştur. Bulgaristan’dan gerçekleşen bu göçler sonucu Türkiye’de azımsanmayacak bir oranda göçmen nüfus oluşturmuştur.

Osmanlı idaresinden sonra Bulgaristan’da yönetim bir çok kez değişmiş ancak tek değişmeyen Türklere karşı uygulanan baskı politikalarıdır. 1944 yılında iktidara gelen Komünistler kendilerinden önceki Krallık ve faşist dönemlerde yapılan uygulamaları reddetmişlerdir. Ama nedense Türklere karşı uygulanan baskı politikalarını bir yana bu politikaları daha da sertleştirmişlerdir. Komünizm döneminde bu baskı politikaların sadece ismi değişmiştir. Komünizmden önce Türklere karşı uygulanan politikaların amacı saf “Slav-Bulgar” milleti yaratmaktı. Daha sonra ki dönemde amaç aynı olmakla beraber yapılan baskıların ismi komünist rejimin gereği olarak “Müslüman Türk toplumunun Bulgar toplumu ile her balkımdan eşit, kendi isim, din, dil, kültür, adet ve geleneklerine sahip, ülkenin çıkarlarına gönülden bağlı, hizmet eden ve geleneklerine bağlı bir toplum olarak kazanmak !” olmuştur.

Bulgaristan Türkleri her zaman ve her türlü şartlar altında kültürlerini, milliyetlerini, dillerini ve dinlerini korumayı başarmışlar ve her zaman “Evlad-ı Fatihan” torunu olmaktan da büyük gurur duymuşlardır. Bulgaristan’da demokrasinin gelmesinden sonra Bulgaristan Türkleri vatandaşlıklarını geri alarak atalarının topraklarından hiçbir zaman vaz geçmeyeceklerini göstermişlerdir. Günümüzde

Bulgaristan Türkleri Bulgaristan'ın vazgeçilmez bir parçası olduklarını tüm dünya kamuoyuna ve Bulgaristan'a kabul ettirmişlerdir.

Ülkemizde Bulgaristan Türkleri ve Balkanlar ile ilgili yapılan yeterli çalışma bulunmamaktadır. Oysa Türkiye Cumhuriyeti kurulduğunda sınırlarımız dışında kalan Türklerin en çok yaşadıkları bölge Balkanlar'dır ve unutulmamalıdır ki Cumhuriyetimizin kurucusu Ulu Önder Mustafa Kemal ATATÜRK başta olmak üzere Türk Kurtuluş Savaşını kazanan komutanların yüzde altmışı Balkan Türkleri içinden çıkmıştır. Bu yüzden bizce yapılması gereken ilk iş bir Balkan Uygulama ve Araştırma Enstitülerinin kurulmasıdır.

KAYNAKLAR

İnternet Siteleri

- 1 - <http://www.zaman.bg>
- 2 - http://www.nsi.bg/Census_e/Ethnos.htm
- 3 - www.osmanli.org.tr//osmanliadaegitim
- 4 - www.kenthaber.com/IDetay.aspx?ID=414
- 5 - www.sevde.de/islam_Ans/medrese.htm
- 6 - <http://www.balgoc.org.tr/email/bulgaristanturkclerihukuk.doc>.
- 7 - www.rumeliturk.net/tarih/bulgaristanturkcleri.htm-20k-
- 8 - www.gocmenim.com/Makale/Bulgaristandan_Gocler.html
- 9 - www.bulturk.com
- 10 - www.dps.bg

Araştırma ve İnceleme Eserleri

ACAROĞLU, M. Türker, *Bulgaristan Türkleri Üzerine Araştırmalar*, IQ Kültür Sanat Yayıncılık, İstanbul 2007.

ACAROĞLU, M. Türker, *Bulgarlar ve Bulgaristan Üzerine Yüzyıllık Türkçe Kaynakça (1878–1978)*, Türk Tarih Kurumu, Ankara 1997.

AĞANOĞLU, H. Yıldırım, *Osmanlı'dan Cumhuri't'e Balkanlar'ın Makus Talihi Göç*, Kum Saati Tarih Dizisi, İstanbul 2001.

ALP, İlker, *Belge ve Fotoğraflarla Bulgar Mezalimi (1878–1989)*, Ankara 1990.

ALP, İlker, *Pomak Türkleri (Kumanlar-Kıpçaklar)*, T.Ü. Sos. Bil. Ens. Yay., Edirne 2008.

Âşıkpaşazade, *Tevarih-i Âli Osman*

ARSLAN, Sezer, *Balkan Savaşları Sonrası Rumeli'den Türk Göçleri ve Osmanlı Devleti'nde İskânları*, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Edirne 2008.

ARIKLI, Erhan, *Günümüzdeki Türk Halkları ve Tarihleri*, Nünans Yayınevi Ankara 2007.

AYDIN , Mahir, *Şarki Rumeli Vilayeti*, Ankara 1992.

AYDIN, Mahir, *Osmanlı Eyaletinden Üçüncü Bulgar Çarlığına*, Kitabevi, İstanbul 1996.

BATIBEY, Kemal Şevket, *...Ve Bulgarlar Geldi Batı Trakya'da Teneke İle Alârm*, Boğaziçi Yayınları.

CAMBAZOV, İsmail, *Sofya İslam Enstitüsü Anılar-Belgeler*, Davutoğlu Yay, Blagoevgrad 2005.

ÇELEBİ, Evliya, *Seyahatnâme III. Cilt*, İstanbul 1993.

DAYIOĞLU, Ali, *Toplama Kampından Meclise Bulgaristan'daki Türk ve Müslüman Azınlığı*, İstanbul 2005.

DEMİRTAŞ ÇOŞKUN, Birgül, *Bulgaristan'la Yeni Dönem*, ASAM Yayınları, Ankara 2001.

DRAGANOVA , Slavka, *Tuna Vilayeti'nin Köy Nüfusu*, Ankara 2006.

ERGENÇ, Leman, *Bulgar Yayınlarında Türkler*, Türk Tarih Kurumu, Ankara 1989.

FEHER, Geza, *Bulgar Türkleri Tarihi*, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara 1999.

HALAÇOĞLU, Ahmet, *Balkan Harbi Sırasın'da Rumeli'den Türk Göçleri (1912-1913)*, Türk Tarih Kurumu, Ankara 1995.

İPEK, Nedim, *Rumeli'den Anadolu'ya Türk Göçleri*, Ankara 1999.

KAMİL, İbrahim, *Bulgaristan Türklerinin Hakları*, YÖK Mat., Ankara 1989.

MEMİŞOĞLU, Hüseyin, *Geçmişten Günümüze Bulgaristan'da Türk Eğitim Tarihi*, Ankara 2002.

METEL, Ali Balkan, *Balkan Savaşı ve Batı Trakya Türk Cumhuriyeti*, Yeni Batı Trakya Der. Yay., İstanbul.

ÖĞUZ, Süleyman, *Osmanlı Vilayet İdâresi ve Doğu Rumeli Vilâyeti*, Cem Ofset Mat., İstanbul 1987.

ÖZGÜR, Ülvi, *Bulgaristan Türklerinin 1950-1951 Yıllarında Türkiye'ye Göçleri*, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul 2007.

REFİK, Ahmet, *Türk İdaresinde Bulgaristan*, Enderun Kitabevi, İstanbul 1989.

SANDER, Oral, *Balkan Gelişmeleri ve Türkiye*, Sevinç Matbaası, Ankara 1969.

ŞİMŞİR, Bilal N., *Bulgaristan Türkleri* Bilgi Yay. Evi, İstanbul 1986.

ŞİMŞİR, Bilâl N., *Türk Basınında Bulgaristan Türkleri*, 1985.

TATARLI, İbrahim, *Hak ve Özgürlük Hareketi Yurtta ve Balkanlar'da Demokrasi İşbirliği ve Güvenliğin Etkin Faktörüdür Etütler*, Sofya 2003.

TECEMEN, Ahmet, *Bulgaristan Türkleri 1878–1990*, Türk Dünyası Araştırmaları Vakfı, Adana 1991.

TOĞROL, Beğlân, *112 Yıllık Göç (1878–1989)*, Boğaziçi Üniv. Atatürk İlk. Ve İnk. Tar. Enst., İstanbul 1989.

YILMAZ, Zeki, *Bulgaristan'daki Türkler ve Siyasi Faaliyetleri*, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Edirne 1995.

Makaleler

BÖRKLÜ, Meşkure Yılmaz, *Tarihsel Seyri İçinde Bulgaristan Türklerinin Durumu ve Türkiye'nin Bölge Türklerine Yönelik Politikaları*, Konya.

EROĞLU, Hamza, *Bulgaristan'da Türk Varlığı, Bulgaristan'daki Türk Azınlığı Sorunu*, TTK Basımevi, Ankara 1992.

KURAT, Yuluğ Tekin, *1877–1878 Osmanlı-Rus Harbinin Sebepleri*, Belleten, c. XXVI, Sayı 103.

LÜTEM, Ömer E., *Tarihsel Süreç İçinde Bulgaristan Türkleri'nin Hakları, Balkan Türkleri*, ASAM Yay., Ankara 2002.

MEMİŞOĞLU, Huseyin, *Osmanlı Döneminde Bulgaristan'da Kültür ve Sanat Eserleri, Balkanlar'da Türk Kültürü'nün Dünü-Bugünü-Yarını*, Bursa 2002.

MEMİŞOĞLU, Huseyin, *Bulgaristan Türklerinin I. Milli Kongresi, Belleten*, Sayı 209 Ayrı Basım, TTK Basımevi, Ankara 1990.

ŞİMŞİR, Bilal N., *Bulgaristan'da Türk Varlığı, Bulgaristan Türkleri ve Göç Sorunu*, TTK Basımevi, Ankara 1992.

ŞİMŞİR, Bilal N., *Bulgaristan'daki Türk Azınlığı, Balkanlar'da Türk Kültürü Dergisi*

ÖZTAŞ, Sezai, SANNAV, Sabri Can, *Osmanlı Devletinde II. Meşrutiyete Kadar Eğitimde Modernleşme Çalışmaları*

TÜMENOĞLU, Rıdvan, *Türk Yazı Devrimi ve Bulgaristan Türkleri*

VATANSEVER, Erhan, SANNAV, Sabri Can, *XIX. Yüzyılda Bulgaristan'da Eğitim Kurumları*, IV. Balkan Eğitim Kongresi, Stara Zagora 2007.

YÜCEL, Yaşar, *Bulgaristan'da Türk Varlığı, Balkanlar'da Türk Yerleşmesi ve Sonuçları*, TTK Basımevi, Ankara 1992.

_____ , *Osmanlı Devleti'nin Rumeli'de İskân Siyaseti ve Sağ Kolun İskanı.*

_____ , *Bulgaristan Türklerinin Tarihsel Perspektiften İncelenmesi.*

_____ , *Tarihsel Süreç İçinde Türklere Uygulanan Şovenist Bulgar Politikaları*

Hatıratlar ve Röportajlar

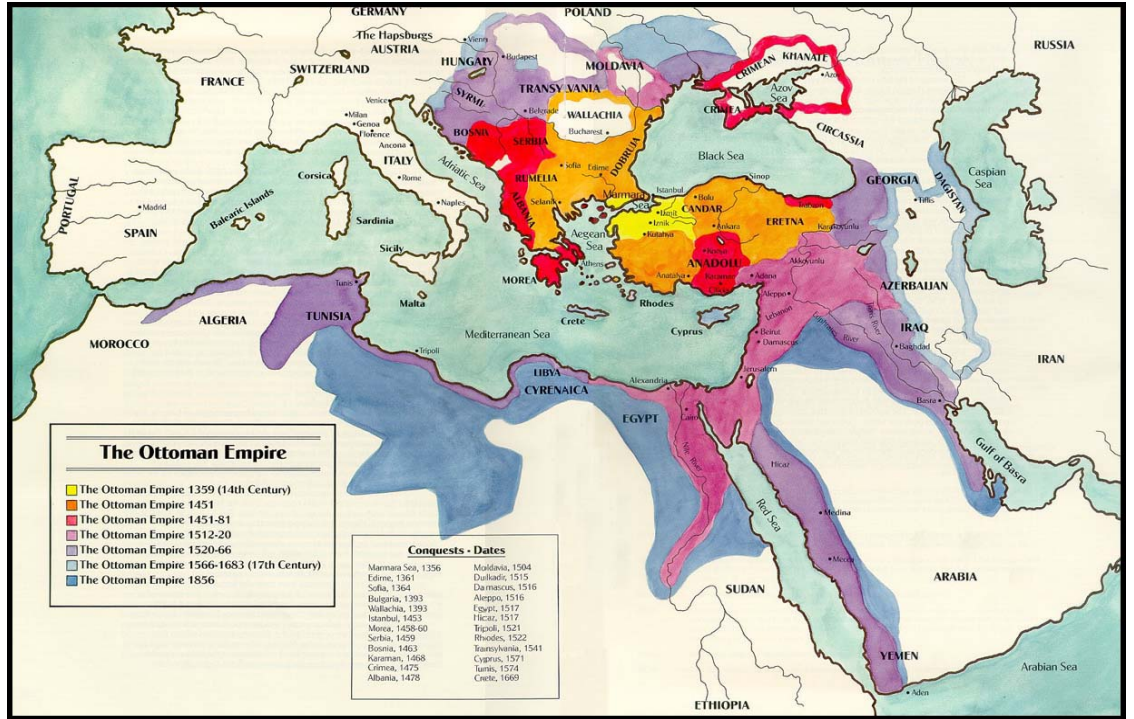
KILIÇ, Osman, *Kader Kurbanı*, Bisav Yay, Ankara 2002.

TÜRKER, Mehmet, *Zulmün Ateş Çemberi Belene*, Lider Ajans Mat., İstanbul 2003.

Kırcaali Köseler köyü 1938 doğumlu Şükriye PÜSKÜLLÜ ile yapılan mülakatta derlenen bilgi.

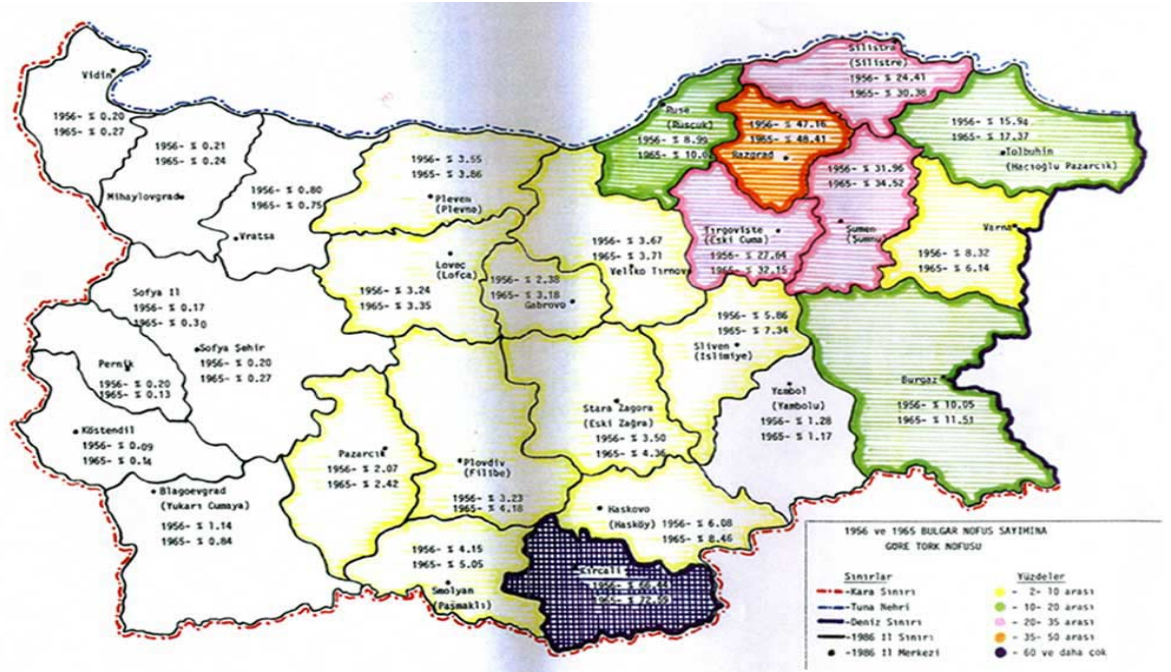
Kırcaali Köseler köyü 22.03.1954 doğumlu Ayşe VATANSEVER ile yapılan mülakatta derlenen bilgiler.

EKLER

Ek 1-2: Osmanlı İmparatorluğu Haritası ve Bulgaristan'ın fiziki haritası

(www.balgoc.org.tr)

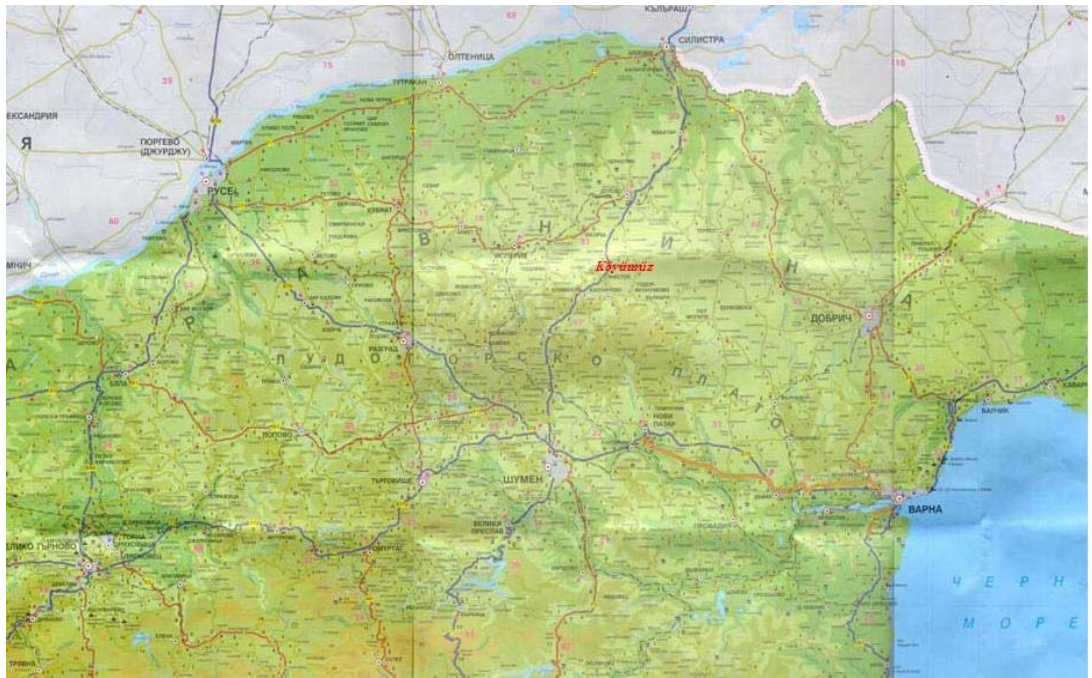

Ek 3 : Türklerin Bulgaristan'da yoğun olarak yaşadıkları şehirler

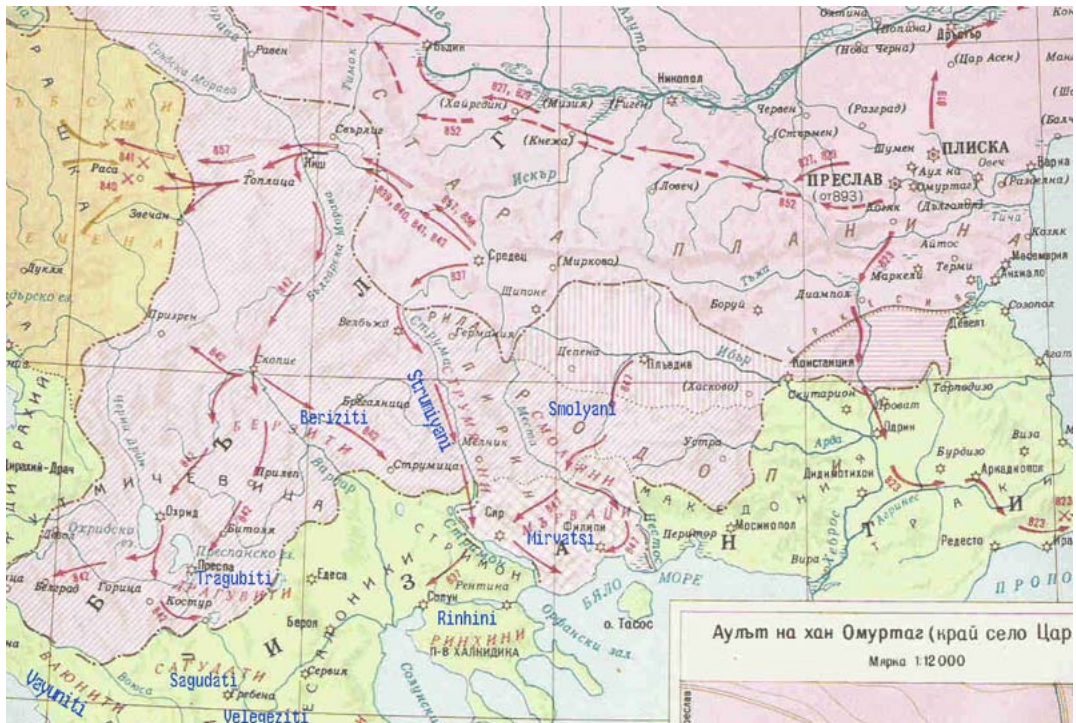
(www.muhaçirin.blogcu.com)

Ek 4 : Dobruca Bölgesi (www.nanochip.tr.gg)

Ek 5 : Deliorman Bölgesi (www.balgor.org.tr)

Ek 6 : Rodop Bölgesi (www.balgor.org.tr)

Ek 7 : Bulgaristan Türklerinin dini hayatında önemli bir yeri olan Demir Baba türbesi

(www.mersin-targovishte.blogspot.com)

Ek 8: Balkanlar'ın ve Bulgaristan'ın en büyük camisi Tombul Cami

(www.sosyaldersleri.com)

Ek 9 : Kırcaali Medresesi (www.kırcaalihaber.com)

Ek 10 : Bulgaristan Türk eğitim tarihinde önemli bir yeri olan Nüvvap Okulunun 1926-1927 yılları arasındaki öğretmenleri

(www.diyamet.gov.tr)

Ek 11 : Nüvvap okulundan mezun olanlara verilen diploma

(www.diyamet.gov.tr)

Ek 12: Deliorman'da doğup büyüyen dünyaca ünlü pehlivan Koca Yusuf

(www.gezgelsaco.azbuz.com)

Ek 13: Deliormanlı diğer bir ünlü pehlivan Filiz Nurullah (solda)

(www.edirne.web.tr)

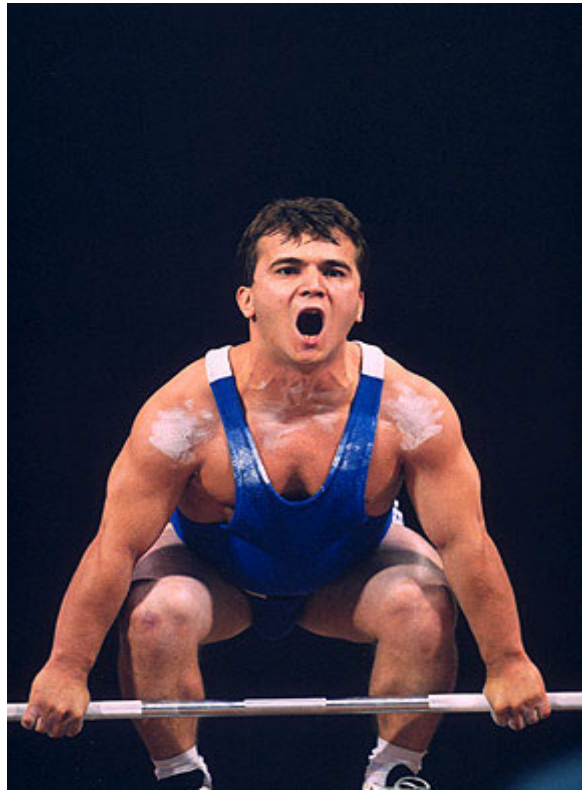
Ek 14 : Deliormanlı ünlü pehlivan Kurtdereli Mehmet

(www.ridvancanim.com)

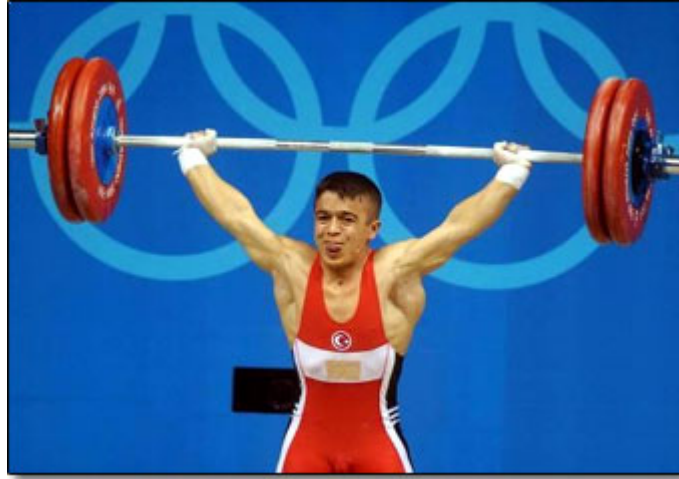
Ek 15 : Olimpiyat şampiyonu Deliormanlı greŖçi Hasaan İsaev

(www.balkanlar.net)

Ek 16 : Olimpiyat Ŗampiyonu Kırcaali'li Naim Süleymanoğlu

(www.gencucus26.blogcu.com)

Ek 17 : Olimpiyat şampiyonu Kırcaali’li Halil Mutlu

(www.ntvmsnbc.com)

Ek 18 : Olimpiyat şampiyonu Kırcaali’li Taner Sağır

(www.hisse.net)

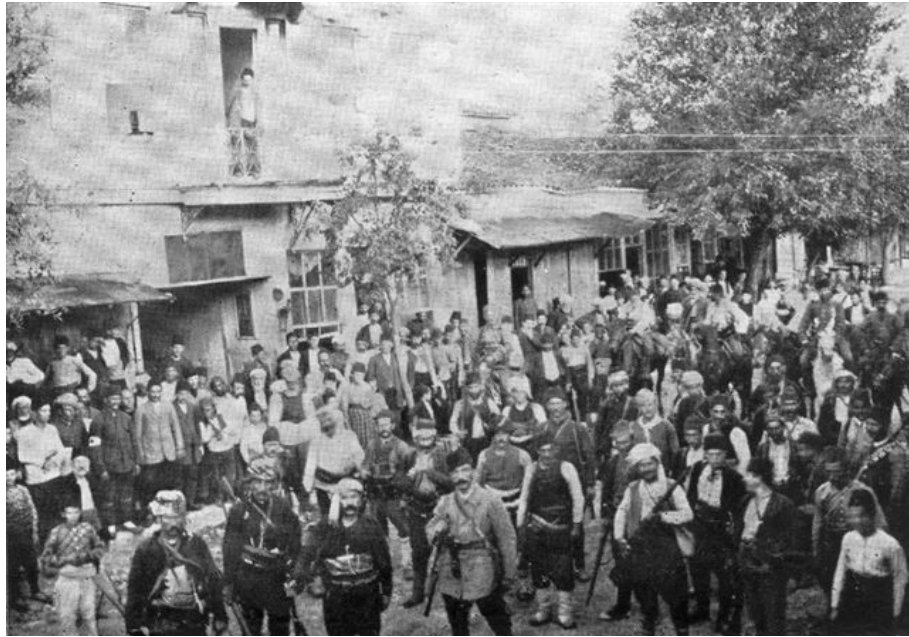
**Ek 19 : 1877-1878 Osmanlı-Rus Harbi sırasında Plevne müdafası
kahramanı Gazi Osman Paşa
(www.tokatrehberi.sitemynet.com)**

**Ek 20 : 93 Harbi sırasında İstanbul'a göç eden muhacirler
(www.eskicumaturleri.blogcu.com)**

**Ek 21 : 93 Harbi sırasında İstanbul'a gelen muhacir kfilesi
(İlker ALP, Belge ve Fotoğraflarla Bulgar Mezalimi,s.163)**

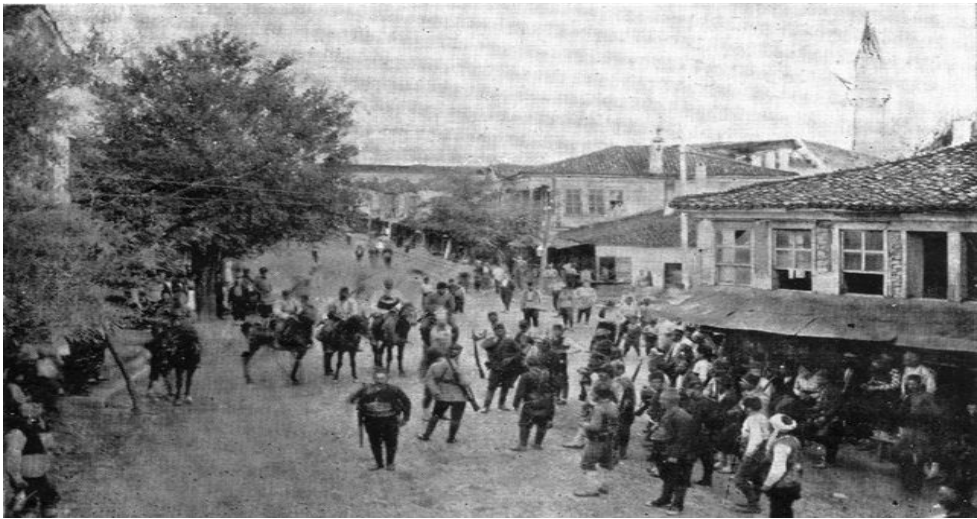
**Ek 22: 1877-1878 Osmanlı-Rus Harbi sırasında Kırcaali bölgesinde
kahramanca direnen Türk kuvvetleri
(İlker ALP, Belge ve Fotoğraflarla Bulgar Mezalimi,s.175)**

Ek 23 : 1877-1878 Osmanlı-Rus Harbi sırasında Rus işgaline karşı direnen

Kırcaali şehrinin ileri gelenleri

(İlker ALP, Belge ve Fotoğraflarla Bulgar Mezalimi,s.174)

Ek 24 : Kırcaali bölgesinde gönüllü askerler

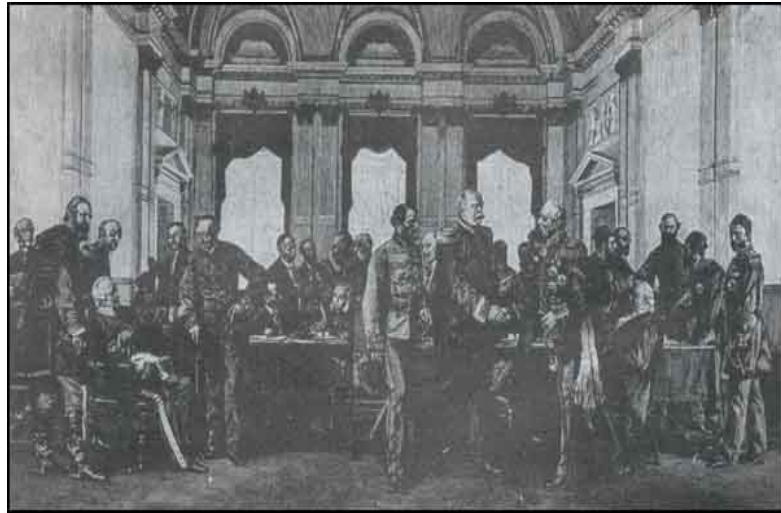
(İlker ALP, Belge ve Fotoğraflarla Bulgar Mezalimi,s.175)

Ek 25 : Kırcaali bölgesindeki gönüllü Türk askerlerinin komutanı

1 – Emin Bey, 2 – Tahsin Ağa

(İlker ALP, Belge ve Fotoğraflarla Bulgar Mezalimi,s.176)

Ek 26 : 1877-1878 Osmanlı-Rus Harbi sonucu imzalanan Berlin Antlaşması

(www.forumvadisi.com)

Ek 27 : Balkan Savaşlarında göç eden muhacirler çok şartlar altında göç etmişlerdir.

(www.saray.bel.tr)

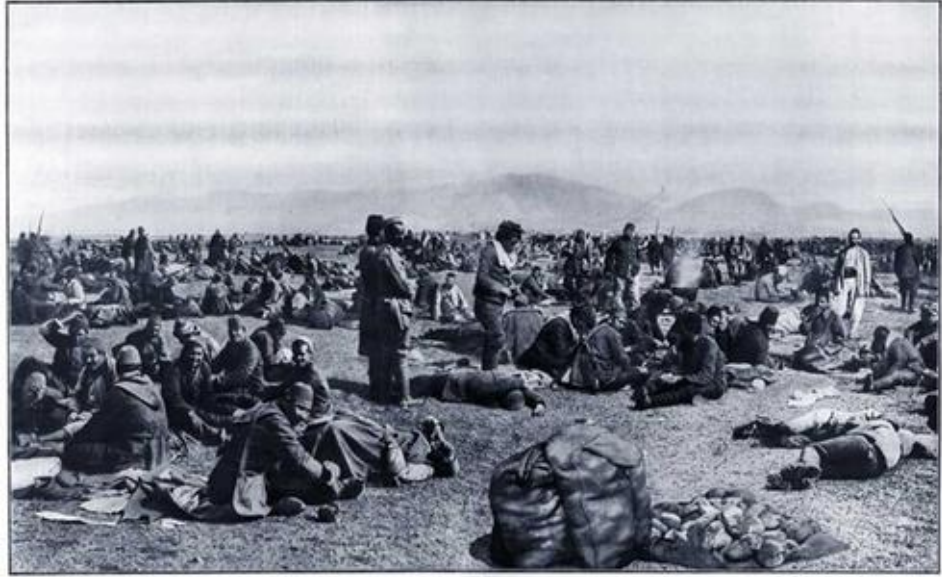

Ek 28 : Balkan Savaşları sırasında Anadolu'ya göç eden muhacirler

(www.saray.bel.tr)

Ek 29 : Balkan savaşları sırasında göç eden Türk kadın ve çocukları
(İlker ALP, Belge ve Fotoğraflarla Bulgar Mezalimi,s.162)

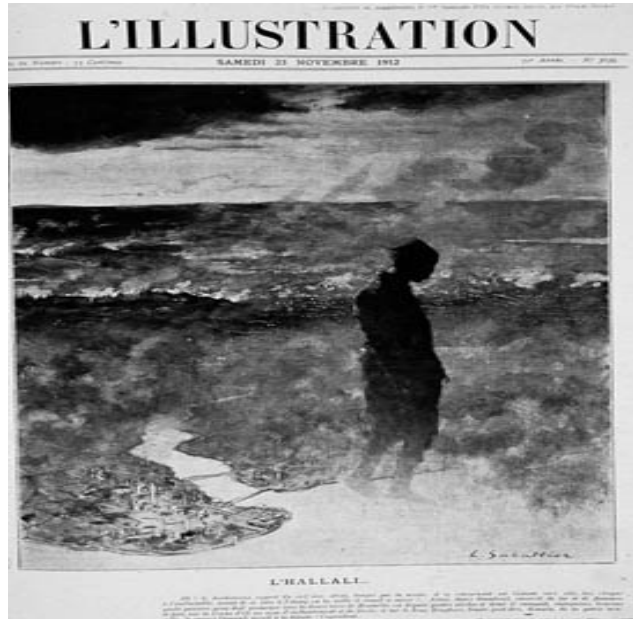

Ek 30 : Balkan Savaşları sırasında Osmanlı ordusu
(www.kesfetmekicinbak.com)

Ek 31 : Balkan savaşları sırasında Osmanlı ordusunu gösteren bir resim

(www.eskicumaturleri.blogcu.com)

Ek 32 : Osmanlı İmparatorluğu Balkan Savaşlarında beklenmedik bir şekilde yenilince tüm Balkanları kaybetmiştir. Bu durumu tafsir eden bir resim

(www.eskicumaturleri.blogcu.com)

Ek 33 : Balkan savaşları öncesi Balkanların durumu
(www.resulturkoglu.blogcu.com)

Ek 34 : I. Balkan savaşı sonrası Balkanlar'da oluşan durum
(www.resulturkoglu.blogcu.com)

Ek 35 : II. Balkan savaşı sonrası Balkanlar'daki durum
(www.resulturkoglu.blogcu.com)

Ek 36 : Bulgaristan'da yayınlanan Türkçe gazeteler

(www.balgor.org.tr)

GAZETE ADI ÇIKTIĞI YER	ÇIKTIĞI TARİH	KAPATILIŞ TARİHİ
Tuna	16.03.1865	13.06.1877
Ruşuk		
Mecra-i Efrak (Dergi)	12.03.1867	14.12.1867
Ruşuk		
Slava	01.08.1871	25.07.1873
Ruşuk		
Uçilişte (Dergi)	24.01.1872	23.02.1874
Ruşuk		
Eididissi-ei-tuAinu	01.01.1874	23.02.1874
Filibe		
Philippopolis	15.01.1875	30.12.1887
Filibe		
Güneş-le soleil	13.03.1875	31.12.1875
Ruşuk		
Maritza	12.01.1878	30.09.1985
Filibe		
Tarla	01.04.1880	28.04.1880
Sofya		
Bulgaristan Resmi Gazetesi		
Tercümesi	12.10.1880	15.03.1882
Sofya		
Hilal	13.01.1884	01.01.1889
Filibe		
Dikkat	01.06.1884	28.02.1886
Sofya		
Çaylak	02.12.1884	31.01.1885
Sofya		
Balkan	01.03.1885	31.12.1885
Ruşuk		
Varna Postası	15.03.1887	30.09.1887
Varna		
Serbest Bulgaristan	14.11.1887	01.12.1887
Sofya		
Bulgaristan	13.01.1888	01.03.1888
Varna		
Başlangıç	13.03.1888	27.02.1889
Sofya		
İttifak	01.03.1884	01.08.1908
Sofya		

Sebat	20.11.1894	16.12.1895
Sofya		
Gayret	13.03.1895	25.12.1897
Filibe		
Bedreka-i Selamet	15.01.1896	30.09.1896
Filibe		
Muvazene	20.08.1896	27.03.1905
Filibe		
Emniyet	29.10.1896	15.01.1908
Filibe		
Şems	25.11.1896	31.12.1907
Filibe		
Sada-i Millet	?	15.06.1897
Filibe		
Sada	01.09.1897	31.12.1897
Filibe		
Resimli Emniyet	01.10.1897	27.02.1898
Filibe		
Hamıyyet	30.12.1897	31.12.1897
Filibe		
Doğru Yol	01.01.1898	22.02.1898
Filibe		
Mecra-i Efkar	11.02.1898	01.05.1907
Filibe		
Nadas	01.05.1898	08.06.1898
Filibe		
Resimsiz Emniyet	01.05.1898	30.07.1898
Filibe		
Balkan	14.05.1898	30.07.1898
Ruşuk		
Malumat	21.09.1898	01.08.1908
Filibe		
Islah	16.01.1899	27.02.1902
Ruşuk		
Kamer	01.03.1899	31.07.1908
Filibe		
Müsademe-i Efkar	12.12.1899	25.02.1902
Filibe		
Müdafaa-i Hukuk	01.04.1901	30.06.1905
Ruşuk		
Rağbet	30.11.1902	16.02.1904
Filibe		
Le Courier Des Balcans	02.01.1903	31.08.1908
Sofya		
Uhuvet	24.05.1904	01.03.1908
Ruşuk		
Temeşa-i- Esrar	01.10.1904	30.06.1905
İslimiye		

Efkar-i Umumiye	27.12.1904	28.02.1905
Rusçuk		
Rumeli Telgrafları	13.01.1905	28.02.1906
Filibe		
Şark	14.01.1905	28.02.1906
Sofya		
Efkar-ı Umumiye	05.03.1905	30.11.1905
Sofya		
Ahali	06.04.1905	01.08.1908
Filibe		
Tuna	01.09.1905	28.10.1910
Rusçuk		
Feryat	14.12.1905	31.12.1907
Sofya		
Temaşa-i Efkar	01.05.1906	07.06.1906
İslimiye		
Dritta	01.06.1906	31.08.1908
Sofya		
Balkan	01.07.1906	01.12.1912
Filibe		
Rumeli	01.07.1906	06.07.1906
Filibe		
Şark Muhbiri	01.11.1907	01.12.1907
Filibe		
Güneş	24.12.1908	01.12.1909
Filibe		
Peyam	20.09.1909	01.11.1909
Sofya		
Sofya Muhbiri	14.02.1910	10.08.1910
Sofya		
Tırpan	14.02.1911	30.04.1911
Eskicuma		
Hurşit	23.01.1912	01.03.1913
Filibe		
Eyyam	01.08.1912	30.09.1912
Filibe		
Tunca	01.03.1913	01.01.1915
Filibe		
Tunca	14.09.1913	01.01.1915
Sofya		
Türk Sadası	01.12.1913	30.06.1914
Filibe		
Balkan	01.02.1914	10.11.1918
Sofya		
Resimli Türk Sadası	01.07.1914	07.01.1915
Sofya		

Türk Sadası¹⁸⁴	14.11.1915	31.12.1920
Sofya		
Resimli Balkan	14.03.1917	28.02.1919
Sofya		
Çiftçi Bilgisi	14.01.1919	19.05.1934
Sofya		
Balkan	15.03.1919	14.12.1920
Filibe		
Sada-i – Millet	15.11.1919	12.12.1919
Filibe		
Türk Sözü	13.03.1920	09.10.1920
Filibe		
Arda	01.11.1920	01.12.1920
Kırcaali		
Ziya	07.11.1920	09.06.1923
Sofya		
Mecuma-i- İrşad	01.12.1920	30.11.1921
Sofya		
Ahali	18.12.1920	14.09.1922
Sofya		
Tunca	14.01.1921	01.11.1925
Sofya		
Koca Balkan	01.09.1921	30.11.1921
Filibe		
Terbiye Ocağı	01.09.1921	02.01.1922
Eskicuma		
Yoldaş	15.12.1921	01.09.1922
Şumnu		
Ahali	04.10.1922	01.12.1924
Rahova		
Deli Orman	21.10.1922	30.10.1926
Razgrad		
Spor Gazetesi	16.03.1923	09.08.1926
Ruşçuk		
Türk Muallimler Mecm.	01.12.1923	17.03.1925
Şumnu		
Altın Kalem	10.01.1924	15.06.1924
Rahova		
Başlangıç – Naçalo	13.03.1923	14.07.1924
Kırcaali		
Rumeli	15.08.1924	01.09.1925
Eskicuma		
Genç Mektepli	14.10.1921	01.12.1924
Şumnu		
Koca Balkan	16.02.1925	25.07.1925
Sofya		

¹⁸⁴ M. Kemal Sofya'da bulunduğu yıllarda bu gazeteye yazmıştır

Rumeli	01.03.1925	27.02.1926
Kırcaali		
Yeni Söz	15.06.1925	01.02.1929
Şumnu		
Dostluk	20.06.1925	14.03.1935
Sofya		
Bulgaristan	27.01.1926	30.10.1926
Sofya		
Mücadele	14.06.1926	30.09.1926
G.Plevne		
Tuna Boyu	14.12.1926	29.12.1926
Razgrad		
Başlangıç	01.01.1927	31.03.1927
Kızanlık		
Deli Orman	14.01.1927	31.03.1927
Razgrad		
Tuna Boyu	24.03.1927	30.04.1927
G.Plevne		
Yeni Başlangıç	03.12.1927	30.07.1928
Kırcaali		
İntibah	23.12.1927	01.11.1928
O.Pazar		
Rehber	14.01.1928	31.12.1938
Sofya		
Turan	06.05.1928	30.06.1932
Kırcaali		
Yeni Başlangıç	14.08.1928	01.02.1929
Kızanlık		
Yenilik	28.10.1928	03.09.1929
Yambolu		
Rodop Sesi	13.01.1929	31.10.1929
Şumnu		
Savaş	14.01.1929	28.03.1929
Şumnu		
Tebliğat	14.01.1929	14.12.1929
Sofya		
Rodop	01.04.1929	31.05.1930
Kırcaali		
Çiçek (Dergi)	01.06.1929	15.08.1930
Sofya		
İkbal	01.06.1929	02.06.1929
Lom		
Halk Sesi	27.09.1929	31.03.1934
Sofya		
Deli Orman	01.12.1929	12.02.1934
Sofya		
Birlik	16.12.1929	30.06.1930
Eğridere		

İntibah	02.03.1930	01.11.1931
Şumnu		
Yeni Yol	01.05.1930	31.03.1931
Kırcaali		
Açık Söz	14.03.1931	14.04.1937
Filibe		
Salâi- İslam	26.04.1931	14.08.1931
Şumnu		
Birlik	01.05.1931	15.05.1931
Kızanlık		
Birlik	22.08.1931	30.11.1931
Kırcaali		
İrfan (Dergi)	01.10.1931	15.02.1932
Filibe		
Özdilek	01.10.1931	01.06.1934
Kırcaali		
İstikbal	20.12.1931	19.05.1934
Vidin		
Rodop	26.12.1931	31.05.1934
Filibe		
İtisam (Dergi)	01.03.1932	30.06.1933
Filibe		
Karadeniz	08.04.1932	19.05.1934
Razgrad		
Birlik	02.05.1932	31.12.1932
Yambolu		
Turan	01.07.1932	30.09.1932
Vidin		
Turan	01.10.1932	10.05.1934
Varna		
Çocuk Sevinci	01.12.1932	01.01.1933
Sofya		
İleri	15.01.1933	31.01.1933
Kırcaali		
Şahüd-ül- Hakaik (Dergi)	01.02.1933	01.12.1935
Razgrad		
Birlik	01.05.1933	30.10.1933
Eğridere		
Yarın (Dergi)	01.05.1933	30.05.1933
Sofya		
Terbiye	15.06.1933	11.07.1933
Sofya		
Medeniyet	19.08.1933	01.10.1933
Filibe		
Çiftçi Kurtuluşu	01.01.1934	19.05.1934
Sofya		
Yarın	30.01.1934	10.07.1934
Şumnu		

Balkan Postası	20.04.1934	26.08.1935
Filibe		
Medeniyet	07.05.1934	14.02.1943
Sofya		
Yeni Gün	15.07.1934	01.12.1934
Sofya		
Doğru Yol	17.07.1935	31.08.1939
Sofya		
Yıldırım	18.09.1935	31.12.1935
Sofya		
Hakikat Şahidi (Dergi)	01.01.1936	31.12.1944
Kızanlık		
Havadis	01.02.1936	28.02.1941
Şumnu		
Vatan	06.02.1945	10.04.1945
Sofya		
Işık	01.04.1945	30.07.1945
Sofya		
Ses- Işık	05.10.1948	01.12.1948
Sofya		
Yeni Işık(Dergi)	14.12.1948	01.12.1950
Sofya		
Titocu	07.10.1951	31.12.1951
Sofya		
Duvar Gazetesi	01.04.1953	?
Mestanlı		

Ek 37 : 1970'li yıllarda Türk öğrencileri

(www.eskicumaturkleri.blogcu.com)

Ek 38 : 1960 yılında Eskicuma'ya bağlı Karaçufallar köyünde TKZS'de

tütünde çalışan Türk kadınları

(www.eskicumaturkleri.blogcu.com)

Ek 39 : 1986 yılında isim değiştirmeyi protesto eden Bulgaristan Türkleri

(www.eskicumaturkleri.blogcu.com)

Ek 40 : 1986 yılında isimlerinin değiştirilmesini protesto yürüyüşünde Bulgar askerleri tarafından alnından vurularak öldürülen 14 aylık minik Türkan

(www.balgoc.org.tr)

Ek 41 : Türkân annesiyle birlikte

(www.balgoc.org.tr)

Ek 42 : 1989 yılından sonra Minik Türkân'ın anısına yapılan

Türkân Çeşmesi

(www.balgoc.org.tr)

Ek 43 : Komünist rejim tarafından Bulgaristan Türklerine yapılan işkenceleri anlatan bir resim (Ressam Embiya Çavuş)

Ek 44 : 1980'li yıllarda bir çok Türk'e mezar olan Belene adasını gösteren bir resim (Ressam Embiya Çavuş)

Ek 45 : Bulgaristan'da Türklere karşı yapılan asimilasyonu anlatan bir resim (Ressam Embiya Çavuş)

Ek 46 : 1986 yılında yaşanan isim değiştirme olaylarını anlatan bir resim (Ressam Embiya Çavuş)

Ek 47 : 1989 yılında özgürlüklerine kavuşan başta Ahmet DOĞAN olmak üzere dönemim Bulgaristan Türklerinin önde gelenleri

(www.balgoc.org.tr)

Ek 48 : 1985-1986 yılları arasında Belene'de tutuklu kalanların bir kısmı

(www.turkgunu.blogcu.com)

Ek 49 : 1989 yılında Türkiye'ye göç eden soydaşlarımızın sevinci
(www.aksiyon.com.tr)

Ek 50 : 1989 göçü
(www.aksiyon.com.tr)

Ek 51 : 1989 göçü sırasında Türkiye sınırına yığılan Türkler

(www.eskicumaturkleri.blogcu.com)

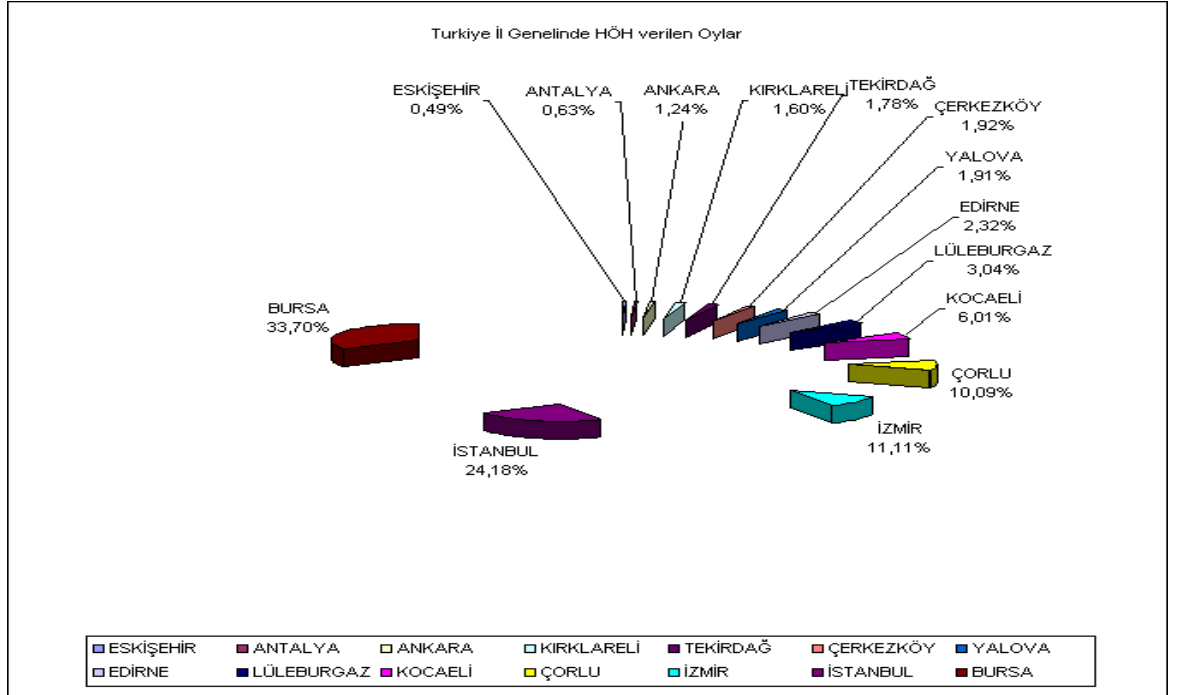
Ek 52 : 1989 yılında Türkiye'ye göç eden bir aile

(www.eskicumaturkleri.blogcu.com)

Ek 53 : Hak ve Özgürlükler Hareketi lideri Ahmet DOĞAN

(www.bg-turk.com)

Ek 54 : Türkiye’de yaşayan çifte vandaşlıklaeri olan Türklerin HÖH partisine verdikleri oyların il olarak dağılımları

(www.balgoc.org.tr)

DİZİN

A

Anadolu : 20, 23, 31, 75, 76, 78, 81, 87, 91, 111.

B

Balkan : 1, 2, 3, 12, 15, 22, 25, 27, 28, 31, 34, 36, 37, 38, 39, 40, 41, 42, 43, 52, 75, 76, 78, 81, 83, 84, 85, 87, 89, 111, 112, 114.

Bulgar : 3, 4, 6, 8, 9, 10, 11, 12, 13, 14, 15, 16, 17, 18, 21, 30, 31, 32, 34, 35, 37, 38, 39, 40, 41, 42, 43, 44, 45, 46, 47, 48, 51, 53, 54, 55, 56, 57, 58, 59, 60, 61, 62, 63, 64, 65, 66, 67, 68, 69, 70, 71, 72, 73, 74, 76, 79, 81, 83, 84, 85, 86, 91, 92, 93, 96, 97, 99, 100, 101, 102, 104, 106, 110, 111, 112, 113.

Bulgaristan : 1, 2, 3, 4, 6, 7, 8, 9, 10, 12, 14, 15, 16, 18, 19, 20, 21, 23, 24, 25, 26, 28, 29, 31, 34, 35, 36, 37, 38, 39, 40, 41, 42, 43, 44, 45, 46, 47, 48, 49, 50, 51, 52, 53, 54, 55, 56, 57, 58, 60, 61, 67, 68, 70, 71, 72, 73, 74, 75, 76, 77, 81, 82, 83, 87, 91, 92, 93, 94, 96, 97, 98, 99, 100, 101, 102, 103, 104, 105, 106, 107, 112, 113, 114.

D

Deliorman : 4, 5, 7, 21.

Dobruca : 2, 4, 5, 6, 7, 8, 12, 14, 31.

E

Eski Zağra : 1, 11, 18, 25, 26, 65, 68.

K

Kırcaali : 4, 7, 18, 20, 22, 34, 38, 40, 49, 56, 67, 68, 100, 102, 108.

O

Osmanlı : 1, 2, 3, 5, 7, 8, 9, 10, 12, 20, 23, 24, 25, 26, 27, 28, 31, 32, 33, 34, 35, 36, 37, 42, 43, 54, 75, 76, 77, 78, 83, 93, 111, 112, 113.

P

Pomak : 7, 14, 15, 16, 38, 39, 60, 61, 67.

R

Rodop : 4, 7, 20, 31, 34, 38, 55, 60, 61, 62, 67, 68, 77,

S

Silistre : 1, 6, 9, 18, 22, 26, 108.

Ş

Şumen : 1, 8, 9,18, 22, 26, 29, 53, 56, 70, 71, 77, 100, 102, 109.

T

Türkiye : 8,10, 19, 39, 40, 41, 45, 46, 52, 55, 56, 58, 59, 61, 67, 69, 70, 71, 72,
73, 74, 75, 80, 81, 82, 89, 91, 92, 93, 94, 96, 97, 98, 100, 101, 102, 103, 104, 113, 114.